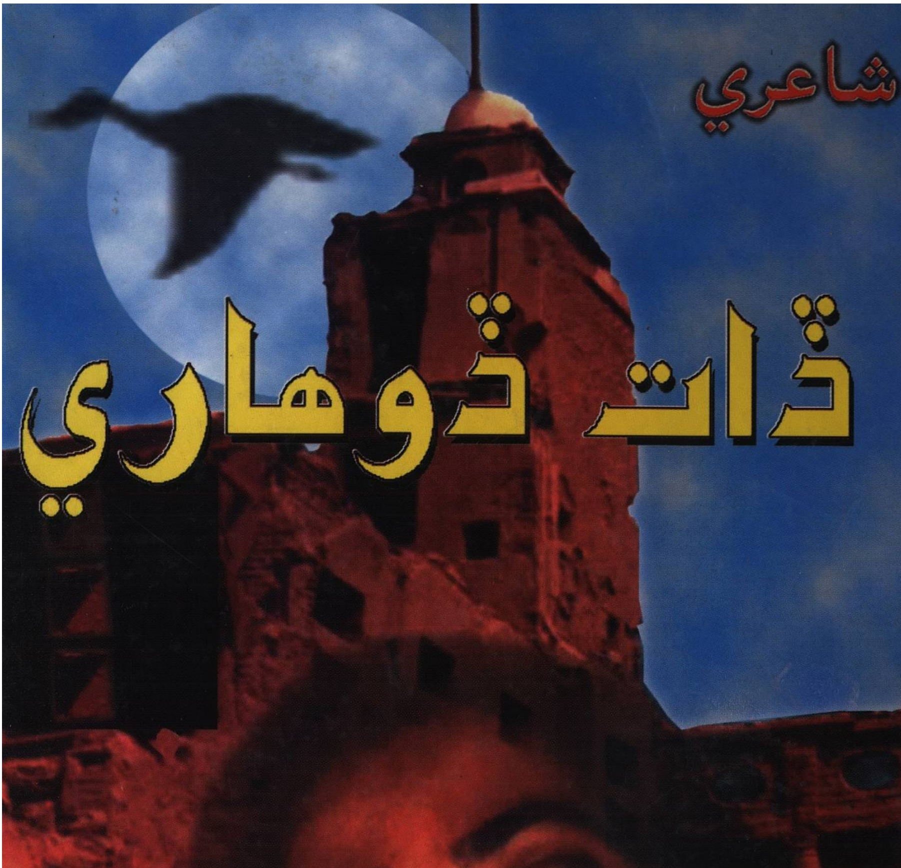
شاعري
ڏات ڏوهاري
زبيده ميتلو

2-2-2

محبوب پيارا

تنهنجي طبيعت مڪس معالجه ٿي وئي آهي. ظالم
زماني تنديون واري ننڍپڻ محبوب جي طبيعت ۾
ملاوٽ وجهي ڇڏي آهي. پر ماڻ ثابتي سان
جوان ٿي ته لڳن 40- 45 سالن ۾ وري سڳيون تنديون
واري محبوب تي آبشار وانگر وسنديون.

جيئن ته جي عورت رلهي سبندي آهي لڳي ٿي ۾ لڳو ٿو
سفر ۾ سمجهه ٿو ٿو. اسين ڪتاب تي لڳائي 11 جي
ڇاپائي ڇپائي ڇپائڻ. قمبر جي پس منظر ۾ تنهنجي وڃڻ جي
جو گيت به شامل هو. جي اهو ڪتاب وڃڻ کان پوءِ ڏنو هو
لڳي ٿي مشڪل لاءِ. سو ڪتاب نه لڳي ڪون ڇپيو
روز سوچيندو هيس ته ڪتاب خود پوسٽ ڪريان
هڪ ڏينهن آفيس گسائي حيدرآباد - پرائيويٽ پوسٽ
ويس - دل هلي 500 روپين ماڻ به هٿ ڪنيم
هتي پڙايو ته، اڏڪلو ٽڪيٽ 1500 يا 1800 روپيا لڳندا
ان وقت مسنجهيا دل ۾ ڪتاب جو ملهه ڏهو به محسوس
نه ٿيو - ڪتاب ته disown ڪرڻ تي دل جهو ۾
خيال آيو ته مسنجهي ڪتاب ۾ آهن ڇا آهي. اهڙي
ڪتاب ڇاڻ ڪوڻي ... 1500 وڌيڪ ودا ٽڪام ۾ منفعت
لڳرڪائي موٽي آيس. بوءِ ڪتاب جو وزن ڇا ڪٿي به نه هو!
سنڌ ۾ اديبن، آرٽسٽن ۽ ڳائڻن جي آهن خراب
هوندي آهي، جو حيدرآبادي مري ويندا آهن.

ٿورو ڪيو ۽ اهڙو موت قبول آهي. جي مان واقعي
۽ ڪلا جي جهان ۾ مري ويم ڊيان..
هيءُ ڪتاب لکان ٿي، جنهن ۾ محبوب محبوبه
جي روپ ۾ مونجهي تجسس جا آبشار پيا ٿي،
ڪتاب ۾ شان رحمت بخشي جو ڪڪر بخشي پيو ٿيندڙ
محسوس ٿيندو..
جڏهن لوڪ قصر گهمندڙ، ها ڏينهن پا
ڪي 8 ڏينهن، مان نقسان ڳڻ هيج گهرجان
اسان مونجهي جاسوس پاسيل آهي. نقسان ڳڻ
ڪنهن ها ڪرڙي هوٽل تي چانهه پيئان... ۽
اُتي هلان پيتي مونجها تڏهن پيو سڃاڻ هوندا هيا ۽
هلڻي وڏا منظر ۽ مشاهدا ڪيا هيا. هلڻي پيرن
جي ماپ ۾ وڏي وڏي اکيون ۽ اکين جي نظر گهڻي
وڌي آهي..
سونو ڪي اکيون پڙاڻي ٿي ڇڏيان. مونجهي
ڪهڻي ۾ ڪي Ignore نه ڪجان ۽
مون جن کي هيل تائين خط لکيا هئا. تن
مونجو پڙهو پوڙهو آهي. تنهن مونجهي ڪرت هو
سو مان ۽ تنهن تان ڪون مٽرسي. مان چاهيان
مونجهي نيت، پر نه اهڙي مان مونجها مطلب ڪڍي ئي
مونجهي من جي مراد پوري ڪري ڏنائي جياني
بنا.
مان هتي موجود ٿي لکندس ۽ جيو جيو مونجهو
مونجهي اندر ۾ جهيل ڪو انوکو البيلو ڪردار آ. ڦ

ڏات ڏهاري

(شاعري)

زبيده ميتلو

انڊس پبلشرز، ڪراچي

2001

حق ۽ واسطا ليکڪ وٽ محفوظ

ڪتاب جو نالو: ذات ڏوهاري

ليکڪ: زبيده ميتلو

ڇاپو: پهريون، 2001

ڪمپوزنگ، لي آئوٽ ۽ ڪمپيوٽر گرافڪس:

انڊس ڊزائينرز، 253، لوئر گرائونڊ،

انٽرنيشنل شاپنگ ۽ بزنس سينٽر،

عبدالله هارون روڊ

صدر، ڪراچي

ٽائيٽل تصوير: اياز عالم ابڙو

ڇپائيندڙ: انڊس پبلشرز، ڪراچي

پاران ايم ايچ پنهور انسٽيٽيوٽ آف سنڌ اسٽڊيز، ڄامشورو.

قيمت: 150 روپيا

Daat Dohari

Edition: First 2001.

Writer: Zubaida Metlo

Composing, Layout & Computer Graphics:

INDUS Designers.

Published by: **INDUS** Publishers.

Manager: Saeeda Sahar

Saeeda@indusmagazine.com

Digitized by M. H. Panhwar Institute of Sindh Studies, Jamshoro.

تنهنجي ڏات ڏوهاري آهي
ڏات جا ڏيئا ٻاريئي پوءِ به
چوڏس انڌ انڌاري آهي

مشتاق ميراڻيءَ جي نالي

اعتراف

هن ڦهليل اتماس ۾
جيئن ڪيترائي ماڳ مڪان
پڄيو پُريو مڇيو، ميسارجيو ڳم ٿيو وڃن يا ڳم ڪيا ٿا وڃن
جيئن ماڻهو مريو وڃن يا مَاريا ٿا وڃن.
ائين ئي منهنجا ڪيترائي شعر ۽ سِٽون
رلي پٽڪي ڳم ٿي ويا
۽ ڪيترائي شعر مون پاڻ ساڙي رک ڪيا.
هن ڦهليل اتماس ۾
جيئن ڪيترا ماڳ مڪان
پڄڻ پرڻ ۽ ميسارجڻ کان بچيو وڃن
تيئن ڪيترا شعر ڳم ٿيڻ ۽ رکَ ٿيڻ کان بچي ويا.
جيڪي توهان لاءِ آهن.

زبيده ميتلو

سٽاءُ

.1	منهنجو اندر ـ محبتي مندر	زبيده ميتلو	1 _ 23
.2	هيرن جو ڪشڪول	امداد حسيني	24_34
.3	ڏات جي ڏوهاري	نورالهديٰ شاهه	35_38
.4	دعا	نثري نظم	39
.5	اي ڌرتي ـ اي سرتي	نثري نظم	40
.6	ڪهڙي جنسار لاءِ	نظم	41
.7	تنهنجي تانگهه	ٽيڙو	42
.8	وڃي ڏينهن ڀن جي	چوسٽا	43
.9	ڪاش نه مڃان	آزاد نظم	44
.10	ذات جو ملهه	چوسٽا	45
.11	ڏات ئي منهنجي ذات	وائي	46
.12	او پريتم پيارا	غزل	47
.13	توريءِ توبن	آزاد نظم	48
.14	توڪاڻ	آزاد نظم	49
.15	ڇا خبر.....	چوسٽا	50
.16	سهائيون سنڌ ۾	نظم	51
.17	مارئيءَ چيو	چوسٽا	52
.18	ڏيهه اٿئي سارو	غزل	53
.19	سندر ماٺهو	نثري نظم	54
.20	رات جو سهارو	آزاد نظم	55_56
.21	جيون ٻٽيو جنڊ	آزاد نظم	57
.22	ڇيڙيان ٿو ساز	آزاد نظم	58
.23	مهم مبهم	نثري نظم	59
.24	چوليَن مارچ	چوسٽا	60

.25	ٻي ڏوهي ڌري	ٽيڙو	61
.26	هيڪلائين جو ڏنڀ	نثري نظم	62
.27	ڪمڙي پريت	نظم	63
.28	جيوت جي جوت آهين تون	نظم	64
.29	اهو رشتو	نثري نظم	66_65
.30	لفظن مان.....	آزاد نظم	67
.31	درد ڇڏي ويا	آزاد نظم	69_68
.32	راڳي تنهنجو راڳ	ٽيڙو	70
.33	اسان ٻار آهيون	نظم	72_71
.34	تلاشجي	نثري نظم	73
.35	سنڌ ٿاهيندو	آزاد نظم	74
.36	هليو آ هيڏي	ٽيڙو	75
.37	پاڻي پنهنجا پل	غزل	76
.38	ٻه راهگير	آزاد نظم	77
.39	دونهاٽيل سچ	ٽيڙو	78
.40	ڪي سانسي	آزاد نظم	79
.41	سورج سانجهيءَ	غزل	80
.42	ڪريون سڀ سان پريت	ٽيڙو	81
.43	فطرت جو قانون	نثري نظم	82
.44	اڄائي آس	نظم	83
.45	حسين سوچ	نظم	84
46	سڙان ڪئان	نظم	85
.47	تنهنجي سندرتا	ٽيڙو	86
.48	جيئڻ جنجال	غزل	87
.49	سچ	نثري نظم	88
.50	سڏو ڪاهج	نظم	89

.51	مهاڳ امهاڳ	نثري نظم	90
52	انڌي رات	ٽيڙو	91
.53	دل ۾ آڳ	غزل	92
.54	هيڪل وياڪل	وائي	93
.55	من اندر	چوسٽا	94
.56	غمن جهنيو پور	ٽيڙو	95
.57	جيڪر جنگ ڪريان	غزل	96
.58	پراڻي خواهش	نظم	98_97
.59	مڙ نه ڪڍهن	نظم	99
.60	مچندو مچ	نظم	100
.61	اڃا نه مون	نظم	101
.62	تون به هنيو وڃ	نثري نظم	102
.63	نئين ويڙهه	آزاد نظم	103
.64	مذاق	نثري نظم	104
.65	ويل ويل.......	گيت	105
.66	ڪي ماڻهو چڱا	آزاد نظم	106
.67	هنيو وڃ	نظم	107
.68	سوچ تري آئي	ٽيڙو	108
.69	مُندَ نه اهائي	ٽيڙو	109
.70	جيون آ الزام	آزاد نظم	110
.71	تبديلي	نثري نظم	111
.72	نگري نئين	نظم	112
.73	نيڻ نماڻا	گيت	114_113
.74	جيئڻ خاطر	نظم	115
.75	مقصد	نثري نظم	116
.76	سهڻو ديس	نظم	117

.77	شڪ	آزاد نظم	118
.78	عورت ڇا آهي	آزاد نظم	119
.79	ديپ جلايان	گيت	120
.80	گڏجي ٻُڪ مَٽايون	آزاد نظم	121
81	هيرن جو ڪشڪول	غزل	122
82	منهنجي تڙپ	آزاد نظم	123
83	تو پناري	نظم	124
.84	منهنجو من گهري امن	آزاد نظم	125
.85	ڏيهه ڏکن جو	گيت	127_126
.86	رتبو حسين جو	نظم	128
.87	تنهنجي ذات ڏوهاري آهي	نظم	131_129
.88	هنڌا هنجو	نظم	133_132
.89	او ڌرتي ماتا	نظم	134
.90	جدائيءَ جو عذاب	آزاد نظم	.135
.91	شڪايت نامو	نظم	136
.92	اچو ته ڳايون	آزاد نظم	137
.93	آواز	نظم	138
.94	مون ڪجهه چاهيو	نظم	139
.95	مان آهيان ماءُ	آزاد نظم	140
.96	او سائين	گيت	141
.97	لهرن لڪ ليس	ٽيڙو	142
.98	اندر منهنجو اڌ	وائي	143
.99	علم هڪ فارمولو	نثري نظم	144
.100	ساهه سيئي سنڌ تان گهوريون	گيت	146_145
.101	منهنجا ساٿي	آزاد نظم	147
.102	اينڊز پل لاءِ	نظم	148

.103	ڪومل بدن	نظم	149
.104	چڪيا چڙهڻ	آزاد نظم	150
.105	ماڻهن جي ميڙ	نظم	151
.106	محبت جو احساس	نظم	152
.107	رت ريتا ڏينهڙا	وائي	154_153
.108	نذرانو	نظم	155
.109	خبر نه پئي	نظم	156
.110	ذات جا ڏنگ	گيت	157
.111	ڪائنات ڪو ڳجهه	نثري نظم	158
.112	گڏجي اوڪو پنڌ ڪريون	آزاد نظم	159
.113	هڪ مهڪ	نثري نظم	160
.114	قيدي	نثري نظم	161
.115	چنڊ سر جو سانگو	نظم	162
.116	سارو ٽيون	نثري نظم	163
.117	مارو مٽڙا	گيت	165_164
.118	او ويري	نظم	166
.119	ديس جي شان م	گيت	167
.120	سنڌڙي منهنجي ماءُ	وائي	169_168
.121	اڪر اڪين سان	نظم	170
.122	وڇون وسڻ آئيون	نظم	171
.123	پاتال جا موتي	نثري نظم	172
.124	مدهوشيءَ جو عالم	نثري نظم	173
.125	منهنجي زندگي	نثري نظم	174
.126	اوري آ جاني	ٽيڙو	175
.127	اي ايٿوپيا	نثري نظم	177_176
.128	دوست	نثري نظم	178

.129	منهنجا پيا........	نظم	179
.130	جاڳيو آ انسان	آزاد نظم	180
.131	چانورا	نثري نظم	181
.132	ڏيءِ	آزاد نظم	182
.133	آزلي اُهاءُ	نثري نظم	183
.134	ڪاش محبت ڏيون ها	نثري نظم	184
.135	روح ريجهايون	نظم	185
.136	ڪو گيت ٺئون	نظم	186
.137	من ٿو چاهي	نظم	187
.138	شاعر ناهيان	نظم	188
.139	او ظالم!	نظم	189
.140	ڏات پيٺو پاتو	ٽيڙو	190
.141	منهنجي ووڙ	آزاد نظم	192_191
.142	درد جا گيت	نظم	193
.143	موت	نظم	194
.144	ياد جا ديپ	غزل	195
.145	پنهنجن ڪرڻ سان	غزل	196
.146	ساز سهورا	غزل	197
.147	چوڏسا	نظم	198
.148	چڪيا چڙهيو سچ	غزل	199
.149	نگري ٿئين ڪا جوڙ	نظم	200
.150	سرجڻهار	چوسٽا	201
.151	گهري سوچ	نظم	202
.152	فن فهم قلم	جوڙا	203
.153	جوڙا	جوڙا	204
.154	پريم ڏياتيون	جوڙا	205

.155 گيت ڳاھائين ٿ	جوڙا	206
.156 مان ۽ دڙهون	چوسٽا	207
.157 منھنجا لفظ	نظم	208
.158 اکين جا لڙڪ	نظم	209
.159 ڪجھہ شعر	—	214_210
.160 سھتا سپنا	نظم	215
.161 عڪسي پيار	نظم	216
.162 زندگيءَ جو عطيو	نظم	217
.163 پرچاءُ	نظم	218
.164 سجاوٽ	نظم	219
.165 ھيڪاريون نہ ڏيو	نظم	220
.166 سنسار	نظم	221
.167 دل جي چٺي	نظم	222
.168 ٻھار ڪٿان ايندي	نظم	223
.169 شعور	نظم	224
.170 پراتو گيت	نظم	225
.171 منھنجي مات	نظم	226
.172 خواب	نظم	227
.173 ھار	نظم	228
.174 ذھين انسان	نظم	229
.175 نند آھي موت	نظم	230
.176 اي مسيحا	نظري نظم	232_231
.177 ارپنا	آزاد نظم	233

منهنجو اندر - محبتي مندر

منهنجو ڪُڙم، منهنجو ويڙهو. منهنجو ڳوٺ. ڳوٺ ۾ ڪنب. ڪنب ۾ لُڙاتو پاڻي، پاڻيءَ ۾ نيڻ نِهار تائين سهڻا من مُهڻا ڪنول جا گل. گلن تي ڦيراڏيندڙ ڀَونر ۽ پنپوريون. ڪنب جي ڪڙ ويندڙ رود تي اچي ڇيهه ڪندو آهي. ها!..... اهو ئي قنبر، جيڪو منهنجي جنم ڀوميءَ جي ڀونءِ وستي آهي منهنجي ڳوٺ (پيرمحمد ميتلو) کان قنبر جون ماڙيون ۽ انهن جي وچ ۾ منهنجي جنم واري جاءِ. جتان هڪ مينار (محبتي مندر منهنجو نالو رکيل اٿس ان مندر جي نالي جي خبر نه پئجي سگهي آهي.) ڏورانهين ڏيک ڏيندو هو. اهو ئي مينار جيڪو هڪ مندر هو. ان مندر ۾ مون هن روڳي ۽ نوڳي دنيا ۾ پهرين ڇيخ ڪئي هئي. سانپر ڪانپوءِ نه جاڻ ڪڏهن ڪنڌ ڪٺي ان مينار کي تڪبو هو. تهان پوءِ ان جي بلندي مون کي آڪٽ پولار کي پار ڪندي پاسي هئي. ان مندر جي آڳڻ تي مون ريڙهيون ڏئي. بانبڙا پائي. مندر جي ٿنڀن کي ڀاڪر پائي بيهڻ سکيو هو. پنڌ سکڻ ۽ ڊوڙون پائڻ دوران ان مينار جي بلنديءَ کي سر ڪرڻ جي ڀاونا منهنجي اندر ۾ ڪر موڙي جاڳي هئي ۽ هڪ ڏينهن مون ان جي پهرئين ڏاڪي تي پير رکي بيا ڏاڪا سر ڪيا هئا. جتان ان مندر جي ڳڙکين ۽ جهروڪن مان پنهنجي قنبر شهر جو چوڏس مشاهدو ڪيو.

محبتي مندر قنبر شهر جي عمارتن جي مد مقابل سرموڙ هو، جنهن کي ٽِڪاڻو به چوندا ها. (منهنجو ڪٽنب 1953ع ۾ گرمين جي مند ۾ ان ئي مندر ۾ اچي آباد ٿيو، ٻن سالن بعد ان ڇپر ۽ ڇانو ۾ منهنجو جنم ٿيو)

مندر جي تمام ويجهو هڪ شاهي ڪشادي (چوڪندو). به ماڙ ڌرمشالا به نهيل هئي. جنهن جي شاهي دروازي جي سامهون ڪيترا دڪان به نهيل هئا ۽ پاسي ۾ کوهه پڻ. اندر ڌرمشالا ۾ هيٺ مٿي ڪيترائي ڪمرا هئا. وچ ۾ تمام وڏو ڪشادو ميدان هو. اهو خاص ڏڻن جي موقعي تي يا وري ڪنهن ڌرمي اجتماع لاءِ هو.

محبتي مندر ورهاڱي کان اڳ پري پري سکر ۽ شڪارپور تائين ناليوارو ۽ هاڪارو هو. قنبر ۾ ڀرپور ڪشش جو مرڪز ڌرمي. سماجي ۽ ثقافتي لحاظ کان

پڻ اهميت جوڳو هو. اولهه پاسي غيبي ديرو ، دوست علي روڊ کان ويندي هالار جبل جون قطارون. اوڀر کان ڳوٺ پيرمحمد ميتلو . ٻيڙو چانديو کان ويندي لاڙڪاڻو روڊ. اتر طرف علي خان ، ڇيڙن کان ويندي بهرام روڊ ڏکڻ کان وڳڻ ، نصيرآباد کان ويندي ميهڙ جا رستا . اهي چار ئي شاهراهه جتان محبتي مندر چٽني ڏسائن کان ڳاٽ اوچو کنيون ڏورانئي نظر ايندو هو!

هن مندر جي پڪيڙ اٽڪل "هم چورس 12 يا 14 هزار والن تي پکڙيل هئي. جنهن جي هڪ پاسي . هڪ ڊگهو مُنارو نهيل هو . جنهن جي اندازاً 70-80 وال ڊيگهه هئي. ان مناري جا پنج طبقا نهيل هه . چئن طبقن تي 3-3 ڪمرا هڪبئي مٿان نهيل هئا. باقي مٿي ٻن طبقن تي ٻه . هڪ 6-7 فوٽ ڊگهو ڪمرو جنهن جي اندر دِڪر نهيل هو . جو رڳو هڪ ماڻهو سوڙهو ٿي ويهي ٿي سگهيو. ان مٿان قبو(منهنجا وڏا مندر جي مناري جي چوٽ واريءَ جاءِ قبيءَ ڪي نوشي سڏيندا ها) نهيل . جنهن جي چٽني پاسن کان گول آرچ تي خانا نهيل هئا! هر خاني ۾ پکين اچي اجها ، اکيرا ناهيا هئا. هر خاني ۾ مختلف قسم جا پکي اُڏري اچي آنا ڦوڙيندا هئا- مختلف مُندن جا مختلف پکي ، چيها . چبرا . ڪانءَ ڪبوتر . طوطا . هليون . ٻگهه ۽ سرٽيون. چبرا ۽ سرٽيون مستقل رهاڪو ها ۽ هر مُند ۾ پيا نظر ايندا هئا.

قبي جي ڏاڪڻين پاسي ڪنڌائتو . وڏو لڪڙو (ورهاڱي کان اڳ لڪڙي جي سري تي ڏرمي جهندو ڦڙ ڦڙ پيو ڪندو هو جيڪو قبي سميت اسانجي اباڻي ڳوٺ مان نظر پيو ايندو هو.) لڳل هوندو هو ۽ ورهاڱي کان اڳ . ان گنبذ نما قبي ۾ اندر گهندُ لڳل هوندو هو . جيڪو سانجهيءَ ۽ رات جي پوئين پَهَر ۾ وڄندو هو اهو آواز رڌمر سان رکي رکي گنبذ جي چٽني غُرڪن مان اڀرندو هو- اهي غرڪا (Woofer) ووفر جو ڪم ڏيندا هئا. ماڻهو منڙيءَ نند ما ان پهر جي ٻڙلاءِ تي هوريان هوريان اِڪيون کوليندا هئا . جنهن بعد مرد ۽ ناريون نراڙ تي تلڪ سجائي . ٿالهين ۾ پرساد ڪٽي پرارٿنا ڪرن ايندا هئا. پرارٿنا ٿيندي هئي. پنهنجي روزگار . ميٺ محبت . امن امان ۽ صحت صحبت جون دعائون گهري ماڻهو وڃي سڄي ڏينهن جي ڪرت ڪي لڳندا هئا.

اتر طرف گهٽيءَ کان سڌو سامهون آرچ تي نهيل هڪ وڏو شاهي دروازو هو. جنهن جي ٻن پاسن کان وڏا دِڪا نهيل هوندا ها. انهن دڪن تي

پاڙي جا ٻار رانديون ڪيڏندا ها. فقير، مسافر ۽ جانور ڪاڙهي ۽ مينهوڳيءَ منڊ ۾ پاڻ بچائڻ ڪان بچائيندا ها ۽ ڪي پل آجهاپو ڪندا ها. دروازي ڪان مٿي پلرس (ٿنڀا يا ٿلهه) نهيل هوندا ها. جيڪي روم ملڪ جي پرڪشش آرڪيٽيڪٽ جي ياد ڏيارائيندا ها جنهن ڪري پري گهٽيءَ ڪان دروازي جي مُهڙ بادامي رنگت جي پڪي چوني ۽ چمڪدار ۽ پلي لڳندي هئي. انهن ٿنڀن جي وچ ۾ ٿه ماڙ هريون ۽ ڪونيون نهيل هونديون هيون، جن ۾ ويهي اسان گڏيون جا گهرڙا ٺاهيندا هيا سين ۽ گڏين جي سماج ۾ ويهي وندر وروندهن ڪندا هئا سين.

مندر جي جوڙجڪ، چوڪور ۽ ڊيگهه ۾ معصوم شاهه جو منارو لڳندو هو. اندر 20-25 ڏاڪڻ ڪانپوءِ ٻئي طبقي تي وڃڻ لاءِ وڪڙ ايندو هو. مٿي چڙهڻ خاطر هر وڪڙ (Turn) تي وڏو جارو هوندو هو. جيڪو اندر ڏاڪڻ کي هوادار ۽ روشن رکندو هو. سانجهيءَ جو ڏيئا ٻاربا هئا ۽ پڇن ڳائبا هئا. ڏينهن خير خوشيءَ، امن امان سان گذرڻ جا شڪر ادا ڪبا ها ۽ پرارٿنا ٿيندي هئي. وڏن ڏڻن ڪانسواءِ پورنماسيءَ جو ساري رات ٽلين ۽ چنگ چڙن سان پڇن پاو ٿيندا هئا.

اهو ڪهڙو منطق يا راز هو جو منارو پاڙ ڪان وني چرٽ تائين ڪچو نهيل هو. باهران هلڪي بادامي رنگ جو پلستر ٿيل هو. باقي سڄي عمارت پاڙ ۾ پڪ سري ۽ باقي مٿي ڪچي نهيل هئي. ڇت ڳارڊرن ۽ ڪاٺ جي نهيل هئي ۽ مضبوط پاڻي سان بند هئي جيڪا آر سي سي جي ڇتن جهڙي ڏک ڏيندي هئي. عمارت ۾ به وڏا هال هئا جيڪي چٽسالي ۽ چترڪاريءَ جا مثال هئا. سي اڄ به منهنجي من جي ڪينواس تي اڻلٽ ريکائن جي رنگن سان چٽيل آهن. ڀت جي وڏي ايراضيءَ تي ڪرشن ڀڳوان ۽ ٻين اوتارن جون مورتون پينٽ ٿيل هيون. اندين آرٽ جي باڪمال چٽسالي ۽ گلڪاري ٿيل هئي. باهر اڳر ۾ دروازا آرچ تي نهيل هئا. مندر جو خاص توجه طلب حصو ٻٽيون پٽيون هيون. جن جي وچ ۾ سرنگون نهيل هيون جن منجهان به ماڻهو گڏ آسانيءَ سان گذري ٿي سگهيا. (جتي اسان ننڍپڻ ۾ لڪ لڪوٽي رانديون پڻ ڪيڏيون) باهرين ڀت ۾ ننڍڙا ننڍڙا جارا نهيل هئا، جيڪي سرنگهه کي آواز، هوا ۽ روشني

پهچائيندا هئا. وڏي هال کي ٻاهر گهٽيءَ ۾ دري هوندي هئي، جيڪا هوا ۽ روشنيءَ جي گذر جو اهم ذريعو هئي ۽ ٻارن جي کيڏڻ جي جائتي جاءِ پڻ!

اندر ڪشادو کوهه هو جنهن جي اونهائي 40-30 فوٽ (پاڻي تائين) هئي. تنهن ڪانپوءِ کوهه ٿيڻو اونهو هو. کوهه جي گول قطر ۾ اندران ننڍي سائيز جون سرون سهڻي جڙاوت ۽ نموني سان جوڙيل هيون. ٻاهر هيٺ گولائيءَ ۾ سيمينٽ وانگر پڪو نهيل هو. سڀ شهر جا هندو، توڙي مسلمان هن کوهه جو پاڻي تبرڪ طور کڻي ويندا هئا.

مونکي منهنجو ٻاراڻو دور ڪنهن رنگ رتول سپني جيان ياسي ٿو. منهنجي پاوناڻن منهنجي ذهن ۽ تصوراتي اوسر تي انيڪ نقش ڇڏيا. مون کي ننڍ پڻ ۾ چار شيون ڏاڍيون پرڪشش لڳنديون هيون. هڪ نوشي تي چڙهي آس پاس جو مٿان ڪان مشاهدو ڪرڻ. ٻيو کوهه ۾ جهاتي پائي پهرن جا پهر ڏسڻ. ٽيون، مندر جي پٿين تي اندبين آرٽ جي باڪمال چستاليءَ کي ڏسڻ چوٿون رات جو جڏهن سڀ سمهندا هئا ته، - هيٺ گهر جي آڱر تي ويهي يڪو يڪ تڪ منارو ڏسندي هيس. چنڊ جي چانڊاڻ يا وري اماس راتين جو خاموشيءَ ۾ ويڙهيل مناري جي سونهن، رنگ ۽ راز فطرت جو هڪ حسين الهام ياسبو هو.

مندر جي حوالي سان ڪئين داستان ۽ حيرت ڀريل سوال منهنجي ننڍ پڻ اڳيان ڪنهن فلمي اسڪرين وانگر هلندا رهيا. جيئن ٻار ڪمپيوٽر تي گيم جا ڪرتب ڏسندي ڏسندي پنهنجي سمجهه جي جهان ۾ گم ٿي ويندو آهي.

ٻاهريان انيڪ ڏيک جيڪي مان نوشيءَ تي چڙهي پهرن جا پهر ڏسندي هيس گهر اندر رهندڙ ڪردار منهنجي ننڍ پڻ جو بي بها ۽ اڻ وسرندڙ ورثو آهن. جن منهنجي تصوراتي زندگيءَ ۽ سوچ کي ڀرپور رکيو. سانجهه سمان لمحا ۽ پيره جا پڙلاءَ بخشيا!

مون کي ياد ٿو اچي ته مان ڪيئن نه ڇهن ستن سالن جي عمر ۾ مندر جي نوشيءَ تي چڙهي ڪلاڪن جا ڪلاڪ قنبر شهر جي ويجهي قطر، وچولي قطر ۽ ڏورانهين قطر جو مشاهدو ڪندي هيس ويجهي قطر ۾ ڳتيل گهر ڪوٺا، ماڙيون ۽ سنهڙيون گليون وچولي قطر ۾ ساوڪ ئي ساوڪ، بنيور ٻارا، رود پڪا، ڪچا رستا، ٽڪر ٽڪريون، بنو برَ، ڪڏون کوٻا، مسجدور

شمشان گهات وغيره. ڏوراهين قطر ۾ بيابان شهر ڳوٺ جهنگ جهر ۽ جبل........!

نوشيءَ جي مُهڙَ ۾ ماڻهوءَ جي بيهڻ جيتري جاءِ هئي. جيڪا بلڪل پُريل ۽ زبون حال هئي. درنہ دروازو هيس. (ورهاڱي کانپوءِ مندر مان ماڻهو سامان ڪڍي ويا ها خاص طور در دريون پٽي ويا ها.) جتان بيهي تي پاسا ڏسي سگهبا ها. بلڪل سامهون سچي اک تي خوني ڪڏ تي عام زندگي جي پرپور رواني هوندي هئي. (خوني ڪڏ انڪري جو هر سال هڪ يا ٻہ ماڻهو ٻوڙي ماريندي هئي. هڪ دفعومان ۽ منهنجي ڀيڻ حميده ننڍ پڻ ۾ ڪڏ گهمڻ وياسين. تڙڳندي پير اڳتي گسڪي ويا، پوءِ تہ ٻڏندي ٻڏندي بچي وياسون!)

شهر جو غريب لوڪ ان ڪڏ وٽ جمع هوندو هو. عورتون ڪپڙا ڌوئڻ لاءِ سوٽيءَ جو سٽڪو لايون وينيون هونديون هيون. جانور ۽ ٻار پيا پاڻيءَ ۾ ترندا ۽ تڙڳندا هئا. ڪڏ جي هڪ پاسي ڏاڪڻيون نهيل هونديون هيون. پري کان سٽمنگ پُول لڳندي هئي (ورهاڱي کان پهرين هن ڪڏ جو وڏو اوج هوندو هو). اوڏ ڪڏ مان جيڪي مٽي ڍوئي ڳڏهن تي وجهندا هئا. هڪ طرف مال جي پيئڻ جو حوض هوندو هو. ميرانجهڙيءَ سانجهيءَ جو ميهون حوض وٽ ڳڏ ٿينديون هيون ۽ ڏنار پاسڙي تي وڻ جي اوٽ ۾ بانسري وڄائيندو هو. بانسريءَ جي آواز تي مال سُري پري هڪ هنڌ ڪٺو ٿيندو هو. ڪنهن فوج جي رنگروٽن وانگر ڪنڌ جهڪائي بانسريءَ جي وقت سر ٻوليءَ ڪي سمجهي منظر ٿيندو ويندو هو. مال جي ڇڙين ۽ پيرن جي ڪڙين جو هوريان هوريان زمين مان آواز ٻُرڻ لڳندو هو. جنهن مان وقت جو اندازو ٿيندو هو تہ، شام جو پوين اولڙو شفق ۾ متجڻ وارو آهي. ڏن ڏٺيءَ سان ڏٽڪو ٿيندو شهر جي اندرين قطر ۾ داخل ٿي سنهين گهٽين ۾ گم ٿي ويندو!

بلڪل ان خوني ڪڏ سان ڳڏوڳڏ ڪبي هٽ تي شمشان گهات هوندو هو. ڪڏهن ڪڏهن اتي ڪجهہ ماڻهو جمع ٿيندا هئا ۽ باهہ جا پيڙ آڪاش ڪي ڇهندا هئا. ٻارن جي برڻ جا ڪانين مان انوکا آواز ۽ تڙڪات رکي رکي ٻڌڻ ۾ ايندا هئا، ۽ ڪجهہ دير کانپوءِ ماڻهو هوريان هوريان هلڻ لڳندا هئا، سي پڻ شهر جي ويجهي قطر ۾ تڙي پکڙجي گم ٿي ويندا ها.

ڪڏ جي زندگي ۽ چهل پهل موهيندڙ ۽ وڻندڙ لڳندي هئي. ٻارن جي ٽڙڪندي خوشيءَ مان رڙين جو آواز، سوٽيءَ جي سٽڪن جا آواز، ٻانسريءَ ۽ ڇڙن جي آواز ۾ هڪ تسلسل رڌم ۾ زندگيءَ جو راز سموهيل هو. پر شمشان گهاٽ جي ٻاهه جي اُلن جو منظر مون لاءِ حيرت جا سوال جوڙيندو هو. تجسس جي گولها، منظرن پسڻ ۽ آوازن جي انوکن اسرارن ۾ منهنجو من ريڌل رهندو هو.

نوشيءَ جي اولهه طرف، مسجد، امام بارگاهه، عيدگاهه، قبرستان ۽ ڇڙپيس جي مشين (ڇڙائيءَ جي مشين هڪ وڏو پلانٽ هو. جيڪو بابا سائين گوٺ مان پٽرائي وڏيڪ ٻيون مشينون آڻي. هڪڙي وڏي پلانٽ تي هنيو هو. اسان جو گذر سفر ان مشين جي ڪمائي ۽ زمين جي اپت مان ٿيندو هو.) ان کان پر پرو وسندي گهٽ هئي. ڪي ڪي ڇدا ڇدا گوٺ نظر ايندا هئا، ڪچا رستا ۽ ميدان هئا، ڪلراٺي زمين جي ڪري ڪا پوکي ڪانه ٿيندي هئي. گهڻو اڳتي وڏي وشال قطر ۾ هالار جبل جون قطارون شروع ٿي ويندڀون هيون. ان طرف ٻه شيون پرڪشش هيون. هڪ ته ٻيل گاڏين جون قطارون ۽ انهن جا چيڪٽ ۽ ٻيو ڇڙائيءَ جي مشين جو رکي رکي ڇڪ ڇڪ جو آواز ڪڍڻ. اهو آواز مون کي ڪوئل جي ڪوڪ کان به وڌ ڏکيارو ۽ سريلو لڳندو هو. ان طرف سج لهڻ جو منظر تمام ئي حسين ۽ من موهيندڙ هوندو هو. سج شام جو ٿڪل ٻار وانگر ٿڪجي هالار جي هنج ۾ ڪرندو هو.

مندر جي اتر طرف ويجهي قطر ۾- مهاجر لوڪ رهندو هو. هنن جي رهڻي ڪهڻي، ٻوليءَ جا لهجا ۽ لاڙائي مختلف هئا. هنن ماڻهن جي زندگي گهرن ۾ گذرڻ کان وڌيڪ گهٽين ۾ گذرندي هئي. سڄي گهريلو ڪم ۽ ڪرت گهٽين ۾ نظر پئي ايندي هئي. جڏهن هو وڏا ڏڻَ يا محرم جا ڏهاڙا ملهائيندا هئا ته ڏاڍي ڀرپور عقيدت ۽ اهتمام سان ملهائيندا هئا- جنهن ۾ رونق ۽ ڀرپوريت جو عنصر جهجهو هوندو هو! هنن جي زندگي ۾ بي جا رسم و رواج ۽ حجابَ جا ڪي به طوق طاق جڙيل ڪونه هئا. هو محنتي ۽ پورهيت ماڻهو هئا جو زندگيءَ جا تمام ننڍڙا روزگار ڪندا هئا. سادو ڪائيندا ۽ پهريندا ها. پر سندس زندگيءَ ۾ رواني، ترتيب ۽ هم آهنگيءَ جوعنصر پکيءَ جي آزاد فضا ۾ آڏامڻ واري رفتار جهڙو ڏيمو ۽ ڏيرج وارو وڻندڙ پاسو هو! وچولي قطر ۾ علي

خان جي آبادي ۽ وڏي قطر ۾ ڇڄڙن ۽ ٻهرام جو پڪو رستو ۽ ٻنيون ٻارا نظر ايندا هئا!

مندر جي اوڀر طرف وچهي قطر ۾ سئنيما . سرڪاري عمارتون . اسڪول، ميونسپلٽي، اسپتال ۽ باغيچو جتي وڏا وڏا سياسي جلسا ۽ ڪلچرل پروگرام ۽ نماءَ ٿيندا هئا. سيلرا . شهدادڪوٽ کان نڪرندڙ روڊ لاڙڪاڻي ويندو هو. روڊ سا گڏوگڏ ريل جي پٽڙي بہ ويندي هئي. جيڪا جيئن ڪوڪ ڪري هوريان هوريان ٿيندي هئي تہ محسوس ٿيندو هو تہ هاڻي پير محمد ميتلو اسٽيشن تي رُڪي آهي.... اهو پاسو خوشحالي. سرسبزي ۽ شهري احساس جو پاسو هو. جيڪي منهنجي ادارڪ جي پردي تي هوريان ڏاڍيان هلندا هئا. هن طرف سچ جو پهريون ڪرڻو مندر جي مناري جي پتين سان ٽڪرائي مندر سان ساٿ نياڻن جو پيغام ۽ الهام ڏيندو هو!

مندر جي چوڌاري منو قطر بيٺي پير ڏسندي هيس بيهڻ جي جاءِ ايتري ترڪني ۽ خوفناڪ هوندي هئي جو اگر پير گسڪي وڃي تہ جان جو جوکو هو! پر ڪا غير معمولي ڇڪ مون کي سُڌ جهلينندي هئي ۽ مان اهي سڀ حيرت انگيز منظر ڏسندي رهندي هيس. نوشيءَ ۾ اندر اتر طرف هڪ ننڍڙو جارو هرندو هو جنهن مان جنتي هير گهلندي هئي. اندر نوشيءَ تي دڪو نهيل هو . جتي گوڏا کوڙي ويهي ڏسڻو پوندو هو. ڏسندي ڏسندي خاموش تهائين خاموش هوائن جي لهرن جا ڇُهاءَ محسوس ڪندي . منهنجو بُتُ ۽ منهنجو چِتُ ڪنهن ازلي آستان تي گوڏا کوڙي ذيان ۽ گيان ۾ گم پنهنجي ذات جي جستجو ۾ زمان و مڪان جي قيد کان لاتعلق ٿي ، اندر ۾ اونها ۽ اکٽ سفر ڪري پنهنجي جَـڙ کي ڳولهڻ جا جتن ڪندو هو!

سڀ کان خوبصورت . مندرکان هيٺ نوڙي ڏسڻ جا منظر هئا. هيٺ جيڪو منهنجو گهر هو ، جتي وڏو پَڪو اڱرُ هو. کوهہ جي آس پاس پرپور زندگي هئي . مون کي جڏهن هيٺان سڏيو ويندو هو . لهي اچ! زبيده لهي اچ! ڪري پوندئين! مون کي ويساهہ هوندو هو تہ ڪا نہ ڪرنديس! پر هو ڊڄندا هئا تہ جي . ايترو اوچائيءَ تان ڪري تہ وڃ ۾ ٿي ساهہ پرواز ٿي ويندس. هڪ ٻار جو تجسس ڪيڏو اتاولو ٿئي ٿو مشاهدا ڪيس ڪيڏو نہ اتساهہ بخشين ٿا! اهو ئي تجسس ۽ مشاهدا منهنجي ساجاهہ کي سگهارو ڪرن جو ڪارڻ بڻيا ۽ منهنجي

روحاني بيچيني . انفرادي آزاديءَ جي تڙپَ ۽ باطني سڪون جي تلاش ڪي ائين ٿا نيڪو ڪندا رهيا!

روز سوين ڏاڪا لهڻ ۽ وري چڙهي مٿي پهچڻ جو سلسلو ڏينهن ۾ ڏهه ڏهه ڀيرا ٿيندو هو. مان ٻار هيس. تجسس ۽ معصوميت منهنجا گُڻ ها! آزاديءَ جي گهرج منهنجي فطرت هئي!

مٿان نوشيءَ جي چوٽ تان هيٺ ڏسڻ جا تجربا ڏاڍا ليائيندڙ ۽ وڻندڙ هئا. هتي هڪ هڪ ماڻهوءَ جي زندگيءَ جي ڪهاڻي منهنجي ذهن جي پردي تي ايڪسپوز ٿيل هئي. هڪ هڪ ڪردار ڪيئن ٿو پنهنجي زندگيءَ جي اسٽيج تي هلي ۽ چلي..........!

ڪوهه جنهن مون کي منهنجي من پاتال ۾ گهرو ڏسڻ جي مشق ڪرائي- ان جي اردگرد زندگي ڏاڍي ڀرپور ۽ متحرڪ هئي. ڪوهه- گولائي ۾ هيٺ زمين تي پڪين ڳاڙهن سرن جو قطر نهيل هو.هڪ چوٿائين قطر تي خشڪي هوندي هئي. اُتي اسين ۽ ٻاڙي جون ڇوڪريون تيزيءَ يا ٽاپڙ راند ڪيڏنديون هيوسين. باقي قطر هر وقت آلو هوندو هو. اُتي چاليهه پنجاه دلا هر وقت رکيل هوندا هئا. مائي ڏني ماءُ گوپانگڻ عمر 60-65 سال ڪوهه جي ڪپ تي چڙهندي هئي ۽ تمام ڦڙتيءَ ۽ چڪ چڪان سان ٿوريءَ ويرم ۾ يڪساهي ڏهه پندرنهن دلا ڀري هيٺ لهندي هئي. مٿي ۽ چيلهه تي دلو رکي، ٻاڙي جي گهرن ۾ پهچائيندي ويندي هئي. پهرين ٽڪي ٻه دلا ڀريندي هئي. پوءِ آني تي دلا ڪيائين. هڻَ سان گڏ ستن سالن جي پوٽيڙي ٻہ گڏ هوندي هئي، جيڪا دلا ڪڻائڻ ۽ دلن کي ڍڪڻيون ڏيڻ ۾ سندس مدد ڪندي هئي. هن ڪوهه جو پاڻي قنبر شهر جي ڳچ آبادي پيئندي هئي. تن ۾ سچو شيخ محلو. بيٺل ۽ خوشحال گهر پئسا ڏئي پاڻي ڀرائيندا هئا. بالٽيءَ مان دلن ۾ پاڻي اوتڻ ۽ دلن تي ڍڪڻيون رکڻ جو آواز منهنجي من کي ڇهندو هو. تنهن کي مان محنت ۽ ٻورهئي جو ساز سمجهندي هيس.

هن ڪوهه جو پاڻي مٺو ۽ وڻندڙ هو باقي سڄي شهر جو پاڻي کارو هو! سو مائي ڏني ماءُ صبح جوپرهه ڦٽيءَ گهر گهر مان ماڪيءَ جي مڪ وانگر دلن گڏ ڪرڻ جو ٽڪڙو ٽڪڙو چڪر پورو ڪري ڪين نيرن واسطي پاڻي پهچائيندي هئي (ان پاڻيءَ سان ڪاڏو تيار ٿيندو هو ۽ عورتون وارن منجهان جيڙهه پڻ

ڪڍنديون هيون) ڪم ڪرڻ وقت نهايت قُوّت ۽ پنهنجي پورهئي سان ايماندار ۽ سچي هئي. پڪيءَ منجهند تائين لڳاتار دلا ڇڪيندي هئي. پيرين پنڌ ٻه ٽي گهٽيون مٿي دلا پڄائيندي هئي. پوءِ جتي پڪي، ٽِتي ڪاڏي، مانيءَ پور ڪائي ڪنهن در جي چانئٺ يا ڏيڍيءَ وَٽ ٿڌڪار تي آهلي پوندي هئي. ٻه ٽي پَلَ اک ٻوٽي وري اٿندي هئي. وري ساڳي ڪار! تان جو اڃي سانجهي سٽائي ٿيندي هئي. هوءَ اڪثر چوندي هئي......"امان ان جو مُنهن جند ڏي. جڏهن پيسجي نڪري ٿو ته پوءِ ئي ڪو مُلهه ڪري ٿو. ماڻهو ٻه ان مثل آهي. نه ته ماڻهوءَ جو ڪهڙو ملهه" سو هنَ پنهنجو مُلهه ٻه پورهئي م ڳولهي لڌو. مرڻ گهڙيءَ تائين قنبر جي ڳچ آباديءَ کي منو پائي پياريئين..... هڪ دفعي بيمار ٿي پئي. اسان سندس گهر طبيعت پڇڻ وياسين. چئي پئي.....! دعا ڪريو ته هنَ چڪڻ مان چڙهان ۽ وري ماڻهن کي پاڻي پئياريان- پوءِ ٿيو ٻه ائين هوءَ هٿن پيرن ۽ نورجي سلامتيءَ سان ٻين کي پاڻيءَ ڇڪو ڏيندي. ڏيندي هڪ ٻرهه ڦٽيءَ جو ربَ ڏانهن راهي ٿي!.

اندر مندر ۾ اتر-اوڀر طرف منهه نهيل هو. جيڪو مالَ جي سهوليت لاءِ ناهيو ويو هو. اُتي ٻه ڪٿون رکي منهنجي ڏاڏي آمڻ ويهندي هئي. هوءَ قرآن جو تفسير ٻين کي پڙهي ٻڌائڻ جي وندر ڪندي هئي. تفسير جا چار جلد هر وقت سانڍ هوندا هئس! رات جو اسان ٻارن کي نبين، ولين ۽ صوفين جون ڪهاڻيون ٻڌائيندي هئي.

اسان جا وڏا ان خيال جا هئا ته، دراندر ڪير مکڻ هوندو ته اهو ماڻهو سکيو ستابو سڌبو... ۽ جي ڪير مکڻ هجي ۽..... وڪرو ڪجي ته اهو خراب سوڻ سمجهيو ويندو هو! ڪنهن ڪير مکڻ وڪيو! معنيٰ ته اُن پنهنجي ڪٽنب کي سُڃ ۽ غربت جي دعوت ڏني! سوان ويساهه خاطر ڪير مکڻ جي کپت جو هڪ فطري سسٽم جڙيل هو. جيڪو اسان زندگيءَ ڀر پنهنجن مائٽن جي دراندر ڏنو!

سو اسان جي درتي هر وقت چار پنج ٻلاريون ٻٽاريون مينهون هونديون هيون- جيڪي ڀڄاڙڪيون ٿينديون هيون ته اهي ڳوٺ ما تبديل ٿي وري ٻيون ابنديون هيون...... انهن جي سنڀالَ لاءِ ڪاڪو ڪمال هوندو هو. جيڪو ڏهائي، چارائي ۽ صفائيءَ جا مڙئي ڪم ڪار ڪندو هو.(هي اهو ڏنار هو، جيڪو خوني ڪڏ تي بانسري وڄائي ٻنهنجي ڏڻ کي ڏا، نه ٿيڻ جو سبق ڏئي ٿو

۽ ڏڻ جو ڏٺي ٿي، مال آٿي مالڪن کي پهچائي ٿو.) هي ماڻهو ٻـ ڪمال جو ڪردار هو. ڦوهہ جوانيءَ ۾ پنهنجو ڪُڙم قبيلو ڇڏي اچي مندر جي چانئٺ تي ويٺو رهيو.... ويٺو رهيو.... نہ در کڙڪايائين نہ سٽڻ هنيائين....! جڏهن دروازي تي ڪا پهر وٺي تہ...... هن کي ويٺل ڏسي اچي ڏاڏيءَ کي ٻڌايو ويو.... ڪيس مسافر سمجهي ماني کارائي وئي. هِنَ سانجهيءَ تائين مندر جو در نہ ڇڏيو. (اسان جي گهر جو ٻاهريون دروازو ڏينهن جو ڪڏهن بہ بند نہ رهيو. هر وقت ضرورتمند ماڻهن جي اچ وڃ رهندي هئي.) هوءَ سمجهي وئي تہ هي نہ رڳو مسافر آهي پر مجبور پڻ! هِنَ جو ائين مندر تي اچي ويهڻ ڪو پس منظر رکي پيو! جيڪو تاريخي ٿو ڀانئجي. جڏهن هن مندر جو اوج هو هتي شاهہ ۽ گدا مٿو ٽيڪيندا هئا. غريب غربو، ٻچو ٻار آسيس وٺندو هو! نيٺ ڏاڏيءَ هِنَ کي اتي رهڻ ڏنو ۽ پوءِ هي فطري ڏڻ جو ڏنار قدرت جو ڪردار، هن گهر ۾ اسان وانگر ٻاسي ٿي سڄي ڄمار اسان سان گڏ رهيو.

ڪاڪو ڪمال ٻـ مائي ڏني ماءُ وانگر هڪ پورهيت انسان هو. هِنَ جو جيئڻ ۽ مرڻ، رڳو مَالَ جي سيوا ڪرڻ هو. ڪيترن گهرن کي کير ڏهي پيئاريندو هو. هِنَ کي هر گهر مان مال چارائي ۽ ڏهائي (پهرين هڪ روپيو ۽ پوءِ 5 رپيا ٿيو) ملندو هو لنين گڏ ڪر جو ڪُوڏيو هو ۽ ٻانسر وڄائڻ جي وندر ڪندو هو. هِنَ جي زندگي تمام سادي ۽ سچي هئي. هو مانيءَ سان بصر يا ڳُڙُ شونق سان کائيندو هو! جڏهن سانجهيءَ مهل گهر داخل ٿيندو هو تہ اسان سڀ ٻار هِنَ کي چنبڙي ويندا هياسين. هو اسان لاءِ ڪڏهن ريوڙيون، نقل ۽ ڪتمنا آڻيندو هو. هُنَ اسان کي ڪڏهن بہ نہ جهڙڪيو- اسان ٻولڙي وانگر هِنَ جي ڪلهن تي ائين چڙهي ويندا هياسين ڄڻ هو ڪو گهاٽي ٻڙ جو وڻ هجي ۽ هِنَ جا ڪلها وڻَ جا ڏارَ!

هو اسان کي ڏاڏيءَ جي ٻڌايل ڪهاڻين جو ڪو صوفي بزرگ لڳندو هو. هُنَ مون کي ننڍپڻ ۾ ڏاڍو ڀانيو ۽ پاليو! اڪثر ڪلهي تي کڻي شهر گهمائيندو هو! ماڻهن ليکي ڪو چور چڪار آهي. جيڪو شهرَ جا ٻارَ چوري ٿو ڪري ائين ڪيئن پيرا ثبوت طور ماڻهو ڪيس اسان تائين وٺي آيا!

هُنَ 30-35 سالن کانپوءِ مون سا سُور سليو تہ، سندس ڏهن سالن جي ڏيءُ کي پوڙهي ماڻهو سان مائٽن زوريءَ ٿي پرڻايو- جنهن تي مائٽن سان اختلاف ٿيا ۽ ڪيس ڳوٺ ڇڏي هتي اچڻو پئجي ويو!!

جو تہ ، اسان جي آس پاس ميتلن جي ڳوٺن جي ماڻھن جو پڻ ساڳيو ويساھہ ھو تہ . کير مکڻ وڪرو نہ ڪبو . جي ڪبو تہ خاندان . پيڙھيون جون پيڙيون سڃيون ۽ ڪنگليون ٿي وينديون سو اسان جي گھر ۾ بہ کير مکڻ جي کپت جو حساب مقرر ھو. منھنجي ڏاڏي ، ساجھر سويلو اٿي ڏوڙ نماز کانپوءِ ڏڌ ولوڙينديون ھيون. ٻن پارن ۾ ڏڌ ۽ ٽئين پاري ۾ اٿو پريندي ھئي- صبح سان ٿي منھن ۾ وجي ويھندي ھئي. ھڪ ڏڌ جو پارو پاڙي لاءِ ھڪ فقيرن لاءِ ، فقيرن کي اٿي جي لپ گوڏڙيءَ ۾ ۽ لسيءَ جو چُڪو سندن ڄمن ۾ وجھندي ھئي. لسيءَ جي پارن ۾ مکڻ جو چاٺو بہ وجھي ڇڏيندي ھئي. جيڪو ضرورت مطابق . ڦٽ ڦرڙيءَ ، دوا ڪڪَ يا ٻارن لاءِ ٽارونءَ تي رکڻ يا ڏُکي کائڻ واسطي ضرورتمندن کي پٺي ڏيندي ھئي- اٿين رات جوکير- ھر جمعي رات ۽ ٻارھين جي رات سڄي پاڙي ۾ ورھائبو ھو . بيمار سيمار يا ٽئين چاول ٻار کي موڪليو ويندو ھو. سياري جي ڪچڙي منجھند کان آخري اس جي تڙڪي تائين گھر جي آڳر تي رونق لڳي پئي ھوندي ھئي پاڙي جون عورتون ۽ ٻار اُس جي تڙڪي تي پاڻ کي ڦترو ڪرڻ ايندا ھا، عورتون گھر وھنجي سھنجي . ھتي اچي وارَ سڪائينديون ۽ ڏوتل ڪپڙا سڪٿا وجھنديون ھيون ۽ ٻار راند روند پيا ڪيڏندا ھا .

جڏھن چؤماسي جي منڊَ ۾ جھجھي برسات پوندي ھئي ، مندر ۾ پاڻيءَ جو صحيح نيڪال نہ ھجڻ ڪري پاڻي اندر ڇرون ڪريو پٽين اندران واھا ڪري وھي نڪرندو ھو! مون کي اھا موسم ڏاڍو پريشان ڪندي ھئي. ھميشہ انَ منڊَ ۾ اناجَ ۽ ڪتابن جو ڏاڍو نقصان ٿيندو ھو! مندر ۾ چو تہ گھڻا ڪمرا . حريون ، دريون ۽ پشتيون ھونديون ھيون. اناج ڪٽڪ ۽ چٺا خرارن جي تورَ سان سانيبو ويندو ھو ۽ ڪتاب جيڪي منھنجي ڏاڏي سائين علي گل ميتلي جا قلمي نسخا(پنھنجي ڏاڏي جا قلمي ڪتاب ۽ ڏاڏيءَ جا صدين کان سانديل زيور ۽ سھاڳ رات جو جوڙو جنھن تي پرتَ جي جڙاوت ٿيل ھئي مون سنڌ الاجيءَ کي سوکڙي طور ڏنا ھئا.) گھڻو ڪري تاريخ ، مذھب ۽ ھندن جا ڌرمي ڪتاب ھئا . سي بري طرح پچي ويندا ھا! ان موسم ۾ برسات ۽ گجگوڙَ مون کي ديچاريندا ھئا. مان ۽ منھنجي ڏاڏي ڪتابن کي ھڪَ جاءِ تان سوري ٻيءَ جاءِ تي رکي سُڪائيندا ھيا سين- ھوءَ پنھنجي مڙسَ جون آخري نشايون (قلمي

نسخا) ائين ضايع ٿيندي ڏسي پريشان ٿيندي هئي. ۽ مان ڪتابن ۾ ڇا هوندو!- ضايع ٿيندا ته پوءِ ڪيئن پڙهندس اهو سوچي پريشان ٿيندي هيس! اها برسات منهنجي ڏاڏيءَ لاءِ ڏاڏي سائين جي ياد ڪٺي ايندي هئي! چوندي هئي .! ڏاڏي سائينءَ کي ڪتابن پڙهڻ، قلمي نسخا لکڻ ۽ ڪتاب کي سانڀڻ جو خفت هوندو هو. گهوڙي سواريءَ جي ونڊر ڪندو هو. تائيم نه تائيم ريڇڪ جا لڳندو هوس گهوڙي تي لانگ ورائي ڏوران ڏور نڪري ويندو هو!! هو جيڪا ڳالهه زبان مان نڪرندي هيس سا ساپيا ٿيندي هئي! سندس دوستيءَ جو حلقو هندو ڏاها ۽ واپاري هوندا هئا جيڪي کيس ورهاڱي کانپوءِ به ساريندا رهيا ۽ سوڪڙيون پاڪڙيون موڪليندا رهيا. هي جيڪو پنهنجي ڳوٺ ۽ پسرگردائي ۾ ڪنهن سحر انگيز ڪهاڻيءَ جو شهرادو پائنجندو هو! اهڙيءَ اداس ڪهاڻيءَ جي پڇاڙي جيڪا لڏ پلاڻ دوران ڪنهن ڏاڙيلن جي ڌاڙ ۾ لڄجي وئي هجي. سندس ڳول موڪرو منهن وارَ ڪلهن تائين پوندا هيس. پنهنجي مُهاندي ۽ هَڏَ ڪاٺَ ۾ ائين لڳندو هو جڻ بلوچن جي تاريخ جو ڪو وساريل ڪردار هجي. يا اهو پنهون جنهن کي پنهنجا ڇڏي هليا ويا هجن. ورهاڱي کانپوءِ سنت بيمار ٿي پيو ۽ الله کي پيارو ٿي ويو. مون ننڍي ڄمار ۾ ئي، پاڻي، پورهئي، ڪيرُ ۽ ڪتاب جي اهميت کي سمجهي ورتو هو!!

جيڏو هان اُسريو
تيڏو هان پڇريو
چوڏس هاچا هيڏا
دکَ منجهان دکُ نسريو

هي سٽون منهنجي تمام شروعاتي زندگيءَ جون سٽون هيون، جيڪي منهنجي اندر ۾ سالن جا سال رچي ريٽيون ٿي رهيون هيون. جن کي مون، پنهنجي روح، پاتال جو پيغام سمجهي، تسبيح جي داڻي تي ورد ڪيو. منهنجي من جي پهرين جُهونگار هِنَ گيت کي پورهيت جو مقدر ۽ مرتبو سمجهيو. جن ڪردارن کي مون ننڍپڻ ۾ ڏک ۽ سچ جو ساٿي ٿيندي ڏٺو. انهن جي زندگيءَ پاسي روبو منهنجي ننڍ پڻ ۾ ئي روح سان رَلجي ڇڪو هو ۽ انهن سٽن مان بَکي نڪتو هو.

زندگي وهندڙ ڌارا آهي. ماکيءَ جي لار، جهڙي ڌار- ڌارَ ماکيءَ جو نـج پج. ڌار ٿٽي ته نج ته نٿو رهي!!؟ ائين به نه آهي! زندگيءَ جي سنوت هلندي هلندي جي اٿل ڪائي ته روح جا رباب چرڪيو ٻيهجيو وڃن. من جي مونجهه ۽ تَونس ۽ تنوار وڇايل ماڳ کي ڳولهڻ لڳي ٿي. زندگيءَ جو رِدم ۽ رواني من جي مونجهه ٻئي لازم ملزم ٿيو پيا ٿا هلن! زندگيءَ فطرت جي ڌور ۾ ٻڌل آهي، جا ڪنهن پينڊوليم وانگر لڏي ٿي ۽ ڪائنات جا اسرار اُکولي ٿي:

اديون هي اسرار
هي جو ڪويل ڪوڪ ۾
آ پورو پولار

(شيخ اياز)

مون سان به ڪجهه ائين ٿي ٿيو. ننڍپڻ ۾ ئي منهنجو رڌم ۽ رواني ڊانوان ڊول ٿي ويا!

ٿيو ائين! جو منهنجي والدين کي، اولاد کي سٺي تعليم ڏيارائڻ جو خواب ۽ خفت هو. هنن گڏجي اهيو فيصلو ڪيو ته سڀن ٻارن کي پنجين درجي تائين قنبر ۾ پڙهائبو! ان فيصلي تحت شروعات اسان وڏن ٻن ٻارن (مان ۽ منهنجي ڀيڻ حميده) کان ٿي ۽ اسان کي لاڙڪاڻي جي وڏي اسڪول ۾ داخل ڪيو ويو.

منهنجي من پرهه ڦٽيءَ جو پکيئڙن کي اُڏامندي ڏٺو هو. اهو ٻاڻ کي پکي ٿي جڻ ڪنهن بند ۾ قيد ٿي رهجي ويو. مان اهڙي ماحول ۾ هلي ويس، جتي شهر ۽ اسڪول ته تمام وڏا هئا پر گهر تمام ننڍو ڪُڏيءَ برابر....... منهنجو دم گُهٽجڻ لڳو، ماريءَ جي جار ۾ ڦٿڪڻ لڳو:

مان؟ ڌرتي جيڏانهن
پکي ته اڏري ٿا وڃن
آءُ وڃان ڪيڏانهن

(شيخ اياز)

ٻاراڻي عمر ٻين جي هٿ وس هوندي آهي. ٻار جي طبيعت ۾ فقيراڻي منش جا لاڙا وڏيڪ هوندا آهن. ٻار خاموش جيتامڙو هوندو آهي. لفائن کي

ٿيندو ڏسندو آهي گهڻو ڪري چپ رهندو آهي ۽ سڀ جو ڇيو ميجيندو آهي. پنهنجي فطرتي ڪرت (راند) سان لڳو پيو هوندو آهي منهنجي عمر بہ ان وقت ڪچي هئي. جو وڏن جيئن پئي ڇيچ ڪان وٺي هلايو. اٿيس مان هلندي پئي رهيس. مون لاءِ اهڙي ڪرت جون واٽون بند ٿي ويون. منهنجي ذهني اوسر غير فطري ماحول ۾ پاڻ کي ناموافق سمجهڻ لڳي. اهڙو ماحول جيڪو منهنجي ادراڪ جي ڪسوٽيءَ تي ڪنهن طرح بہ نہ پئي نهڪيو. منهنجي ذات جي تصور ۾ مايوسي ۽ ويڳاڻپ. هيبت ناڪ حد تائين ڪنهن خطرناڪ وائرس جي حملي جيان منهنجي روح کي وڪوڙي سَڪوڙي وئي.

هيڏو سارو وشال گگن، منجهيل موڳاٿيل مهنجو من.

مون هن محبتي مندر جي چوٽيءَ وٽان وشال گگن ۾ ووڙ وجهي جيئن پنهنجي روح جي ڏور اُڇلائي هئي. اها. منهنجي مَنَ جي، ڏور ٽٽي پئي. مندر جون يادون منهنجي من پاتال ۾ پيهجي ويون. ڪڏهن ڪڏهن زخمي ڪبوتر وانگر ڦٿڪو ڏئي وري ڪري پونديون هيون. ڪڏهن فليش بئڪ تي منهنجو من پرپاٿيندڙيون هيون. پر بظاهر منهنجو وجود سنڌن جي سور ۾ سَٽيو پيو هو! مون کي ڏنَ جي چڙن جا آواز. ڏنَ جو هڪ ابڪو ٿي وڃڻ جي لوڏَ. پويان. ڪاکي ڪمالَ جا آواز- هون! هون!....... امان هون! پوڻ پتاري منهنجي پياري هون! ڏنَ تي هلڪي لَٺ پُٺيءَ تي رکڻ ۽ ڳالهائڻ جا آواز! کير ڏهڻ وقت ٿڻن جي گُوهن جا آواز..... مني کير جا ڇسڪا (ڪڏهن ڪڏهن هو مينهن جو ٿڻ اسان ٻارن جي منهن سامهون ڏئي کير پيٺاريندو هو ۽ اسان خوشيءَ ۾ اِنَ امرت کي نڙيءَ ۾ اوتي پيا ملهار ٿيندا هياسي.)

وڃايل نندڙ پڻ
ڳولهان ڦوليان سيني ۾
ڏسي ڏنارن ڏڻُ

ٿوري پنڌ تي اسڪول هجڻ جي باوجود. اسان ٿانگي تي اسڪول ويندڙيون هيون سي. گهوڙن جي پير جي ٽاپ ٽاپ ۽ ٽانگي جي ڦيٿن جي ڦرڻ جو

رڍم تہ وٺندڙ آهي، پر هتي جي هر ريت جا رنگ چپيندڙ ۽ چيهو بخشيندڙ هئا! ٻہ ڳالهيون مون کي مزو نہ ڏينديون هيون- هڪ اسڪول وڃڻ ۽ ٻيو ٽانگي واري جو چهبڪ گهوڙي جي پٺيءَ تي وڙ وڙ وهائي ڪڍڻ- گهوڙي جي پيرن جي ٽراپ ٽراپ ۾ ازلَ جون آهون ۽ لگام کي ڇڪي سٽَ ڏيڻ جون سٽون! مون کي ائين لڳندو هو اهو چهبڪ منهنجي روح جي رباب جي تارن تي سٽجي ٿو.

منهنجي شهر قنبر جو اسڪول اڌ منو ميل پري هو پر اسان ڪيڏي نہ چاهہ سان وِک وک کڻي سڄو رستو اَڪري وڃي نڪرندا هياسي. رستي تي گهوڙيا- انهن جا آواز. نيرولي..... انهن جي رڱيل ڪپڙن جا رنگ رتول هنڙا. سونارن جي سون سوڌن جا ڪرتب..... الاءِ ڪيترا زندگيءَ سان واڳيل ڏنڏا ۽ ڪرت ڪاريون ڏسندا پرکيندا هلندي ٻيهندي ڏسندي سکندي وڃي اسڪول پڄندا هياسين. هي ڪهڙو اسڪولُ آ. جتي پهچڻ لاءِ جانور کي اڌ مُئو ڪيو ٿو وڃي!

مون کي ڪلاس ۾ سخت سفوڪيشن، ٻُٽَ ۽ مونجهہ محسوس ٿيندي هئي. حفظ نالي نٿين ڪا پرتي ٿيل. ماستربائي. سڄو وقت پنهنجن گهاٽن وارن کي کنهندي هئي ۽ هر وقت اوباسيون ڏيندي هئي. هوءَ مون کي ننڊ ۾ هلندڙ مخلوق لڳندي هئي! انڪري ڪلاس جا ٻار بہ ڪلاس اندر ترٽي ٻاهر هلندا وتندا هئا! مان بہ ڪلاس مان نڪري اسڪول جي لئبارٽريءَ جي پوريان عابده پروين جي جهونگار کي ٻڌڻ لاءِ پاسڙو وٺي ويهندي هيس. (عابده پروين مون کان هڪ درجو گهٽ پڙهندي هئي ۽ اڪثر انَ جاءِ تي ويٺي جهونگاريندي هئي.) هوءَ منهنجي شاعريءَ جي سِٽَ جي پهرين جَهونگار هئي، جيڪا منهنجي من مان نڪري منهنجي ڪنن کي ڇهندي هئي اها جهونگار منهنجي اندر جي ڊانوان ڊول من کي ٿوريءَ دير لاءِ جاڳندو بہ ڪندي هئي. پر والدين جو خواب منهنجي ماحول سان نہ جڙندي منهنجي مَنَ ۾ جهير وجهندو هو! اهي جهيرَ ڪنهن سان ونڊڻ ۽ واٽکا ڪرڻ جو مون کي ڪوبہ موقعو ۽ ماحول نہ هو- ڇو جو گهر اچي ان ڇٺن ٻتين جي ڪڏيءَ ۾ ڪل لڪائي هراسجي منهن مونن ۾ وجهي مونجهہ پچائيندي. گهيرت وٺي ويندو هو!

منهنجا والدين ان هونگهہ ۾ محو ۽ مگن هئا تہ وڏو اسڪول آهي! پڙهائيءَ جو اعليٰ انتظام آهي! هفتي ۾ هڪ ڏينهن لاءِ گهر ويندي هيس هر

طرف اجنبيت . منهنجي اندر ۾ مندر ۾ پڻ گهر ڪري ويٺي هئي! هيج منجهاران نهاري ۾ گوندر منجهه گذاري واري ڪيفيت ۾ پئي ورتل هئاسين!

منهنجو اندر
محبتي مندر ، منهنجي دل
ڊنل ڦٽل ديول

منهنجو چتُ پڙهائي تان ڪجي ويو ۽ سڄو سال گوندر ۾ گذاريندي ۽ گفائن ۾ نهاريندي گذري ويو......

هي شعر ڪيئلداس فاني ڇا مون لاءِ ته نه چئي ويو! ؟

چاهي ٿو هرڻ ، واريءَ ڏي ورڻ
سمجهي ٿو سُنو ، بک اچ مرڻ.

هڪ پيري اسڪولَ کان واپس پئي آيا سين. سامهون روڊ تي ماڻهن جو جحمٽو(هجوم) گڏ ٿيل هو. ڪو بارڙو روئي رهيو هو! هو رستو ڀلجي ويو هو بار ڪي ڏسندي- مان پنهنجي اندر جي بارَ ۾ گم ٿي ويس! قنبر ۾ ڪنهن خاص مُند ۾ فقير ڪارا رڇ ونيون گهٽين ۾ ڍڪي وڄائيندا رڇ کي ناچ نچائيندا. اتي لپ وني رمندا رهندا هئا! وري ٻيءَ گهٽيءَ ۾ ڍڪي وڄائي رڇ جو ڪرتب ڏيکاريندا ها! هڪ دفعي اسڪولَ کان موٽندي مون جو اهو لقاءُ ڏٺو! ته مون کي ايڏو ڪو وٺيو جو فقير سان گڏ گهٽيون ماٽيندي ماٽيندي اچي. سانجهي، سولي ٿي. جيئن فقير آخري گهٽي مٽي (ننديڻ ۾ گهر وڏي هجڻ ڪري گهٽو ڪري ٻاهر نه نڪرندا هياسي ان ڪري گهٽين کان اپتري سونهين ڪانه هيس.) علي خان روڊ تي چڙهيو ته منهنجيون وايون ولڙيون ٿي ويون. هڪ طرف فقير تيز ويندو رهيو ٻئي طرف چوڌاري سائن ۾ منهنجي وائڙي نهار پٽڪڻ لڳي.

ائين ڪندي . ڪو واتهڙو مون کي کنيي ڪٽي پيار ۽ پاٻوهه سا پڇيو! امان گهر ڀلجي وئين آن؟ مون هاڪار ڪري جيئن جو مٿي ڏٺو ته سامهون مون کي نوشي نظر آئي. ڏاڍي خوشيءَ ۾ آنگر مٿي ڪري اشارو ڪيم اهيو مندر،

منهنجو گهر آ! جنهن چوندي هجان. جو گهڙي پل اڳ مون کان گم ٿي ويو هو! اهو مندر منهنجو اندر آ.

مندر، منهنجو هميشه سرنهون رهيو. اڄ به پنڪيل ۽ بينل روح کي جڏهن به منجهيل پاتيو اٿم. ته اندر جو اندر تصور ڪري، مون روح ۾ رواني ۽ سگهه محسوس ڪئي آهي. اُتي نه رڳو منهنجي اور پوريل هٿي پر منهنجي روح جو رباب به ته اُتي رکيل هو! مون کي ائين لڳندو آهي ته الاءِ ڪيترا ماڻهو هن پارَ وانگر واٽڙا ۽ روشنهارڪا ماڻهن جي ميلي جهيلي ۾ منجهيل هيڪلا بينا آهن.

اڪيلي اڪيلي ۾ دنيا اسين
۽ ميلي جهميلي ۾ تنها اسين

(امداد)

ذرتيءَ تي ورهاڱا ۽ هندن ماڳن متائن جا غير فطري فيصلا. ماڻهوءَ جي حياتِ کي جائيتو رکڻ واريون واٽون ۽ روح کي رَلائڻ واريون دليون جڏهن مَتجن ٿيون ته ڪيئن نه ماڻهوءَ جي اندر جي واٽ کي بي واٽو ڪري- چوواٽَ تي چريو ڪري منجهائين ٿيون! واٽڙو ۽ هيڪلو ماڻهو اندر جي تُونس ۽ تانگهه جي ڳولها ۾ هلندو رهي ٿو اهڙي تات تنوار منهنجي شرير جو پڻ هڪ لازم حصو بڻجي وئي هئي....

منهنجي دنيا مرگهه توشنا
تنهنجي دنيا رمندا بادل

(نياز گمايوني)

پنهنجائپ جي هڪ نظر ماڻڻ لاءِ. اهي ماڳ مڪانَ پڻ پنهنجن اصلوڪن ماڻهن لاءِ ائين واجهائين ٿا. بس رڳو اڱر جو اشارو ڪين اندر ۾ سانپڻ لاءِ ڪافي آهي. ورهاڱا اهڙن بلند ۽ باڪمال ماڳن ۽ مڪانن کي هيڪلو ۽ موڳو ڪري شهرن جا شهر صديون تائين صدا بڻجي واجهائيندا رهن ٿا.

ائين ٿي، منهنجو پڙهائيءَ خاطر پنهنجي ماڳ کان ذار ٿيڻ جو تصور. منهنجي ساهه ۽ ست ڪڍڻ کان ڪو گهٽ نه هو! مون کي اڪثر ائين لڳندو هو.

ڇمڻ کان هلن ٿائين. هلڻ کان ڊوڙڻ ٿائين. ماٺهوء جي ماڻڪ مٿي تي. ماڳ مڪان جو اثر. وجودَ جي هر ڪيفياتي ڪهاڻي ٻڌجي سنڌن روح جي ريلن ۾ ائين وَهي ٿو جيئن رت جي گردش آخريَ ساهَ جي شريان سان رهي ٿي مان بـ ڏينهون ڏينهن. هڻ ماڳ کي لامڪان سمجهي پرهـ ڦٽيء جو مندر جي گهنڊ جو آواز اندر جي پاتال اونهائين ۾ لهندو محسوس ڪرڻ لڳس. بظاهر پنهنجو ملول چهرو مُونس ۾ وجهي. تصوراتي دنيا ان دَور جو ڪردار ٻڌجي اندر جي چَوڏسائن ۾ سري تيلَ جا ڏيئا ٻارڻ لڳس. منهنجو روح ان طلسماتي ماحول ۾ جڙيو ۽ ريڊو رهيو.

زندگي آڳ، سُرهاڻ. مٽُر آواز ۽ گُهلندڙ هير جي ٿڌاڻ جو اُڪت احساس ۽ سنگم منهنجي اندر جو ماحول ۽ مزاج ٻاسڻ لڳو.

ڪنور ٻگت (ڪنور ٻگت. هڻ مندر ۾ ڪيترن ئي پورنماسي راتين جو نچيو ۽ ڳيو هو ساڌ ٻيلي ٽان ڪيترا ڀوا اچي هڻ سمبع ۾ ساز وڄائيندا ۽ نچيندا هئا!) سان گڏ ڇير تي نچڻ. مندر جي مورتي ۽ آرت جي باڪمال چٽسالين کي ڪلاڪن جا ڪلاڪ گهورڻ لڳس. زندگيء جي سُونهنَ ۽ حيات جا رنگَ ۽ ڇهندڙ احساس منهنجي نندين جي روان دوان اڪت ادراڪن جو ورثو ٻاسڻ لڳا. مون کي ائين پئي لڳو! ڄڻ سان گڏ مان بہ سانجهيء جو گهر مان ڏيئا کڻي. ترين تي رکي، ڏيئي جي جوت تن من ۾ جلائي پنهنجي ماڳ پاسي هلندي ٿي رهان! هلندي ٿي رهان.... اهو تصوراتي خوبصورت، مهڪندڙ ۽ روشن شعاع ۽ ڇير جي چمڪي جو شهر- جو منهنجي روح جي رڳ رڳ سا ويڙهيل، واڳيل ۽ ورسيل هو! ان جي ڪنڊ ڪنڊ ۾ ڪنهن آتما وانگر هلندي رهيس. مندر جي هرين ۾ جنت جهڙي هير گهلندي هئي، ان ٿڌان ۾ پنهنجي ساهہ جي سيرن کي ٿڌو ۽ معطر ڪندي ند پڻ جي نندڙين راندين ۽ پتڪڙن هٿن سان پتين جي چٽساليء کي ڇُهندي ڏيئن جو ڏيئائيون سوريندي، نوشيء تان ڇوڏ ساوان منظر پسي مراقبي ۾ ويهندي ورهہ ڪاٽيم. مڪان ۽ لامڪان کان آجپو وٺي مندر جي عروج وارا ڏهاڙا ڏسندي سوچيندي ند ڪٽي ويندي هئي.............. ۽ پوء ڇرڪ ڀري اُٿي. نہ چاهيندي بہ اسڪول وڃڻ لڳندي هيس:

منهنجا نيڻ هرڻ
تو پويان ڊوڙيا پرين
ٻيهر اُڃ مرڻ

"شيخ اياز"

مون کي هر وقت اهيو تجريدي سوال منجهائيندو رهيو ته منهنجو پڙهڻ يا هيڏن سارن ٻارن جو پڙهڻ ڇو ۽ ڇا لاءِ؟ مون کي گهڻا ٻار ڪلاس ۾ مس فٽ لڳندا هئا.

هنَ ڪلاس ۾ اڌ کان وڌيڪ ٻار ٻهرن جا ٻهر سزا ۾ بيٺا هوندا هئا! (انين درجي ۾ طاهره بلوچ پڙهائيندي هئي. جيڪا مزاج ۾ ڪڙڪ ۽ ٻي رخي ماسترياڻي هئي. اسڪول ۾ مشهور هو ته هوءَ هوشيار استادن مان هڪ استاد پڻ آهي.) اهو منظر مون کي ڏڪائيندڙ لڳندو هو. نتيجي ۾ هنَ استاد لاءِ دل ۾ نفرت ۽ خوف جا احساس وڌي منهنجي حواسن تي شديد دٻاءُ وڌو. منهنجي ذهن تي ڪشمڪش، الجهاءُ ۽ ناپسنديدگيءَ جون ڪيفيتون يلغار ڪري منهنجي تنتي سرشتي کي جڪڙي وڌو. صبح سان ڪلاس ۾ ايندي شرط منهنجا ڪَن ٻَتجي بند ٿي ويندا هئا. مان مشڪل سان ٻڌي سمجهي سگهندي هيس. نفسياتي دٻاءَ ۽ ناپسنديدگيءَ جي شديد ڪيفيت ڪري منهنجو اهيو حال ٿيو! لاڙڪاڻي ۾ نه رهڻ جو نفسياتي اثر، هنَ ماسترياڻيءَ جي سخت ۽ غير انساني رويي جي ڪري ڪلي سامهون آيو ۽ مان ڪنن جي تڪليف جي ڪري وڌيڪ مُنجهيل موڳي ٿي رهجي ويس!

ماٺهوءَ جو من ڏاڍو سگهارو آهي. تانگهه، تنوار جو سُور اندر ۾ سانديو پيو هلندو، جو ڪنهن کي محسوس ٿيڻ به نه ڏيندو! جي تنَ کي ٿورو به کو تاءُ آيو ته ماٺهو سڄو سراپجي وڃي ٿو. هو زخم کي اڪيلي سا ڏسي سگهي سوڙهو ٿيو وڃي. مون سان به ڪجهه ائين ٿيو. جو ڪنن مان رت ۽ گند وهڻ ۽ طرح طرح جا آواز اچڻ لڳا ۽ مان وڌيڪ ڊڄي ويس. منهنجي لاءِ اهيو انتهائي غير معمولي هاڃو هو، جو مون ۾ نندپڻ کان مندر کان ڏوران ڏور آوازن ٻڌڻ جي شڪتي جهجهي هئي، ۽ هاڻي ويجها آواز ٻڌڻ ۾ به نه پئي آيا!

پل پل پور ڏين، ڪڙا منهنجي ڪنڌ جا.

ڪنن جي تڪليف وڌندي رهي (اها تڪليف زندگيءَ جا 35 سال مونسان هلي. علاج ۽ آپريشنيون ٿيون پر سال اڳ لنڊن ۾ چيڪ اپ ڪرايو. ڊاڪٽر جي چوڻ مطابق. تڪليف جو بنياد ذهني دٻاءُ هو پيو ڪو به جسماني نقص نه هو نه هن وقت آهي.) ۽ منهنجو ٿورو گهڻو پڙهائيءَ تان چِتُ به لهي ويو. آخرڪار مان نائين درجي جي بورڊ جي امتحانن ۾ حسابن جي پرچي ۾ ناپاس ٿي پيس!

منهنجي فطرت مون سان هر هميشه مهربان رهي آهي. مون ڪي هيل تائين جو هلايو آهي. رڳو فطرت ئي هلايو آهي.

منهنجا طوق ۽ ڪڙا ٽٽا ۽ مان لاڙڪاڻو ڇڏي اچي قنبر. اسڪول ۾ داخلا ورتي جتي منهنجا پوپٽن جهڙا پل ۽ سمندر سجاڳ سُر ۽ سپنا. ماءُ ۽ مندر جي هنج مون لاءِ منتظر هئا.

اي ڪاش! اهو تون ڄاڻين ها
آزاد هوا ڇا ٿيندي آ
پرواهه بنا پَرَ ڪيئن هوندا
آزاد ڪا ڇا ٿيندي آ

"شيخ اياز"

ميٽرڪ ڪرڻ ڪانپوءِ. وري منهنجي والدين لاڙڪاڻي ڪاليج موڪلڻ جو خيال ظاهر ڪيو. مون کين صاف انڪار ڪري پنهنجي ٻاراڻيءَ وهيءَ کي الله حافظ چيو! ۽ پوءِ باقائدي شاعري ڪرڻ ۽ پنهنجي طبيعت جا ڪتاب پڙهڻ ۽ گڏ ڪرڻ ڪي لڳي ويس. منهنجي گهر ۽ والدين مون کي لکڻ لاءِ ماءُ جي هنج ڏني ۽ نوشيءَ مون کي سرجڻ لاءِ ايڪانت ڀريو ماحول!

هڪ دفعو وري والدين جي خواب منهنجو پيڇو نه ڇڏيو. مون کي آخرڪار لاڙڪاڻي ڪاليج ۾ داخلا وٺڻي پئي. فطرت هميشه منهنجي سنڀال ڪئي آهي. هنَ دفعي فطرت مون تي ڪجهه وڌيڪ مهربان ٿي. منهنجي اڌيل اکيري کي ڪٿهن اڻ لکي ماريءَ جي اکين کان بچايو!

ڪاليج ۾ شبنم موتي پهريـن ڏينهن کان منهنجي دوست ٿي. اسان جا خيالَ جذبا ۽ مشغوليون هڪُ هيون. ۽ گهر ۾ منهنجو نانو شاهنواز (منهنجي نانيءَ جا وڏا افغانستان مان لڏي شڪارپور ۾ اچي رهيا. چمڙي جو واپار هندستان ۽ انگلستان تائين ڪندا هئا- منهنجو پڙنانو قنبر ۾ لڏي اچي وينو . باغي ديري ۾ زمينون ورتائين ۽ بوٽن جا ڪارخانا هنيائين. مندر جي جڙاوت وقت هنن جو وڏو ڪنٽريبيوشن رهيو.) جنهن مون لاءِ آشرم جو ماحول مهيا ڪيو ، مون ۾ ۽ منهنجي نانيءَ ۾ اها ڳالهه ساڳي هئي تہ هُنَ جو ننڍپڻ بہ مون وانگر قنبر شهر ۾ گذريو. هو اڪثر ٻڌائيندو هو تہ وڏن ڏڻن تي مندر ۾ ڏاڍي رونق هوندي هئي. سارو ڏينهن ماڻهو تلڪ لڳايو هٿن ۾ پرساد کنيو ويندي نظر ايندا ها. شهر سڄو سازن جي رڌم تي ناچ ۽ راند ڪندو هو.

تهہ سياري جي راتين جي جڏهن چلهہ ٻرندي ٻرندي جهڪي ٿيندي هئي تہ سڀ گهر جا ڀاتي هڪ هڪ ٿي وڃي گرم سوڙين ۾ سوڙها ٿيندا ها. مان ۽ منهنجو نانو آخري دکندڙ ٽاندي جي مٿان وينا هوندا هياسين. نانو سائين ، ڪُوٽَ جي کيسي مان مگيرن (ڪاڇڻ) جو پڙُو ڪڍندو هو. مگيرن جون ڪلون ٽاندن مٿان اڇلائيندو مگيرو مون کي ڏيندو ويندو هو. ڪو ايڪڙ ٻيڪڙ پل ڇُڪ ۾ پنهنجي واتَ ۾ بہ وجهندو ويندو هو. ائين ٽاندي تي آخري ڪل اڇلائي ٽاندي جي توَ کي آنگر سان ڇُهي ڏسندو هو!

نانا سائين ، دل جو شاهہ ۽ سياءَ ۾ نياز نئڙت ۽ فيض ڏيڻ ، هِنَ جو دينِ ڪامل هو . شايد تنهن ڪري سندس نالو شاهنواز هو! سياست ، شاعري ۽ تاريخ هِنَ جي پسند جا موضوع هئا! سياست جون حرفتون سمجهي معاملي جي تهہ تائين پهچڻ ۽ اڳڪٿيون ڪرڻ هن جي ذهن جي شطرنج جا اهم مهرا هئا. جوانيءَ جوسڄو عرصو هو قاضي فضل الله جو خاص صلاحڪار رهيو ۽ سندس مرڻ گهڙيءَ تائين هُن سان گڏ رهيو.

اسان ٻنهي ۾ بہ ڳالهيون ساڳيون هيون. شاعري ۽ قنبر. هِنَ پرکي ورتوهو تہ شاعري ۽ اڳاٽا ماڳ ۽ مڪان منهنجي پسند جا موضوع هِنَ. هُنَ ڪئين ۽ ڪيترا اڳاٽي دورَ ۽ ورهاڱي کان اڳ جا قصا ۽ حقيقتون مون سان ڪيون. هُنَ جو اندازِ بيان ايترو تہ سنهنجو ۽ سحرانگيز هوندو هو. جو جڻ اهو سڀو ڪجهہ اسان جي سامهون پيئي ٿيو.

جڏهن مگهين جو پڙو هوريان هوريان اچي ختم ٿيندو هو ته پوءِ آخر ۾ وڃي ڪاغذ جو ٽڪرو رهندو هو، جنهن کي ڦاڙي ٽڪر ٽڪر ڪري وجهندو ويندو هو. اٿين رات جي وچٿين پهر تائين باهڙي دکندي رهندي هئي (باهه کي ڪيئن دکائيندو رهجي. اهو فن مون پنهنجي نانا سائينءَ کان سکيو!) ۽ هن جي دل جي ديول مان شعر ڦڙڪو ڏئي ڪبوتر جي اُڏام وانگر اڏرندا هئا. هو شعر چوندي چوندي ڪشف واري ڪيفيت ۾ اچي ويندو هو. شعرن مٿان شعر، ڪيترن شاعرن جا تمثيلي شعر يڪ ساهيءَ چوندي جڏهن ڊنگ ڪندو هو، ته پوءِ تشريح ۽ باطني رازن تي هن جي روح جي رنگ جون رمزون اٿيون اُڏامنديون هيون. جيئن هر طرف پوپٽ اڏامن هن جي اظهار جو اهيو من ڇهندڙ انداز منهنجي مَن کي ايڏو ته پرتجسس ۽ معطر ڪندو هو جو منهنجي اکين مان باقي پوئين پهر جي ننڊ به هلي ويندي هئي.

فطرت مون کي اهڙي آشرم ۾ اچي ويهاريو هو جتي شاهه، سچل، سامي، خواجه فريد، فريد شڪر گنج ۽ بُلي شاهه جهڙن عميق انسانن جي ورد ۾ رات وهامي ويندي هئي.

نانا سائين! بنڌن کان اڪيلو ۽ تنها انسان هو! (هُن يتيميءَ جي زندگي گذاري جمندي ماءُ مري ويس. سال کانپوءِ پيءُ به مري ويس- ڪيس ڏاڏيءَ ۽ چاچي پاليو پنجن سالن اندر سي به خدا کي راهي ٿيا!) هو ڪنهن وچايل هنج ۽ پيار مائٽ لاءِ پيار سان پيار نه پر عشق ڪندو هو. هو مون کي چوندو هو شاعري لکبي ناهي، شاعري ڳائبي، جهونگاربي ۽ چئبي آهي. ڪيفيت ۾ ڪجهه شعر اهڙا به چئي ويندو هو جنهن ۾ درد فراق اوسيئڙي ۽ تانگهه جون دانهون ۽ آهون هونديون هيون. جڏهن ته مان چوندي هيس! نانا اهي شعر ڪنهن جا چيل هن! هن جي اکين ۾ پاڻي تري ايندو هو، ۽ پوءِ ساعت لاءِ چپ ۽ اداس ٿي ويندو هو! ۽ هلڻ ٿهلڻ لڳندو هو!. هو شعر لکڻ ڇپائڻ جي سخت خلاف هو. هڪ دفعي مون هن جا شعر لکڻ جي ڪوشش ڪئي، هُن اٿين ڪرڻ ڪونه ڏنو ۽ شعر ڦاڙي ڇڏيائين ۽ وري ڪونه ٻڌايائين! گهڻي اسرار تي چوندو هو! منهنجي مَن ۽ مقدر جا شاعر وڃا آهن. منهنجي اندر جو درد ته هنن اوريو آهي. اُن جو درمان به ته هو آهن. هو مٿا ٿورئي آهن. منهنجا وارث ۽ ولي شعر جي صورت ۾ مون ۾ موجود آهن ۽ پوءِ ڪو شعر جهونگاريندو رهندو هو!

جهري پيو اندر
ڊنيون قنبر ماڙيون
محبتي مندر

مَندر منهنجي اتساهہ ۽ اتهاس جو ذريعو بہ سالَ اڳ ماڻهن ڊاهي پٽ ڪيو. اهي ڏينهن منهنجي اندر جي اداسيءَ جا شديد ڏکيا ڏينهن هئا. اڳاتي وقت ورهاڱي کان پهرين ۽ پوءِ جا ڪيترائي فليش بئڪ مون کي ايندا رهيا! هاڻي اُتي ڪجهہ بہ ناهي! ماڻهو آهن. اُهي ناهن. زندگي آهي. رونقون ناهن. ڌرتي آهي. اڳاتيون جايون ناهن ۽ گهٽيون آهن صفائي سٿرائي ناهي. جايون گهٽَ گهيڙ ۽ گهٽيون جيڪي انساني سماج ۾ وڏي وِٿ ۽ اهميت رکن ٿيون موهن جي دڙي کان وٺي الورا ڪجورا جي قديم آثارن تائين. منهنجي جنم ڀوميءَ قنبر. مندر مڙهيون. ٽڪاڻا ۽ ڌرمشالائن جو شهر. جنهن جي چئن ئي ڏسائن ۾ ڏاڍيون سهڻيون جايون ۽ انهن جاين وچان گذرندڙ ڪشاديون هوادار گهيڙ گهٽيون پاڙا. ويڙها. ڪل خوشبون. مون جيڪي پنهنجي وشال اندر جي اٿاهہ گهرائين ۾ سانديي سموهي ڇڏيا آهن.

اڏي اڏي. اوڏ ڇڏي ويا ڏيورا.
ٽڪاڻا ۽ ٽولَ. پٽ پيا هِن تِن جا.
(شاهہ)

زبيده ميتلو
9 سيپٽمبر 2001
ڄامشورو _ سنڌ

هيرن جو ڪشڪولُ

'زبيده' ، شاعريءَ ۾ ، مختلف ۽ منفرد آواز آهي. ائين انڪري آهي ته هن جي سوچ مختلف ۽ منفرد آهي:

راتيون ـ سوچ صليب تي

'زبيده' جي لوچ به مختلف ۽ منفرد آهي:

رُلي ۽ پٽڪي
آئون پئي آهيان
پرين! پہ اڏ تي

ائين سوچ ـ لوچ جي تاڃي ـ پيٽي تي 'زبيده' جي شاعريءَ جو اوڇو تئي ٿو ۽ ذات اُن ۾ رنگ رڇي ٿي:

ڏينهن هٽي تو ڏنگ
راتيون ـ سوچ صليب تي
ذات رڇي ٿي رنگ

'زبيده' جي شاعريءَ ۾ 'ذات' جو استعارو بار بار آيو آهي:

ذات ليئو پاتو
پيهي پنهنجو پاڻ ۾
پاڻ کي مون چاتو!

"پاڻ چاڻ" لاءِ ذات ئي هن جي سُونهي ٿئي ٿي ـ تہ ڪڏهن هوءَ ذات ـ ڏيو ٻاري . ڪِرڻا ڪِرڻا لفظ لکي . اونده کي ٽاري ٿي . تہ ڪڏهن ذات ئي هن جي ذات ٻجي ٿي وڃي ۽ هن جي من ۾ پرڀات ڦٽي ٿي پئي:

ذات ئي منهنجي ذات الوميان ذات ئي منهنجي ذات
سوچ ـ لوچ سان ڦٽندي آهي ، من ۾ ڪا پرڀات

يا جيئن هن جي مجموعي جو نالو 'ذات ڏوهاري' .

'زبيده' ٽيڙوءَ ۾ موضوعاتي نوان آندي آهي. هي ٽيڙو هڪ پيرو پڙهڻ سان ياد ٿي وڃي ٿو ۽ اهو بہ شاعريءَ جو هڪ مکيہ گُڻ آهي:

هي دونهاٽيل سجُ
تيک نہ تاب نہ تيج ڪو
بريت ۾ جڻ ٻجُ

'زبيده' وٽ ٽيڙوءَ ۾ گهاڙيٽي جا بہ تجربا ملن ٿا:

وک وِک کُٺائيندي پنڌ
آهيون وڇوڙي جا ماريل
ياد پنيان ياد اُڍيڙيندي سَنڌ سَنڌ

ٿورن ۽ سادن لفظن ۾گهري ڳالهه چوڻ جو فن شاعري آهي:

مان ۽ سگريٽ
جلئون پئي
چپ تي ايندي ئي
ملئون پئي

هر شاعر حساس هوندو آهي. پر اهڙين سٽن جي سرجڻهار ڪجهه وڌيڪ ئي حساس آهي. سچي سٽَ اُهائي آهي. جيڪا شاعر جي سيني مان سَٽَ ڏئي نڪري ۽ ٻڌندڙ / پڙهندڙ جي سيني ۾ پيهي وڃي:

تنهنجي حصي ۾ آهي ڪو؟
امرت جهڙو نينهن نيايو!

"ڇڏ سر جو سانگو" هن مجموعي جو هڪ اهم نظم آهي. اِن ۾ "زبيده" نعري هڻڻ لاءِ چوندي به نعريبازي نٿي ڪري:

ڪوٺا گهر کي ڪاٽ هڻي ويا
ڪسي دسي هر راند ڪٺي ويا
نعرو هڻ ۽ نيزي چڙهي وڃ
جيون جُوئو لڳ لڳايو

ڇئن سٽن جي بند ۾ڪوٺن جو گهر کي ڪاٽ هڻڻ. ڪسي دسي هر راند ڪٺڻ. نعرو هڻڻ ۽ نيزي چڙهڻ جهڙا اصطلاح ڪتب آڻي سنڌي ٻوليءَ جي خوبصورتي ۽ وسعت کي اجاگر ڪرڻ سان گڏوگڏ. تخيل کي هڪ دائمي اثر انگيزيءَ ۾ تبديل ڪيو ويو آهي. "زبيده" جي شاعريءَ ۾ هڪ پيغام آهي. اڳتي وڌڻ جو. جاڪوڙڻ جو. هوءَ سچ جي ساٿاري آهي:

سچ جو نعرو ماري اچ!
پيهر بارڻ ٻاري اچ!

هن جا گيت ڳالهائيندا ٿا. ڪي گس نوان ٻڌائيندا ٿا_ هن جو گهاءُ پُراڻو آهي ۽ تمام گهرو گهٽو آهي. هن گهراين ۾ لهڻ ۽ اُجاين کي ڇُهڻ جو جتن ڪيو آهي _ ۽ اهو ئي هڪ شاعر جو فرض منصبي بڻ آهي: هن وٽ نئين بغاوت لاءِ اتساهه آهي. هوءَ اُڏرڻ ۽ اُسرڻ تي آياري ٿي:

جو نہ پکين جان اُپ ڏي اُڏرين
ناحق بند ۾ان جو نٿو ڪرين
آزاديءَ ڏي جو نٿو اُسرين

"ساهه سپيئي سنڌ تان گهوريون" نظم. هونئن تہ پورو quote ڪرڻ جهڙو آهي. پر اُن جون هي سٽون خاص طور تي ٻڌائڻ ٿو گهران:

ترِيون هٿي طوفان هٽايون
جيت پَڪان پَڪ پنهنجي ٿيندي

خيال/ احساس کي منظوم ڪرڻ جو "زبيده" وٽ ڏانءُ آهي. هوءَ پنهنجي هئڻ جي جواز کان آگاهه آهي:

هوندس جي لکندس
اي ڪُڏا سماج! نه ته
ڇڏي ڀيا ويندس

ڪنهن به رچنا/تخليق کي ماڻڻ کان پوءِ. ٻيءِ رچنا/تخليق کي ماڻڻ ۾ ڪجهه وقت لڳندو آهي. ۽ اهو وقت ڪيترو به ٿي سگهي ٿو. ائين انڪري به ٿيندو آهي ته جيئن ان رچنا/ تخليق جي اُثر انگيزيءَ مان نڪري سگهجي. خود تخليقڪار به اهڙي تجربي مان لنگهي ٿو. هو به اهڙيءَ گهريءَ رچنا/تخليق کان پوءِ. ٻيءِ رچنا/تخليق لاءِ وقت وٺي ٿو. فرق رڳو اهو آهي ته رچناڪار/تخليقڪار اهڙي رچنا/تخليق لکي ماڻي ٿو ۽ اسين اُن کي پڙهي ماڻيون ٿا. ان مان منهنجي مراد 'اي ڌرتي _ اي سرتي' جهڙي رچنا/ تخليق آهي.

۽ سچي ڳالهه ته اها آهي ته اهڙي ماڻڻ ۾ ٿي . هن جيون. هن بي معنيٰ جيون کي هڪ معنيٰ ملي ٿي. بلڪ هڪ شاعر ئي اُن کي اها معنيٰ عطا ڪري ٿو:

ڪريون سڀ سان پريت
ماٽيو ماٽيو ساٽيو
هن جيون جي جيت

شاعر جي اٿاهه پيار جي وسعت پوري ڪائنات کي پنهنجي ياڪر ۾ ڀري ٿي ڇڏي. ڪائنات ۽ ذات جو سَنڌو مَتجي ٿو وڃي. ڌرتي "زبيده" جي سرتي آهي. هڪ جيئرو جاڳندو وجود آهي هن لاءِ. اُن کي سينڌ آهي . پيشاني آهي . نيڻ آهن . چپ آهن . ڇاتي آهي . پير آهن . شاعر ڌرتيءَ سرتيءَ جي انگ انگ کي چمڻ ٿي چاهي.

اُهائي . ڌرتي _ سرتي . هن جي سُونهي به آهي . ته طاقت جو سر چشمو به. اها سموري سڪ _ اُڪير شاعر جي خمير ۾ ڳوهيل سوهيل هوندي آهي . بلڪ هن جي فطرت هوندي آهي ۽ :

فطرت مَنجڻ جي ناهي

۽ ان ڏس ۾ 'زبيده' جو نظم 'اي ڌرتي _ اي سرتي' پيش ڪري سگهجي ٿو. ڇهن بندن ۽ ارڙهن سٽن جو اهو پورو نظم quote ڪرڻ جهڙو آهي . ڇاڪاڻ ته هر بند ڌار هوندي به . هڪٻئي سان ائين جُڙيل آهي . جو سڀ بند گڏجي هڪ مڪمل وجود . جيئرو جاڳندو ڌڙڪندڙ وجود اسان جي آڏو آڻيو بيهارين _ ڌرتيءَ سرتيءَ جو وجود! جاندار . ٻاجهارو ۽ شڪتيوان وجود! اُن جي سينڌ نور جي ڌار آهي . اُن جا سندر نيڻ جيون جو جام آهن . اُن جا چپ احساسن جا ترجمان آهن . اُن جي ڌڙڪندڙ ڇاتيءَ ۾ اُمنگن پريا پيغام آهن . اُن جي پيشاني مقدس درسگاهه آهي . اُن جا پير روشن راهه جا راهنما آهن _! ڪنهن جي لاءِ؟ اسان جي لاءِ _ اوهان جي لاءِ _ سڀني جي لاءِ.

"زبيده" جي شاعريءَ ۾ ڌرتي ۽ اُن جي مسڪينن. مزدورن. سانگين جو حوالو بہ بار بار اچي ٿو. ۽ هن جو سڀ ڪجهہ _ خواهشون. ارمان. سِڪ. ساهہ _ انهن لاءِ ئي آهي. هوءَ پاڻ پاري بہ ڌرتيءَ ۽ ڌرتيءَ واسين لاءِ. جوت جيارڻ ٿي گهري. دراصل اهو ئي شاعريءَ جو اعليٰ مقصد ۽ شاعر جو نصب العين پڻ آهي:

او ڌرتي ماتا
وچن وٺي ڇڏ
جوت سان جوت
جاڳائيندس
ڪاري رات ڪٽائيندس
تنهنجي لئہ، تنهنجن ٻچڙن لئہ
پرنديس، پرنديس، پرندي رهنديس

"زبيده" وٽ ماڻهوءَ جو مان مُٿاهون آهي:

رسم رواج ستم
دين ڌرم ڇاڻان نہ مان
ماڻهو آهہ اُتم !

"زبيده" جو دَور. شاعريءَ جي حوالي سان. انڪري بہ اهم آهي. جو ان دَور ۾ شاعرن فن ۽ مقصد جي سنگم جو ڪارنامو سرانجام ڏنو آهي. "زبيده" ان لاءِ 'فن. فهم ۽ قلم'. جهڙا لفظ ڪتب آڻي ٿي. جن کي ئي دائميت حاصل آهي:

انت آخر اچڻو آ ايندو جڏهن
فن، فهم ۽ قلم فنا نہ ٿيندو ڪڏهن

"زبيده" وٽ غير معمولي سِٽن سرجڻ جي صلاحيت آهي:

گيت اڌورا رهجي ويا

هڪ رچناڪار سدائين اهڙن اڌورن گيتن کي پوري ڪرڻ لاءِ جاڳندو. جلندو رهندو آهي. ۽ اُهي گيت وري بہ اڌورا رهجي ويندا آهن. ائين هڪ تخليقڪار جي رياضت ڪڏهن بہ ختم نٿي ٿئي:

سوچن جا سيلاب
جيون ۾ آيا ويا
ڪيئي انقلاب!

"زبيده" زندگيءَ جي شاعر آهي: هوءَ "علم" جو "عمل" ۽ "ڏاهپ" سان ناتو جوڙي ٿي. ڇو تہ ائين ئي تبديلي آڻي سگهجي ٿي. هن ڏات _ ڏياٽين کي پاري رکيو آهي:

جن ڏياٽين ۾
تو ڪڏهن تيل پاريو هو
سي اڄ بہ پرن ٿيون
پر خون سان گڏ.........!

هوءِ پريم _ ڏياتيون ٻاري. سڄو جڳ اُجارڻ چاهي ٿي:

پريم _ ڏياتيون ٻاريندس
سارو جڳُ اُجاريندس

"زبيده" جي شاعري. شمع جيان جلندڙ ارمانن جي شاعري آهي:

رنگ رچن هُت محفل ۾ ، هِت
شمع جيان ارمان جلن ٿا

قول فعل ۾ فرق. متضاد رويا. بي حسي. ڪانئرتا. ڏاڍ ڌڪا. انسانيت جي تذليل. سٿون سرجڻ بدران سٿون سٿڻ. رسمن رواجن جا ڪوڙڪا. مڪر. دولاب. ليڪا. گهيرا. حدبنديون. موت کان بدتر زندگي. جهالتن تي فخر.....! ان اُگري صورتحال ۾. جڏهن 'اوندهه منجهه پنهنجو نسل هجي' تڏهن هڪ شاعر جو. هڪ حساس فرد جو "لات وات ڏانهن موڙ" جهڙيون اُجريون سٿون سرجڻ. فرض آهي. ائين "نئين بغاوت" جو اعلان ٿئي ٿو. سچ کي بچائڻ لاءِ نئين نگري جوڙڻ چاهي ٿي "زبيده". هوءِ نئين تبديلي آڻڻ چاهي ٿي _ ۽ ائين نئين ڪلا جو نرمان ٿئي ٿو:

نئين ڪلا ڪا جوڙ
ڪانئر جو ڪنڌ موڙ

اڏوهي ڪاڏل سماج ۾ جتي اظهار تي. ۽ خاص طور تي هڪ عورت لاءِ پابنديون هجن. اُتي جتي:

ڪچڻ لاءِ زبان ڪانهي
لکڻ لاءِ هٿ ڪونهن

پر هن وٽ ٻيو ڪجهه به ڪونهي:

سواءِ آزاديءَ جو احساسن جي

"ذات ڏوهاري" ۾ "زبيده" انهن ئي احساسن کي اظهاريو آهي:

هي احساسن جو تحفو ڪنهن کي ڏيان
سورهين کي سرويچن کي سپوتن کي
جيڪي لڙڻ به ڄاڻن _ جيڪي مرڻ به ڄاڻن!

اظهار تي جڏهن به پابنديون پيون آهن. تڏهن شاعريءَ ۾ اُن جي خلاف زبردست ردعمل به پيدا ٿيو آهي!

ڪڙا قرب وار ڳنڍائي هليو وڃ!
سنگهر ظلم جا سپ چنائي هليو وڃ!
اُجهايل شمع کي جلائي هليو وڃ!
جهالت کي رڻ ۾ رلائي هليو وڃ!

"ذات ڏوهاري" مجموعي جي شاعريءَ ۾ امن لاءِ پڪار آهي. پيار لاءِ پڪار آهي _ ۽ هر ظالم ۽ جابر لاءِ ڌڪار آهي:

ظلم کي ٿٿل ٿٿل ڏسان
جابر کي پرزا پرزا ڏسان
شاعريءَ ۾ هيئيت، سُر _ آهنگ ۽ معنيٰ "تند، ڪنڌي ۽ ڪنڌ" جيان هڪ ٿي ٿا وڃن:
مگٽي ڇيڙيو ساز ڪماچ
هڪ ٿيا تند ۽ ڪنڌ، ڪنارَ
زبان بندي، ڇپن تي ٿيپ چنبڙايل، اُچاريل لفظن جون هٿ ٺوڪيون معنائون/مطلب، تعذيرون، فتوائون _ ان صورتحال ۾ رد عمل طور شاعريءَ ۾ وڌيڪ گهرائي/وڌيڪ شدت ايندي آهي. ۽ زبيده وٽ اظهار جون حيرت انگيز صورتون اُڀرن ٿيون:
ڪٽيل جِيڀَ پنهنجي جي آهي ته ڇاهي،
اکر سڀ اکين سان اُچاري وياسين!
رڪاوٽ اڏيل ڪوٽ آهن ته ڇاهي،
اُهي ڪوٽ ڦهري پگهاري وياسين!
ميت منهڙو متائي وڃن ته زخمي دل جو ڪهڙو دارون:
دل ۾ آڳ لڳائي ويا
نيٽين ننڊ ڦٽائي ويا
سال گذاريم جن سان گڏجي
ساعت ڪاڻ سڪائي ويا
"ذات ڏوهاري" مجموعي ۾ پابند شاعري به آهي، ته آزاد نظم ۽ نثري نظم به. "زبيده" سيني صنفن ۾ ڪامياب تجربا ڪيا آهن. وائيءَ جون هي سٽون ڏسو:
سُک کسيا ساڙوليءَ دنيا
سانپيم سورن سَڱُ
اندر منهنجو اڌ، اديون ڙي!
هن جنبها جي ٽيها، مارو ميجيا آهن:
ڪَٽَ چنوڙي، ڦاٽل ڪٽڙا
عمر تڏهن به مارو منڙا
هر سچو شاعر پنهنجي وات پاڻ ٺاهيندو آهي. هو لتاڙيل پيچرن تي پير نه ڏريندو آهي ۽ ائين نت نوان خيال سٽ سريءَ ۾ پوئجي اسان جي آڏو ايندا آهن. انڪري شاعر کي ٻولي تخليق ڪرڻي پوندي آهي. "زبيده" جي ڪوتا گيت _ سنگيت جو سنگم آهي:
مان ڇيڙيان ٿو ساز پرين
تون ڪو گيت آلاپ پرين
گيت جيڪو پيڙ مان اُپري ٿو ۽ اُن ۾ سوز تڏهن پيدا ٿئي ٿو، جڏهن شاعر ۾ پنهنجي اندرجي پيڙ کي پني تي پلٽڻ جي سگهه هجي:

گيت بهارن جو
گيت ستارن جو
زخمن جو ڪو گيت
دردن جو ڪو گيت
گيت سدائين گونجي جو!

مبهمتا . تجريديت شاعريءَ جو حسن آهي. خود جيون ۾ جيڪا مبهمتا آهي. جيون ڇا آهي؟ ڇو آهي؟ بس ڄمڻ ـ مرڻ جي وچ جي وٿي! ڄمڻ کان اڳ ـ ڄمڻ کان پوءِ؟ ۽ اُن جيون ۾ ايڏا ڏک ! ايڏا وڇوڙا! حادثا! ڇا دل جي تنتڻ جو ڪو آواز ٻڌي ٿو؟ اهو سڀ مبهم آهي. تجريدي آهي . ڳجهارت آهي. جنهن جي ڀڃڻي آهي ئي ڪانه! انڪري اها مبهمتا/تجريديت تحرير ۾ اچڻ سپاويڪ آهي:

پر
ٿورو ترس!
مون کي تنهنجو جملو ياد آهي
"آئون توکي سمجهه ۾ نه ايندي آهيان"
آئون تجريدي لکندي آهيان
تڏهن ته توکي
مبهم مبهم لڳندي آهيان!

مون پهرين به چيو آهي ته شاعر هڪ باغي روح آهي. جيڪڏهن هُن ۾ بغاوت ناهي. ته پوءِ هو ٻيو ڪجهه به . ڇا به ٿي سگهي ٿو. پر شاعر نٿو ٿي سگهي. گيديپڻو/ڪائرتا شاعر جي سرشت ۾ ئي نه هوندي آهي. هو هر مصلحت کان مٿاهون هوندو آهي. شاعر ظلم خلاف ڇاتي تاڻي ٻبر ڪوڙي بيهي رهندو آهي. هو قربانيءَ جو پُتلو هوندو آهي. هر هيڻي جو همراهه . انسانذات جو پرڇهلو ۽ رهبر هوندو آهي. 'زبيده' به هڪ باغي روح آهي. هر مصلحت کان آجو روح:

او ظالم ! او جابر!
تو سان منهنجو روح نه رلبو
تو سان منهنجو سڱ نه ٿيندو
ڇو جو
ناهيان گيدي
ناهيان ڪائر!
تنهنجي وجود ۾ آڳ لڳائي ويندس
نئين ڪا جوت جلائي ويندس!

"زبيده" به انهن ڪردارن وانگر امر ٿيڻ ٿي چاهي. جن ڪنهن مقصد لاءِ جاکوڙيو ۽ امرتا ماڻي:

مارئي
بختاور
ڀاڳهل ڀائي
ليليٰ خالد
سسئيءَ
سهڻيءَ وانگر
وقت جي هٿ جي ريک ٻڌجان
هوند ڪڏهن به نه مٽجان
هوند ڪڏهن به نه مٽجان!

۽ اهو هڪ اڻانگو سفر ئي ته آهي ان ۾ ٺَڪر سان ٺَڪر ڪاٽڻو پوندو آهي:

مري جي اڻانگو سفر ڪاٽيو ٺم
ٺڪر ڪلهه ٺڪر سان ڪاڏو اٿم!

شاعري شاعر جي من _ ساگر جي پاتال مان اپرندڙ اُها سُريلي لهر آهي. جنهن کي روڪڻ ڪنهن جي به وس ۾ ناهي_ خود شاعر جي وس ۾ به نه!

ٻيجل ڇيڙي کهڙو ڪماچ
ڏيهه ۾ ناهي راءِ ڏياچ
پٽر جهڙا سپ جا پار
اڄ جا ماڻهو آهن ٻار

انهيءَ نظم "کهڙي پريت" جي هن بند ۾ موجوده حالتن جي ڀرپور عڪاسي آهي:

دل ۾ ڳٽتي ڳل تي ڳوڙها
ساهه ڪجن ٿا سوڙها سوڙها
ٻاهه جي منهن ۾ آهي بهار

"زبيده" پاڻ چئي ٿي ته اها شاعري نه آهي. بلڪ هن جي دل جون دانهون آهن. ڪاش اهي دانهون اسين ٻڌي سگهون!

"اجائي آس" نظم جو هي بند نلها لفظ نه. پر زخمي مُرڪ آهي:

زخمي زخمي مرڪ لبن تي
اٽيا اٽيا زلف ڳلن تي
ليڙون ڪپڙا گل بدن تي

"زبيده" اُداس به ٿئي ٿي. پر مايوس ڪڏهن به نٿي ٿئي:

ڪتندا نيٺ ته پنڌ
وِڪون وجهون وڌنديون
ساٿا توڙي سَنڌ

۽ اهو پنڌ ڪنهن جي لاءِ آهي؟ ان جو ڏس "اي مسيحا" نظم جو هي آخري بند آهي:

اي مسيحا!
بي سَتي سماج جا مسيحا
توکي پسڻ کان
ابد تائين
پنڌ کندس هاڻ!

هوءَ سنڌي سماج جي ڪُڌين رسمن/خطرناڪ حالتن کان واقف آهي:

بي ڏوهي ناري
هڪڙي نجي جيل ۾
هي ٿي وئي ڪاري!

"عورت ڇا آهي" نظم ۾ هوءَ وڏي واڪ چئي ٿي:

عورت يورپ ايشيا ناهي
عورت ڪائي وٿشيا ناهي

شاعريءَ کي اسان وٽ جيترو سولو سمجهيو ويو آهي. اوتري سولي نہ آهي. بلڪ ڪڏهن نہ اُجهامندڙ اهڙو مچ آهي. جنهن ۾ ڪُڏي ڪاهي پون کان سواءِ سوڀ نٿي ماڻي سگهجي:

صبح ۽ شام
پندي پُرندي
شاعر پويان
ڏات ڏٺين پويان
سچن ماڻهن پويان
پوءِ بہ ٿيندو
سويارو سچ
مچندو مچ!

هوءَ "نئين انقلاب" ۽ "نئين تبديليءَ" لاءِ "نئين ويڙهہ" وڙهڻ ٿي گهري:

جاڳي اٿندا جڏهن
هن ڌرتيءَ جا واسِي
وڙهندا، پنهنجي حق لئہ لڙندا
پوءِ نہ رهندي
ڌرتي ڪنهن جي داسِي!

هيڙيون سٽون صرف هڪ عورت شاعر ئي تخليق ڪري سگهي ٿي:

سچ جي ڪرٽي وانگر
ڇاتيءَ مان نڪرندڙ ڪير جي لاٽ

۽ هيءَ سوچ صرف هڪ ماءُ جي ئي ٿي سگهي ٿي:

گھاون جهڙي گھري
سمنڊن جهڙي گھري

"ماءُ" . "زال" ۽ "ڌيءُ" جي ڪردارن تي "زبيده" جا نظم اسان جو ڌيان لهڻن . "مان آهيان ماءُ" ۾ جنهن "ماءُ" جو ذڪر آهي. اُها عام ماءُ نہ آهي. اُها جرئت جي هٿيارن جي سردار آهي:

مان قوم جي
سپوتن جي آهيان ماءُ!

"اي اٿوپيا" بہ هڪ اهم نظم آهي. هتي صرف ان جو هڪ بند لکان ٿو:

امن جا نعرا هڻڻ وارا ڪٿي!
صلح جون ڳالهيون ڪرڻ وارا ڪٿي!
حال جن هيٺا ڪري تنهنجا ڇڏيا!
اي اٿوپيا! اي اٿوپيا!

هن ٽيڙوءَ کي پڙهي پنهنجوجيءُ بہ جهڙا لڙو ٿو پاسي:

ڪکر مڙي آيا
وسيو ڇانڻ وڏ ڦڙو
اکڙين جُهڙ لايا

۽ مون کي هرويرو بہ پنهنجون هي سِٽون ياد اچي ويون:

ساگر پل تہ سُڪي بہ وڃن،
شل نہ سڪي اک جو پاڻي!

سنڌي سماج ۾ عورت جومرتبو ان مان پڌرو آهي تہ ڪڏهن اسان جوسماج مائيتو (Motherly) سماج هو _ ۽ اڄ؟ عورت جيڪا ماءُ آهي. ڀيڻ آهي. زال آهي. ڌيءُ آهي. ايڏن مقدس رشتن هوندي بہ سنڌي سماج ۾ عورت جي جيڪا اڄ حيثيت آهي. اُها سڀني جي سامهون آهي. هن کي تہ انسان ئي نٿو سمجهيو وڃي! "ڪاروڪاري" جي ڪُڌي رسم هڪ اهڙو ڪارنهن جو ٽِڪو آهي. جيڪو نرڙ تي جيئن پوءِ تيئن وڏيڪ چٽو ٿيندو وڃي. هتي مان عورت جي مظلوميت تي "شَڪُ" نظم جو آخري بند ڏيان ٿو:

کو مل سهٽي
ڪاري تي مُئي
پهرين رات ئي نہ ڦبي!

"زبيده" . جنهن ڪڏهن ڪنهن مشاعري ۾ شعر نہ پڙهيو آهي. نہ ئي ڪڏهن پنهنجي ڪوتا ڇپائڻ لاءِ هوءَ اُتاولي رهي آهي. سا جڏهن پنهنجي شاعريءَ کي ڪتابي صورت ۾ ڇپائڻ لاءِ تيار ٿي آهي. تہ هن جي آجيان ٿيڻ گهرجي. "زبيده" نرمل. ڪومل ۽ گهرن جذبن جي شاعر آهي:

هي جو منهنجو جهول آ
هيرن جو ڪشڪول آ

۽ "زبيده" پنهنجي ڏات جو "نذرانو" پنهنجي ڌرتيءَ آڏو پيش ڪيو آهي:

ڏاتِ جون ڏهہ ئي آڱريون
پڪڙي جڳ جي ساري جوت
اُمنگن پريا جوڙي گيت
ڌرتيءَ پنهنجيءَ کي ڏينديون!

مان چوان ٿو ۽ چاهيان ٿو تہ "زبيده" پنهنجون ارڏيون ڪونئرون رچيندي رهي ۽ اسان کي ارپيندي رهي:

جي چئين تون
"ارپي ڇڏ
پنهنجو پاڻ"
تہ هوند
ارپيان آئون
مڙئي رچنائون
ار ڏيون امر
هڙئي ڪونئرون! ("ارپنا")

امداد حسيني
ڄام شورو _ سنڌ
25-8-2001

ذات جي ڏوهاري

اڪثر سنڌي ليکڪائن جون ڪهاڻيون/شعر پڙهنديءَ مون کي شاهه سائينءَ "جي سُرمارئي" جو گمان ٿيو آهي ۽ 'الا ڏاهي مَ ٿيان. ڏاهيون ڏک ڏسن' جو فلسفو مون کي سنڌي ليکڪائن جي حوالي سان ئي سمجهه ۾ آيو آهي. سدائين. ڏاهپ پنهنجي اندر ڪنهن به فرد لاءِ ۽ خاص ڪري سنڌي سماج جي بئڪ گرائونڊ مان آيل. سوچ ۽ ساڃاهه رکندڙ سنڌي عورت/ڇوڪريءَ لاءِ ڪيڏي وڏي پيڙا آهي ۽ مارئيءَ جو ڪردار انهيءَ پيڙا جي علامت آهي.

زبيده ميتلو به ڏاهپ جي ان ساڳي پيڙا کي ڀوڳيندڙ سنڌي شاعرا آهي. سندس شاعري پڙهندي اهو احساس نه ائين وڏي وڇي ٿو. هن جي سوچ ڌرتيءَ جي پاتال مان. ڌرتيءَ جي ڏکن جي خوشبو ساڻ ڪري (۽ خاص ڪري سنڌ جي ڌرتي) منهنجي ذات تائين پهچي ٿي. جيتوڻيڪ انهيءَ نقطي تي پهچي آئون زبيده سان اختلاف به ڪريان ٿي. ڊگهي بحث دوران ڪيس چيو به اٿم ته توکي پنهنجي ذات جون پيڙائون ساڻ ڪري ڌرتيءَ جي پاتال ۾ لهڻ گهرجي. ائين جو تون ۽ ڌرتي پاڻ ۾ رل مل ٿي وڃو. نه ڪي به الڳ باب محسوس ٿيو. تڏهن به زبيده جي سچائين تي اعتبار رهي ٿو. ڪنهن به لفظ. ڪنهن به شعر تي پهچي ٽٽي نٿو. اهو اعتبار نه هن ڪنهن شاعري ڪرڻ خاطر يا شاعرا جو سرٽيفڪيٽ وصول ڪرڻ خاطر شاعري ناهي ڪئي. تڏهن به ڪيترن ئي نظمن/غزلن/وائين ۾ زبيده پاڻ نٿي پَسجي. پڙهندڙ اُن کي پائي نٿو سگهي. هوءَ پنهنجي ذات ۾ ڪيڏي گهري. ڪيڏي حساس ڏسبي آهي اُها زبيده نظم لکندي ايترو ڪٽجي ۽ الڳ ٿي بيهي رهندي آهي جو پڙهندڙ جو دماغ ته اُن جي سوچ. نظرئي ۽ ذهانت جو قائل ٿي ويندو آهي پر اُن جي دل ايتري زور سان ڌڙڪي نٿي. جيتري ڪنهن سٺي شعر تي ڌڙڪڻ گهرجي ائين ڇو! ؟ جڏهن ته دل جي ڌڙڪڻ جو احساس زبيده سان ڳالهائڻ ۽ ملڻ دوران وڌيڪ ٿئي ٿو.

هوءَ چوي ٿي ته "يونيورسٽيءَ جي اسٽوڊنٽ لائف دوران سنڌ جي اسٽوڊنٽ ليڊرن سان. ليکڪ جي نظرياتي هئڻ جي باري ۾ ايڏا ڊگها بحث ٿيا آهن. ٻين لفظن ۾ مون ان موضوع تي انهن جا ايڏا ليڪچر ٻڌا آهن جو منهنجو من اُن مان آجو ٿي نه سگهيو آهي" پر هيءَ شاعري به انهيءَ دور جي ئي آهي. هن دور ۾ جڏهن زبيده هڪ شاعرا جي حيثيت سان پنهنجي پاڻ ڏانهن موٽ ڪائي پئي تڏهن هن جي ڳالهين مان ئي اُهي خوبصورت ۽ دل جيان ڌڙڪندڙ نظم محسوس ٿين ٿا جيڪي هاڻي هوءَ لکندي. اها حقيقت سچ جيان چٽي آهي ته شاعر يا ليکڪ پنهنجيون پاڙون سياسي نظرئي ۾ نٿو ڦهلائي سگهي. اُن جو ذهن نظرين ۾ ڪومائجي نه سگهي ٿو پر اُسري نٿو سگهي. ڌرتي ۽ ڌرتيءَ جي ماڻهن سان ڪميٽيڊ هئڻ هڪ الڳ ۽ يقيناً مٿاهين سوچ آهي پر ڪنهن به هڪ نظرئي ساڻ ۽ ڪجهه نظرياتي ماڻهن سان محدود ٿي وڃڻ نه يقيناً هاڃيڪار آهي ليکڪ/شاعر لاءِ.

منهنجو مقصد زبيده کي تنقيد ڪرڻ نہ (جو تہ اجا هوءَ ڪنهن نظرئي تائين محدود نہ ٿي آهي پر نظرياتي ماڻهن ۾ اُلجهيل اٽڪيل رهجي وئي آهي) پر انهيءَ ديوار ڏانهن بہ اشارو ڪرڻ آهي جنهن کي اسان جا ڪيترا ليکڪ پار ڪري نہ سگهيا آهن ۽ ان لاءِ اُنهن کي نظرياتي ماڻهو مجبور ڪن ٿا عظمت جو گولڊ ميڊل پارائي تاڙيون وڄائي.

هڪ ٻي بہ ٽريجڊي آهي سنڌي ليکڪا سان ان جواندازو مون کي شدت سان ٿيو هو سلطانہ وقاصيءَ جي شعري مجموعي جومهاڳ لکندي. سنڌي ليکڪا ساڳي وقت سماج جي ديوار آڏو پڻ بيٺل آهي. پنهنجي ذات جو ا ظهار ڪرڻ سمي اُن آڏو رشتن ناتن جو خوف ڪنبل آڱريون ۽ گونجندڙ سوال آهن ڪجهہ سماجي روايتون ۽ اخلاقي قدر آهن. جيڪي هن کي اڌ پنڌ ۾ روڪين ٿا 'بهرحال هوءَ هڪ عورت ئي تہ آهي". ان احساس تي پهچائي سمورا در دريون بند ڪري ڇڏين ٿا. جنهن ڪان ٻاهرين هوا تہ اندر اچي ٿي ڪڏهن ڪا هڪ ڳڙکي کلڻ سان. پر اندر ايڏي اونداهي رهجي وڃي ٿي جيڪا ڪنهن پڙدي نشين جي ڪري بہ هئڻ ضروري آهي. نتيجي ۾ اندر ان منظر پسڻ جي اجازت ناهي.

ان سموري بئڪ گرائونڊ ۾ مون زبيده ميتلو جي شاعري پڙهي ۽ محسوس ڪئي آهي. اهم ڳالهہ اها آهي تہ هوءَ ڌرتيءَ سان سچي آهي. ڌرتيءَ جي ابوجهہ ماروئڙن جون پيڙائون هن کان شعر چورائين ٿيون. هن وٽ سمورا منظر ٻاهر جا آهن. وشال ۽ اننت منظر بکايل. لڱن اگهاڙن ٻارڙن جي پٿون پيرن کان وٺي. غلاميءَ جي عذاب جهڙي احساس اندر هوءَ هر شعر ۾ ان غلاميءَ جي ماريل ڌرتيءَ سان مخاطب آهي.

پر زبيده جهڙي حساس شاعرا تي ڪوبہ الزام ڌرڻ کان پهرين اهم سوال اهو بہ آهي تہ غلام ڌرتيءَ جي شاعرا. ڪنهن اهڙي قوم جي شاعرا جيڪا جڳن کان پيڙهي پئي وڃي. اهو ئي ڪجهہ سوچيندي. اُن لاءِ پنهنجي اندر جا سمورا منظر بي معنيٰ ئي بڻجي ويندا.

جيئن هوءَ صفحي 142 تي اُداس ڌرتيءَ سان مخاطب ٿئي ٿي.

اي اُداس ڌرتي!
جو تنهنجا رهواسي هراس مان ڳڙکين مان روشني تکي رهيا آهن
جو انهن جا دماغ دٻيل ۽ زبانون ڪٽيل آهن
ڇا ان ڪري تہ تنهنجو قانون لانگ بوٽن جي نوڪ تي هلي ٿو.

سو لانگ بوٽن جي هئڻ جو احساس/لانگ بوٽن هيٺان دٻيل دماغ ۽ ڪٽيل زبان جو احساس آهي. پاڻ ايڏو وڏو عذاب آهي. جيڪو ڪارڻ آهي. نہ رڳو زبيده جي شاعريءَ جو. پر سموري سنڌي ادب جي سرجڻ جو. پنهنجي قوم ۽ ڌرتيءَ جي پيڙهجڻ جو احساس زبيده کي سموري انسانذات جي ويجهو بہ آڻي ٿو.

تڏ جي ڏڪار جيان اُن لاءِ اٿو پيا جي بک بہ اوتري ئي ڏکوئيندڙ آهي (صفحو 14 تي اي اٿوپيا) زبيده پنهنجي ڌرتيءَ تي ويهي اُن جي حوالي سان آزادي. امن. سُک.

سُڪار . انسان دوستيءَ جا آفاقي خواب ڏسي ٿي ۽ اهي ئي خواب هن جي ذات کي ڏوهاري بڻائين ٿا.

صفحي 30 تي "سنڌڙي منهنجي ماءُ". پڙهندي مون سوچيو سنڌڙي ماءُ ڇاپون ٺپي اهڙيون ڇاپون آهن جڪي پنهنجا لڙڪ مٽيءَ ۾ لوئي اُن جا لڙڪ اگهن ٿيون ۽ شعر لکن ٿيون. جاني پاءُ کي ڏيڻ لاءِ هاڻي هنن وٽ روايتي سهرا ڳيچ ناهن رهيا . صفحي 19 تي

سنڌ لاءِ مر - سنڌ لاءِ جيءُ

سنڌ جو آهين- سنڌ جو ٿيءُ

منهنجا پاءُ-جاني پاءُ.

جهڙا بولَ پائرن کي موڙ ڪري بڻن ٿيون. زبيده غلاميءَ کان باغي ڀيڻ آهي جيڪا پاءُ جو ڪنڌ ڏئي آزادي ماڻڻ جي سگهه رکي ٿي. هوءَ پنهنجي اندر ۾ مارئيءَ جيان آهي (۽ هر سوچ ۽ ساڃاهه رکندڙ سنڌياڻي پنهنجي اندر مارئي آهي . سندس شعرن ۾ ماروئڙن سان موهه انيڪ جاين تي اظهار پائي ٿو. ماروئڙن سان موهه جي روايت جيڪا مارئيءَ کان شروع ٿئي ٿي اُها ئي سنڌي شاعرا کي مڙني پاڪستاني شاعرائن کان منفرد بڻائي ٿي.مثلاً زبيده جيان هر سنڌي شاعرا لاءِ روماني خواب ۽ عورت جي آزاديءَ جو بنيادي سوال اهم ناهي ايترو جيترو ڌرتيءَ جي آزاديءَ جو سوال ۽ منهنجي ماروئڙن جا ڏک آهن.

۽ زبيده ميتلو جيتري پنهنجي شاعريءَ ۾ سگهاري ڏسجي ٿي. جيڏي اتل ۽ اڏول محسوس ٿئي ٿي . جيتري پنهنجن لفظن ۾ loud آهي اوتري ئي شخصي طرح سان مون کي تمام حساس. وڪريل. اُداس. نازڪ پاونائن ۾ سمايل ۽ ڪڏهن ڪڏهن پنهنجي پاڻ کان وڃائجي ويل محسوس ٿيندي آهي. ائين محسوس ٿيندو آهي . جڻ هوءَ هجوم ۾ وڃائجي ويل ٻار هجي جيڪو.. اجا ڳالهائڻ ئي ناهي سکيو. جيڪو نه نالو ٻڌائي سگهي نه گهر جو پتو. پر جنهن جي اکين ۾ لڙل پاڻي ۽ جنهن جي چهري تي پر ڦهلائي ويٺل اُداسي اُن جي پيڙا جو پتوڏيندي هجي.

مون زبيده جي شاعري پڙهڻ کان پهرين شايد ڪيس پڙهيو آهي ان ڪري ئي مون ڪيس سندس شاعريءَ ۾ ڳولڻ جا جتن ڪيا آهن شايد.

پر هوءَ پاڻ ڪٿي به ناهي!!

ڇا ڪٿي به ناهي

سمنڊ جي آخري لهر ڇا ڪڏهن ليپي به سگهبي آهي!؟

پر زبيده ڇا سمنڊ جي آخري لهر آهي؟

شخصي طرح سان هوءَ مون کي پنهنجي شاعريءَ کان وڌيڪ موهيندي آهي. ڪڏهن ڪڏهن ملندي آهي پر ملڻ کان پوءِ اُهه ڪڏهن ڪڏهن وارو عرصو تمام گهڻو سهڻو ۽ پنهنجو محسوس ٿيندو آهي. ٻنان ڪنهن سرٽيفڪيٽ ۽ سمجهوتي جي اُن سان سانتيڪي سمونڊ جهڙي دوستي رهي آهي. ڪڏهن ڪڏهن آءٌ سوچيندي آهيان تہ جيڪڏهن هوءَ جيترا شعر

لکي ٿي اوتريون ڳالهيون بہ ڪري ۽ ڪڏهن ڪڏهن آءُ سوچيندي آهيان تہ هوءَ ايترا گهڻا شعر شايد ان ڪري لکي سگهي ٿي جو ايترو گهڻ ڳالهائي ٿي!؟

نورالهديٰ شاهہ
12جنوري 1988 حيدرآباد سنڌ

زبيده منهنجي اڳيان 1988ع ۾ منهنجو لکيل مهاڳ آڻي رکيو آهي جيڪو انهيءَ مجموعي لاءِ مون کان لکرايو هيائين. جيڪو ڇپرائي تہ نہ سگهي پر ڇپرائڻ جي حسرت سميت ڪجهہ اڳتي هلي ساڙي ڇڏيائين ۽ ڪيترا ڏينهن انهيءَ خاڪ کي حسرت کان ڏسندي رهي. اڄ هيڏانهن هوڏانهن وکريل ۽ ڇپيل ڪجهہ شاعري بيهر سهيڙي اٿس تہ هي مهاڳ بہ ڪنهن وسري ويل ياد جيان ڪنهن پراڻي ڊائريءَ مان لڀي پيو آهي ۽ منهنجي آڏو اهو ڇپي آڻي رکيو اٿس تہ : "آئون 13 سالن کان پوءِ بہ پنهنجن لفظن سان متفق آهيان يا؛ نہ!!؟" مهاڳ ڏسي حيران رهجي ويس تہ "اڇا!! هي مهاڳ مون لکيو آهي!!" ياد ئي نٿو پوي. پر پڙهيو اٿم تہ ڄڻ زبيده سان منسوب اڄ جا ڪيئي ورق هڪ هڪ ڪري کُلي پيا آهن. 13 سالن کان پوءِ بہ زبيده لاءِ منهنجا اهي ئي ساڳيا لفظ آهن اهي ئي ساڳيا خيال آهن. جيتوڻيڪ آءُ بہ اها ڪانہ رهي آهيان ۽ زبيده بہ اها ڪانہ رهي. پنهنجي لاءِ هتي آءُ چپ آهيان پر زبيده!! زبيده کي آئون ڏسان پئي تہ زندگيءَ جي تجربيگاهہ ۾ هوءَ پوري سچائيءَ سان زندگيءَ کي پرکي بہ پئي ۽ انهي ۾ پنهنجي ڪردار کي محسوس بہ ڪري پئي. اظهار جي هڪڙي نئين سگهہ هِن انهن تجربن مان ماڻي ورتي آهي ۽ انهيءَ سچ کي ڪنهن خزاني جيان خرچ ڪرڻ چاهي پئي. فقيري مزاج رکندڙ اسان جي هي شاعرا حيران ۽ پريشان آهي تہ اظهار جي سَچ سان منسوب هي خزانو هوءَ ڪنهن ڪنهن تي خرچ ڪري ۽ آئون مسلسل هن کي صلاح پئي ڏيان تہ بُڪَ ڀري ڀري پاڻ تان لٽائي ۽ اهو نہ ڏس تہ ڪير ڪير ٿو انهيءَ مان جهوليون ڀري.

زبيده جوهي مجموعو پنهنجي جاءِ تي __انهيءَ مجموعي جي بهاني پنهنجي هئڻ کي محسوس ڪرڻ ۽ ڪرائڻ وارو احساس پنهنجي جاءِ تي __ پر مون کي انتظار آهي زبيده جي انهيءَ مجموعي جو جنهن جي شاعريءَ جا لفظ. سٽون ۽ خيال هينئر ان کي سنڌس دل جي رڳن ۾ اظهار پائڻ لاءِ بي چين آهن ۽ مسلسل صدائون ڏئي رهيا آهن تہ: "لِکُ. ڳالهاءِ. جيڪو ڪڏهن ڪونہ ڳالهايو اٿئي. چؤ. جيڪي ڪجهہ بہ چوڻو اٿئي __ آئون زبيده جي اندر ڪر موڙي جاڳندڙ انهيءَ "بي چيني" لاءِ دعاگو آهيان تہ هاڻي وري ڪڏهن انهيءَ کي چين نہ اچي ۽ زبيده چاهي نہ چاهي پر لکندي رهي ۽ مسلسل لکندي رهي.

نورالهديٰ شاهہ
31 آگسٽ 2001

دعا

ڏات ـ ڏوهاري پل تہ هجان
الڪَا! اڪت تون ڏانءُ ڏجان
سچ ـ ڏن سان ڏنوان ڪجان

منهنجو ڪڙمہ ـ گلن جي ٻاري
سرت ـ ستي مون جنهن پياري
سانجهہ تنهن کي بخش اي باري

شاهہ، سچل ۽ ساميءَ واري
سنڌڙي ساري باغ بهاري
جڳ ۾ شال رهي سوڀاري

ڏات ـ ڏوهاري پل تہ هجان
الڪَا! اڪت تون ڏانءُ ڏجان
سچ ـ ڏنَ سان ڏنوان ڪجان

اي ذرتي اي سرتي!

چو نہ آئون
تنهنجي سينڌ کي چُمان
جيڪا مون پوڄارڻ لاءِ نور ـ نئين آهي!

چو نہ آئون
تنهنجي پيشانيءَ کي چُمان،
جيڪا منهنجو مقدس درسگاهہ آهي!

چو نہ آئون
تنهنجا سُندر نيڻ چُمان،
جيڪي مون لئہ جيون جو جام آهن!

چو نہ آئون
تنهنجي چپن کي چُمان،
جيڪي منهنجن احساسن جا ترجمان آهن!

چو نہ آئون
تنهنجي ڌڙڪندڙ ڇاتيءَ کي چُمان
جنهن ۾ جاڳندڙ امنگن ڀريا پيغام آهن!

چو نہ آئون
تنهنجا نرمل پير چُمان،
جيڪي منهنجي روشن راهہ جا رهنما آهن!

ڪڪڙي جنسار لاءِ

واريءَ ڳوهيل وارن ۾
قاتل ڪپڙن ڪارن ۾
هاءِ! برهه جي بارن ۾
ساهه ڪٽيـن تـي ڪڪـڙي سـينگار لاءِ!

ڪارين ڪارين راتين ۾
مسهارن محلاتن ۾
ويرانيءَ جي واتن ۾
گيت جهونگارين تـي، ڪڪـڙي جنسـار لاءِ!

تيز هوا طوفانن ۾
سنسارن سنسانن ۾
صحرائن ۽ ميدانن ۾
روئيـن رڙيـن تـي، ڪڪـڙي رهـوار لاءِ!

روز سڙين ٿي سورن ۾
مهر نه ٿي ڪا مُرڪن ۾
لَعل روئين ٿي لڙڪن ۾
دونهيـن دُکـائين تـي، ڪڪـڙي دلـدار لاءِ!

محبت جي مهراڻن ۾
سورج جي سرهاڻن ۾
چانديءَ سين چانڊاڻن ۾
وار وڇـائين تـي، ڪڪـڙي وينجهـار لاءِ!

ذات ڏوهاري

تنهنجي تانگهہ...

تنهنجي تانگهہ ۽ تات
توبن گذري رونئدي
منهنجي هر ڪا رات
***
ڪٿندا نيٺ تہ پنڌَ
وِکون وِڇون وڌنديون.
ساٿَا توڙي سنڌَ
***
سانت سهرو ڳَيو،
تارن پيري رات آ
ڪويء من پرڀايو!
***
رسمن جو پاهڻ،
آءُ هٿائي او پرين!
آيس تو آسڻ.
***
پيڙهيل ڪاري رات
مون ڪي ڏانءُ ڏنگي پيو
تڙپي پيئي ذات
***
پيڙهيل ڪاري رات
مون ڪيءَ ڏانءُ ڏنگي پيو
تڙپي پيئي ذات

وڻي ذهن پن جي

وِڻي ڏينهن پن جي ڪٿي ڪيئن سگهان
۽ سڪ جو سهارو سٺي ڪيئن سگهان
سدائين خوشين ۾ گذاريو آمون
جدائي جو جهوٽو جهٽي ڪيئن سگهان.

***

خوب خوش، خوشحال انڌا ڪاڻا ماڻهو
رهن منول مَن مِٺا، موتيءَ داڻا ماڻهو
انصاف انسيت، انا، انسان ويو موڪلائي
ويا سياڻا لڏي ڇڏي، ساهه سِيباڻا ماڻهو

كاش نہ مِٿجان!

جڳن تائين
هن ڪائنات ۾
سوين جي سوني ذرڙيءَ تي
مارئي
بختاور
ٻڳهل ٻائي
ليلا خالد
سسئيءَ
سهڻيءَ وانگر
وقت جي هٿ ـ ريک بڻجي وڃان!
هوند ڪڏهن به نہ مِٽجان
هوند ڪڏهن به نہ مِٽجان!

ذات جو مُلهه

ذات جو ڪو ملهه نه آهي.
ذات وڏي شيءِ آ.
حق پنهنجي لئه سچ ٻولڻ
سا سوغات وڏي شيءِ آ.

***

سڪ سندو سڏ ٿيوم
پاتال منجهان پڙلاءُ پيوم
آهيان تو ۾ آهيان تو ۾
پاڻهو منجهارا، من ڇيوم

***

جيءُ جيءُ اچ، نچ نچ اچ
ڪڍ ڪدورت، ڪچ ٻلي!
ڇَنه چوائج سچ ٻلي،
ٻار ها ٻار مچ ٻلي!

***

رٿي ٿيڻ ريءَ رنگ نه لڳندءِ!
پڙهڻ ڪڙهڻ سان زنگ نه لهندءِ!
سور سهڻ ۽ سچ چوڻ ريءَ
انسانيت جو انگ نه لڳندءِ!

***

اکئين نير رئڻ اجايو اٿئي!
جهڃي پاڻ ڳارڻ اجايو اٿئي.
هيءَ دنيا نه دشمن آ سين جي
دل جو ٽٽڻ اجايو اٿئي.

ذات ئي منهنجي ذات

ذات ئي منهنجي ذات،
الوميا، ذات ئي منهنجي ذات!
سوچ لوچ مان ڦٽندي آهي،
من ۾ ڪا پرڀات!
الوميان، ذات ئي منهنجي ذات!
تات پرينءَ جي ڏيندي آهي
سهڻي ڪا سوغات!
الوميان، ذات ئي منهنجي ذات!

او پريتم پيارا

تنهنجو او پريتم پيارا!
نيڻن ۾ مان نينهن نچايان.

هت جي پُتلي ٿيل ناهين،
جو شوکين منجهه سجايان!

تنهنجو مون سان پيار ازل کان،
من پنهنجي کي ڪئن سمجهايان!

وقت لنگهي ويو، ڪينَ ورئين تون،
پڏاءِ! دل کي ڪيئن رجهايان!

تنهنجن نازن ۽ نخرن تي،
لوئي مان ڇا لاءِ لڄايان!

راتيون آهن ڪاريون ڪيڏيون
ڇو چنڊ چهرو آءُ لڪايان!

توريءَ توبن

توکي ڏسڻ ريءَ
ڏينهن اڻپورو
توکي پسڻ ريءَ
رات انڌاري

سوچيان ٿي
نہ هوندو ڪو
ڏينهن جو روشن سج
نہ هوندو ڪو
نہ هوندو ڪو
رات کي نڪور چنڊ

توريءَ
توبن
مون جيان
رات بہ اڌوراڌ
ڏينهن بہ اڌوراڌ

توريءَ
توبن
جڳ اڻ پورو ۽ اڌ، اڌورو!

ٿو ڪاٺ

جيون، وهندڙ
سندر جذبن جو جَرُ
ماٺمن
پڳ پڳ پٿري،
ڇڏيا پٿرَ
هيڏا سارا
گهِلي
هڪلي ڪير
حياتيءَ جو هَرُ؟

منهنجا سائين
هڪڙو هڪڙو ڪري پر
ڇڏيم هٽائي سارا
رستي تان پٿر
آءُ هليو تون،
واٽ تنهنجي صاف آ.

چا خبر..

چا خبر گهٽا پل زندگي
ڪير ڄاڻي ڪير سمجهي
موت زندگيءَ جي
ويجهو هوندي به ڏور آ.

***

پڙهڻ پرائڻ نه ئي ڪو ڳالهائڻ آ مون سکيو
ذات ء ڏانءُ ڪي ارڏا گس لتاڙي
آيو آيو مون در پيمي آيو
جيئن ڪو بَرَ بَحرَ ء شهر ۾ ڏکيو ء بکيو

***

مَڌُ پياري هڪ ساعت لاءِ
مدهوش ڪري وئين، راحت لاءِ
مست ڪري محبوب چوين ٿو!
پيگ پيو پي ڏي الفت لاءِ.

***

جيڏو هان اُسريو
تيڏو هان، پڇريو
چوڏس هاڃا هيڏا
ڏک منجهان ڏکَ نسريو.

***

من پاتال ۾ جوالا جلي ٿي.
مان هان جڳ جڳ جي جوالا
جوالا جلندي رهندي.
جيئڻ جو ڏس، چوڏس ڏيندي رهندي.

سُهايون سنڌ ۾

اچو اچو او ساٿيو!
ڪريون سُهايون سنڌ ۾!

ڏاڍ ڏمر ڪي ڏاريون،
ڪريون سخيون سنڌ ۾!

پيچل وانگر ڪنڌ لهء،
چنگ وڄايون سنڌ ۾!

وايون ڳايون شاهه جون،
راڳ ٻُڌايون سنڌ ۾!

جرئت واري جنگ وڙهون،
پاڻ ملهايون سنڌ ۾!

اچو اچو او ساٿيو!
ڪريون سُهايون سنڌ ۾!

مارئيءَ چيو

جيون ٽڪري
آءُ جواري
هارڻ جيتڻ
جيون جا نہ اصول!

***

مارئيءَ چيو:
عُمر! توسان نينهن نہ ٽيندو
سنڌوءَ چيو،
ڏاريا! توسان جوڙ نہ جُڙندو

***

ساڳيو وڻ ۽ ساڳي ٽاري
ساڳي بارش ۽ بهاري
تو بن دلڙي ڳڻتين ڳاري
تو آ منڊ ملڻ جي چو وساري

***

تنهنجي نيڻن، تنهنجي نظرن
خوب نهاريو هوندو،
تنهنجي سڏڪن، تنهنجي صدائن
خوب پڪاريو هوندو.

ڏيهه اڄ ٿي سارو

ڏيهه اڄ ٿي سارو سامهون،
پوءِ اکين تي ڪهڙي ڪٿَ.

آئون پنهنجو آهه اداس،
منهن منجهه آ ڪيڏي پٿَ

هر گهلي آ، خوشبو ڦهلي،
من کي ڪيڏي آئي سٿَ.

اوسيئڙي مروح رڙي ٿو
يادن لاتي دل تي رٿ.

پڙ ڪاڻ پريتم جي،
جهاڳيندس جهنگل بر پٿَ.

ڀڪيو مرجهايل چهرو،
ويرين کي پيا دل ۾ وٿَ.

سنڌ، سنڌين جي آهي ماءُ،
ڪيئن ڏيندو ڪو تنهن سان مٿ.

سندر ماڻهو

ڪومل حساس
سندر ماڻهو!
ڏکن ڏاڍيا
ڏک ڏاڍيا
سهي، سهي
موٽ ملوڪ!
رِل مِل! ڪِل مِل!

اتل اندر جي
سونهن سفر جي
گلَ ڳاڙها ۽ من اجرا
محفل کي مهڪائين ٿا.

ڪيئن حياتيءَ سان؟
توڙ توڙي جوڙ نڀائين ٿا؟
ڪومل حساس، سندر ماڻهو،

موڙهل من، ماڻهن جو پرچائين ـ پرڀائين ٿا!
کي گس امر ٻڌائين ٿا!

رات جو سهارو

ڏڍَ سهڻي پڱڻ خاطر پٽڪان ٿو
رات جي سانت ۾ هوءَ سڏي ٿي
ٿانيان ٿو
ورونهن ونڊڻ ۽ پريت ڪرڻ جي پياس رکي
ڪَوجهي، ڪاري ڏامر جهڙي
سڌ رکي، ساهه ڇڏي ٿي
خالي مڌ جيئن آءٌ ڇو
هن جو جسم ڇُهان ٿو
جڻ پنهنجو ئي روح ڪُهڻ ٿو
پنهنجي جوت، جواني جذبا
مڏيءَ ڪاٿيءَ ساڻ ڪٿيان ٿو

اونداهيءَ ۾ هيڪل پٽڪي
گپ چڪ، گهٽيون گهيڙ گهان ٿو
اکيون پوري، سندر سوچي
هن جا ونگ ۽ انگ ڇهان ٿو

پر........!!
هوءَ جا مون کي ماڻڻ خاطر
پاڻ کي پيش ڪري ٿي
ڪين لنوائي هڏ پڇائي
مون کي هر پل مات ڪري ٿي
منهنجو ڏاڍُ ۽، دهمان ۽ دڙڪا
هيج مان مرڪي ڪٽندي آهي
ڪيئن ڇوان مان هن کي!

رات جو سهارو

هٿي پري ٿي!
مون کي مُور نه وڻندي آهي!؟

راتيون جڙ کي
مڏيون ڪاٽيون
وحشي جذبا ڪَڍَي پون ٿا
ڪنهن موچاريءَ جي سوچ جا سپنا
مون کي جڙ ڪيَ وڍَي وجهن ٿا.

جيون ٻٽيو جنڊ

جيون ٻٽيو جنڊُ
ايڏيون سوچيون اونهيون
جيڏو اونهو سمنڊ.

***

هي ڏامر جو ڏيهُ
سکُ نہ سارج کڏهين
پرين ويا پرڏيهہ!

***

تون ملندين مون سان،
عيدون ٿينديون اي پرين!
ملندس تو سان مان

***

آءُ هليَ اي ڏکَ!
توکي ڪنهن،
ڪنڏيءَ رسايون؟

***

سانت سَهرو ڳايو
تارن پڙي پيهر رات آ
ڪويءَ من پرڀايو!

***

تياڳي من تنواري ٿو،
سهارو ڪو نہ ساري ٿو
زهر ريتن جو ڳاري ٿو!

چيڙيان ٿو ساز

مان چيڙيان ٿو ساز پرين!
تون ڪو گيت آلاپ پرين
گيت بهارن جو
گيت ستارن جو
زخمن جو ڪو گيت
دردن جو ڪو گيت!
گيت سدائين گونجي جو.
اهڙو گيت پرين ڪو چيڙ
جو منهنجي انگ انگ کي ڦٽڪائي!
تون ڪو گيت آلاپ پرين!
مان چيڙيان ٿو ساز پرين!

مبهم مبهم

توسان دل جو حال ٿئي اوريان
توکي ٽاريندي ئي رهان ٿي.
تنهنجي الزام کان
مون کي ڪو انڪار نه آ
بيشڪ! ڪجهه ڏينهن کان
دل جو حال نه اوريو ٿم
جو ڪجهه من ۾ آهي سو
ڪين زبان تي آندو ٿم!
تنهنجي ميار کان منڪر ٿي
ڪين سگهان ٿي!

اڄ اندر جو حال اوريندي‌س
دلڙي چيري
تنهنجي قدمن ۾ رکنديس
دل ۾ جيڪا آهه ولوڙ
ان کي لفظن جي ڪا صورت ڏينديس!
اڄ جو سوچيان پئي
سوئي لکنديس!

پر
ٿورو ترس!
مون کي تنهنجو ياد آ جملو
"آئون تجريدي لکندي آهيان"
تڏهين توکي،
مبهم مبهم لڳندي آهيان.

چوٿين مارچ

چوٿين مارچ وري ايندي
سوچيندا ڪونڌر
ڏرندا ڏونگر
سنڌڙيءَ ۾ آجائي ٿيندي

***

تنهنجي مٿان
گَسنيت هاري تيني ڏيان
ٿمڪ ڏيان تاڙيون وچايان
نه به نه هنيانءُ لري!

***

منهنجو ڪو وطن ڪونهي
منهنجو لاش
مقصد ڪاڻ پٽڪندو
پوسٽ مارٽم لاءِ به قبول نه ڪيو ويندو!

***

ماتم ڪرڻ بجاءِ
ڪفن هيٺان ڏسجو
خاموش ڪي نقش
چٽا ڪي نقش.

ٻي ڏوهي ناري

ٻي ڏوهي ناري
هڪڙي نجي جيل ۾
ٻي ٿي وئي ڪاري

***

نيٺ نه جهرندا جيل
پنهنجو ڪڙم قبيلو وسندو
وهه وا ٿيندا ميلَ!

***

چوڏس ٿيون ريهون
چنڊ لڪي ويو ڪڪرن ۾
فصل ۾ ٿيون ڪيهون

***

چوڏس جُوڪائي
هاءِ! هن دور ۾
پيار نه پئسو پائي!

***

ڪڪر مڙي آيا
وسيو جانڪ وڏ ڦڙو
اکڙين جُهڙ لايا!

***

ڏينهن هٿي تو ڏنگ
راتيون سوچ صليب تي
ذات رچي ٿي رنگ

هيڪلائين جو ڏنڀ

هيڪلايون نہ ڏيو
هيڪلاين جي گميري ۾
من جون يادون
وجود وڪوڙي ويندڀون آهن.

۽ منهنجي
جرئتن ۽ وسعتن جو طويل سفر
پَل لاءِ رڪجي ويندو آهي.
هيڪلو نہ ڇڏيو.
هيڪلاين جي گميري ۾....!

ڪهڙي پريت

ڪهڙي پريت ۽ ڪهڙو پيار؟
اڄ جا ماڻهو آهن ٻار

پيچل چيزي ڪهڙو ڪُماچ
ڏيمر ناهي راء ڏياچ!

پتر جهڙا سڀ جا پار
اڄ جا ماڻهو آهن ٻار

ڪنهن کي ڪونهي ڪنهن جو آڌر
لاش مٿان آ قاتل چادر

رُئندي سُکي ويا نيڻن نار
اڄ جا ماڻهو آهن ٻار

دل ۾ گهٽي گل تي گوڙها
ساهه کڻن تا سوڙها سوڙها

ٻاهر جي منهن ۾ آهه بهار
اڄ جا ماڻهو آهن ٻار

ڪنول لڳي آهان ۾ ڪاني
مان جيئرن ۾ ناهيان جاني

مُردن تي پوء ڪاٺه ميار!
اڄ جا ماڻهو آهن ٻار

ذات ڏوهاري

جيوت جي جوت آهين تون

چو نہ آئون
تنهنجا ڪومل ڳل ڇمان
جيڪي مون لاءِ لال لهوءَ جي لالاڻ آهن
جيئڻ جو اتساهہ آهن!

چو نہ آئون
هر پل سنڌوءَ مان
ڏوتل ڪنول چهرو
پنهنجي هٿن ۾ جهلي
هڪ ٽڪ ڏسندي رهان
من ئي من ۾ مُهڪان ٻهڪان

منهنجي جيون جي جوت آهين تون!
منهنجي من جي مرڪ آهين تون!
انگ انگ تنهنجو ڇمان
پوتر پوتر امرت پيان.
تنهنجا ڳڻ ڳايان
جڳن تائين مان تو سان جيان!

اهو رشتو

اهو رشتو رت جو نہ هو
سڪ، ساهہ ۽ سچ جو نہ هو
اهو رشتو ٻُڪَ ۾ پيٽ ٻاهہ جو هو

مون سمجهيو!
ان ٻُڪَ ۾ ڪي ڪٽا
ڏک جا بہ هوندا ـ رُڪَ جا بہ هوندا

پر افسوس
ان رشتي جو ڪو ملهہ، ماڻ نہ مولُ ڪو
نہ حجاب نہ لحاظ نہ ظرف ڪو
اهو رشتو سنورو ٻُڪَ جو هو
ٻکَ جي چڪَ جو هو
لِڪَ لوساٽيل اُڪ جو هو

ٻک ٻيڙو ٽولُ
دانا ديوانا ڪري
هُنَ جي ٻُڪَ، منهنجي ناداني
ذات جي ڏانءُ، ڏوران ـ ڏيهہ ويا
ڳالهہ ڳانڍاپو ٽهي نہ سگهيو

اهو رشتو

هو ته، ميرو انمول هو
رنگ رتيل رتول هو
هو ته نسورو رول هو
بک بچڙو تول هو

اهو رشتو رت جو نه هو
سک ساهه سچ جو نه هو
اهو رشتو ڏک جو نه هو
اهو نسورو بک جو هو...

لفظن مان..

لفظن مان
ايري اُسري آهيان
جذبن مان
نڪري پڪڙي آهيان

لفظن مان
ڏوتيئڙن جي ڏڪڙن جو
ڪو اعلان بڻجي اُيري آهيان

جذبن مون کي
ڦاهيءَ چاڙهيو
ڇچري ماريو
چو ته ڪيو مون
حقن جو اعلان،
لفظن وسيلي مون حق گهريو
پنهنجو سر فدا ڪيو
لفظن مان، جذبن مان
ايري اسري نڪري آهيان
ڪو اعلان بڻجي
سرعام بڻجي.
لفظن مان
جذبن مان

درد چڏي ويا

هوءَ
ڪٿي ويئي،
منهنجا درد
ڪنهن در تي.

اوسيئڙي ۾،
ڏينهن اياڳا
گذريا هئا

سانجهي ٿاٽي،
پريت پکيئڙا،
ولر ڪري
وڻن ٽڻن،
واهيرن ڏانهن
وَريا هئا.
رات اماس جيان
هيڪل وياڪل
منهنجو مَن
ڪنهن جي ڏنل
دردن کي ڳولي
سوچي ٿو

درد ڇڏي ويا

نيٺ ته ورندا
پيڙائن کي
ساهه ۾ سانڍيي
لوچي ٿو
نيٺ ته ورندا
من مندر ۾
پيڙهه جو پٿر
جيڪي رکي ويا
درد ڇڏي ويا
روئندي روئندي
نيڻ سُڪي ويا.
نيٺ ته ورندا

راڳي تنهنجو راڳ

راڳي تنهنجو راڳ
ٻڌي مون کي پئي پيو
جيون سنڌو ياڳ!

***

احساس ويا ڪُسجي
۽ لفظن جا دائرا
سارا ويا گهُٽجي!

***

هل! سنياڻي جڳَ ۾
ڏوکي جي دستور سان
ڏوهي مانڊاءِ ڏڳ ۾

***

جواڙيون ڳهن ٻيگار
نجي جيلن ۾
پهرو ڏين هتيار

اسان پار آهيون

اسان پار آهيون، اسان پار آهيون
اسان ديس پنهنجي جي آڌار آهيون

سگهون جوڙ جڳ ۾ اسان هر ڪا جوڙي
اسان ئي سگهون ظلم، زنجير توڙي
اسان جي ارادن جو منهن ڪير موڙي،
اسان هيمون هوشوءِ جي هوڪار آهيون
اسان پار آهيون
اسان پار آهيون
اسان ديس پنهنجي جي آڌار آهيون

پڌيءَ جا اسان ۾ ٿيا اعمال پيدا
ڪريون ٿا نوان سج، نوان سال پيدا
اسان مان ٿين ٿا نوان لال پيدا
اسا هوش حرفت ۾ هوشيار آهيون
اسان پار آهيون اسان پار آهيون
اسان ديس پنهنجي جي ڌار آهيون

اسان سج، ڏاهپ جون جاٺون ڪمائيون
اسان ڪُن مان ڪشتيون ڪنارن تي آئيون
اسان مرڪي مرڪي مرادون ٿا ماڻيون
اسان پنهنجي ڌرتيءَ جا ڌنار آهيون.
اسان پار آهيون اسان پار آهيون
اسان ديس پنهنجي جي آڌار آهيون

اسان ڪي ته مشڪل جي پرواهه ناهي
اسان جي سگهي ڪير عظمت ڪي ڍاهي

ذات ڏوهاري

اسان يار آهيون

اسان پنهنجي قسمت کي جاڳون ٿا ٿاهي
پيز وانگي ٿيا پاڻ بيدار آهيون
اسان يار آهيون. اسان يار آهيون
اسان ديس پنهنجي جي آڌار آهيون

اسان شينهن وانگر اُٿون ٿا، اچون ٿا
مصيبت کان ڪڏهين نه هر گز ڊڄون ٿا
اميدون فتح جون اندر ۾ رکون ٿا
اسان هر ٿميءَ ساڻ تيار آهيون
اسان يار آهيون اسان يار آهيون
اسان ديس پنهنجي جي آڌار آهيون

اسان جي اچي يار محنت ڏسي کو
هي هوشوءَ ۽ هيموءَ جي همت ڏسي کو
۽ بختاورن جي به جرئت ڏسي کو
ڪنول دشمنن لاءِ تلوار آهيون
اسان يار آهيون اسان يار آهيون
اسان ديس پنهنجي جي آڌار آهيون

اسان يار آهيون اسان يار آهيون
اسان ديس پنهنجي جي آڌار آهيون.

تلاشجي

نڪري هڪ شهر ڪٿان ٻئي شهر
هلندو هنجي، ڪاهيندو جهنگ جهر
ٻرن ڪا ٻَحَرَ ۽ ٽڪريءَ ٽَڪَرَ

هيڪر ته تلاشجي!
جيڪر ته تلاشجي!
ڪنهن کي ته تلاشجي!

مٿپرو، مٿي ڪٿان مٿاهين
پاتال منجهه پيهل تر تائين

ڪاڏي آنت منجهون
ٻَحَرَ مٿي ٻَحَرُ، ٻيهارجي

ڏسي هڪ نظر
نظرن سان، ماڻهي نظر،
نظر نظر مان گهڙي نظر
چاهه مان
چاهتن جا جوڙي شهر ۽ منظر
سونهن کي سوايو سنوارجي
رڳو خراشجي، ويئو تراشجي

انت، انت توڙين تراشجي
هيڪر ته تلاشجي!
جيڪر ته تلاشجي!
ڪنهن کي ته تلاشجي!

سنڌ ٿاهيندو

سچو سياڻو سيبتو، سنڌ ٺاهيندو
ڪوڙن ڪڙپيلن جي، لاڪ لاهيندو

اجاري اگهجي اگرو اڳيرو ٿي
سوئ واٽون وٺي ايندو ڪاهيندو
سچو سياڻو سيبتو سنڌ ٺاهيندو

چوئ واٽن، چوئپاسن، چرچو ۽ چوئبول
هينئر هيڪر اڳيان گذرندو سينو ساهيندو
سچو سياڻو سيبتو، سنڌ ٺاهيندو

ڪوڙن ڪڙپيلن جي لاڪ لاهيندو
سچو سياڻو، سيبتو، سنڌ ٺاهيندو

هليو آ هيڏي

اونده انڌو ڪار
ٽڪ ٽڪ ڪندي واٽڙي
ڪٿان ملندئي يار!

***

پرهه جو ايندا سي
ور ور ڪري او پرين!
سورج سينداسي

***

رلجي ملجي، ٿيءُ پائرن پاءُ
ڪر نه ساڙ، نه ڪو سوداءُ
وڏائي وڪ، اڳتي آءُ

***

هيو آ هيڏي!
تو سان منهنجو من پرين!
ڪابي ۽ ڪيڏي!

***

وجود اندر وحشت
من ويراڳي ٿي ويو
عشق وڏي اذيت!

پاپي پنهنجا پل

هيڏا گهاءُ، انياءُ به هيڏا پاپي پنهنجا پل،
گل پُسائي هنجون هاري، روئن نيڻ اجهل.

هر ڪو ناهي سامي سائين، هر ڪو ناهي سچل،
پر ڪو ڪو آهي سائين مينديءَ ساڻ رَتل.

جاڳن پيا او منهنجي جيجان امرت آ پيتل،
تنهنجو ڪوبه بچواءُ ناهي، غفلت منجهه ستل.

سڌرا ڏيندا سائڻ توکي اوکيءَ سوکيءَ ۾،
هر ڪو آ انياءَ جو ماريل، هر ڪو آ جاڳيل.

جوين، مدين، سموسُريلو، پريمي پريميڪا،
تن جي جهُولڻ جاڳڻ جي، هر ڪا آهه مهل.

هيءُ راهگير

تون؟
پيڙهيل ڌرتيءَ جو رهواسي
تون؟
پيڙهيل دل
تنهنجو نالو؟
انسان
تنهنجو مان؟
ظالم نيڪي ڪو حيوان.
تون ڪيڏانهن وڃڻ چاهين ٿو
امن ـ واٽ ڏيکارڻ!
تون ڪيڏانهن اُسهيو آهين؟
هٿيارن واري جنگ روڪڻ
ڪيئن واٽ ڏيکاري سگهندين؟

هر دور ۾ موٽي ايندس!
نيٺ ته جنگ روڪائي سگهندس
ان لاءِ وڙهندي وڙهندي، پيهر وڙهندس!

دونهاٽيل سِجُ

اڄ سيان جي ڏات
سورن جي سوغات
چڙ ڪا ڪوئل لات.

***

اڄ تون اوري آهه
ڏس ته منڊ وري آئي آ
تون پي موتي آهه

***

هي دونهاٽيل سِجُ
تيک نه تاب نه تيج ڪو
بريٽ ۾ چڙ پڄُ.

***

سهورا احساس
دلڙي ڇاهي ٿي ڪرين
پيچي پورا ناس!

***

ماڻهن کن تورن جا
پڙهيا اٿم، نگن تا!
گيت اُجايل مورن جا.

ڪي ساسي

ڊگهي رات، پيانڪ خاموشي.
خاموشي رات مٿان پهرو ٿي ڏئي،
رات ڪي ڪارو اڻ ڪٿ بڻائڻ لاءِ.

ڪي ساسي، ڪرُڪنيو جاڳن ٿا
ان رات کي پرکين ۽ پروڙين ٿا
پاهر رات جا چاڙتا پهرو ڏين پيا
۽ هي، تن مٿان... اچانڪ
پارڻ جيان پري اٿن ٿا
خاموشي ٽوڙڻ لئه
ڊگهي رات ڪٽائڻ لئه.

اجهاڳ رات
ماٺو سنل
مڪمل خاموشي
ته به ....
ڪي ٽڙيل پکڙيل
جاڳندڙ، ڏکندڙ ڌرتيءَ جا احساس
پڙاڏو بڻجي گونجن ٿا.
هر سو پکڙن ٿا
جاڳ جو ماڳ بڌائين ٿا.

سورج سانجهيءَ

سورج، سانجهيءَ ساءِ،
منهنجو اندر اُجاري ٿو.

مَن پَدر کي مهڪائي،
جيوت جڳ، سنواري ٿو.

ڪائو نه خارون اي يارو،
ڪوي، سجڻ ڏتاري ٿو.

جهڪائي، پائي ڪڪرن مان،
چنڊ ڏسو ته نهاري ٿو.

جنم جنم جاڳي ڪو ساٿي،
جاڳ جنو سچ اُڀاري ٿو.

غفلت جو هي ڳجهو هٿيار،
ڪمائتا عضوا ڪاري ٿو.

جيئو جي جرئت ساڻ جوان،
ته موت جلد پڪاري ٿو.

ڪريون سپ سان پريت

ڪريون سپ سان پريت،
ماٺيو ماٺيو ساٿيو
هن جيون جي جيت.

***

او من منهنجا جاڳُ
اڄ وقت جو ساٿ ڏي
نيٺ نه منڊو ماڳ

***

من ۾ ٻريو مَچُ
پاڻيان ڪو هن دور جو
ويجهو اچي پيو سَچُ!

***

آءُ اياڻي، ڪنهن نه سڃاڻي،
مارئي آنءُ، منير آ منهنجو ماڳ!
ساريو سانگيئڙن کي، ڳايان راڳ.

فطرت جو قانون

بهار جي مند منهن ڪڍيو آ.
وڻ ٻوٽا پنهنجي اوسر ۾ رڌل آهن.
سج جي وٽندڙ تپش، جاندارن کي جوڀن بخشي رهي آهي.
اوچائين تي،
پکي پکڻ، پوري توازن سان هوا ۾ تري رهيا آهن.
هنن جا اڻ ڳڻيا پاڇا،
گونگي ٻوڙي ڌرتيءَ تي، جاندار ڪي نقش چٽي رهيا آهن.

ڇو اي ڌرتي؟!!
جابرن جي ڪٽڪن، تنهنجا ويڪرا پٽ اداس ڪيا آهن!
تنهنجا ٻارڙا هيڏين سوڙهين، اونداهين.
گئين ۽ گهرن ۾، ڪيئن ڊوڙي سگهندا.
تنهنجا ٻارڙا بند درين جي ڳڙکين مان لغڙ ڪيئن اڏائي سگهندا
تنهنجا ٻارڙا، آسان جي اڏام، ڳن جو هڳاءُ، ڪيئن ماڻي سگهندا.

اي اداس ڌرتي!...!!
ڇو تنهنجي حيات جو فلسفو ماٺ ۾ آهي؟
ڇو تنهنجي رهواسين جو وجود چيٿاڙجي رهيو آهي!
ڇو تنهنجا رهواسي، هراس مان ڳڙکين مان، روشني تڪي رهيا آهن؟
ڇو انهن جا دماغ ڊپيل ۽ زبانون ڪٺيل آهن؟
ڇا؟ انڪري ته تنهنجو قانون لانگ بوٽن جي نوڪ تي هلي ٿو
۽ انسان جو قانون، فطرت جي لازوال فن ۽ فڪر تي هلي ٿو.

اجائي آس

منهنجي اداس اکين ۾ پائي
جڳ ۾ سرهائي سرهائي
مرجهايل مُک تي مايوسي!

زخمي زخمي مُرڪ لبن تي
اٽيا اٽيا زلف ڳلن تي
ليڙون ڪپڙا گُلَ بدن تي.

جو نه بسنت ۾ جهُمر پائي.
ڪهڙي مُنجهه من تي لاتئي.
ڇا جي ڪارڻ سور پرائي؟

گُل بسنت ۾ ڪڙيا ٽڙيا
پر تو پنهنجي ويل وڃائي
ڪنهن جي اجائي آس لڳائي.

حسين سوچ

ڪوري ڪاڳر تي
نانءُ لکي تنھنجو
چو ٿي چرڪان

دل جي ڦرھيءَ تي
نانءُ لکي تنھنجو
چو ٿي ٻھڪان

آءُ ھاڻي توکي لڪايان
مان پنھنجي سيني ۾
لڪان مان درد مھورا
پنھنجي دفيني ۾

نانءُ پڙھان ٿي
تنھنجو
ھڪ ھڪ حرف ڪري
پيو نہ ڪوبہ پڙھي
پڙھيو پڙھان مان
ور ور ورد ڪري

تنھنجي نانءُ سان
جوت جاڳي
من منھنجي ۾
جڻ ڪا لاٽ ٻري
ڪنھن ديول ۾
ڪنھن مندر ۾

سڙان کامان

سڙان ڪامان، پجران
ڪمڙي ڪارڻ، اوڪائڻ
سٿون سمان سور جون

سٿون سمان سور جون
سڙان، پجران ۽ ڪامان
پلئه پوندو هاڻ چا تو مان

پلئه پوندو هاڻ چا تو مان
ڪلان ٻمڪان، هر هر پيمر
رهان چو رنج، اهنج سان

رهان چو رنج اهنج سان
مون سَنو جڳ پئي ڏنو
تو هر وار پئي ڪنو

تو هر وار پئي ڪنو
بظاهر ڏاڍي پيار سان
تيز تکي، تتل تلوار سان

تيز تکي تتل تلوار سان
ڪتر ڪندي، ڪهندي ڪيترا
ٻه ڪي ٿي، مڙئي، مُٺِ جيترا
تو لُٽيا اُٽيا، سَٽيا
هاڻي ڪکو وکو تو ٿين پِٽيا!

تنهنجي سندرتا

تن من تنواري ٿو
تياڳي روڳي پوڻ ۽ کي
ٿوکي ساري ٿو.

تنهنجي سندرتا
آندي منهنجي جيءَ ۾
ڪيڏي جاڳرتا.

***

وِکَ وِکَ ڪُنائيندي پنڌ،
آهيون وڇوڙي جا ماريل،
ياد پئيان ياد. اُڏيڙيندي سَنڌَ سَنڌَ.

***

هڪ سچو منصورُ
باقي سارو جڳُ آ،
دوکي جو دستور.

***

تنهنجو منهنجو ميلُ!
تمنا جي تڪميل آ
هر ڪو سمجهي کيلُ!

***

رِلي ۽ ٽڪي،
آئون پئي آهيان،
پرين! ٻه اڌ ٿي.

***

نيري اُپَ هيٺان
پاپي ايڏا پاپ نه ڪر
ماٿهو ۽ مرون ۽ سان!

جيئڻ جنجال

نہ آهي يار تہ محفل ۾ مان پيان ڪھڙو،
سوا سڄڻ جي نہ ساغر حلال ٿيندو آ.

جيڻ بہ ڪوئي ڇوي ڇا جنجال ٿيندو آ،
سواءِ ميت ۽ محبت هي حال ٿيندو آ.

مسيح پاڻ ٿي مجبور ۽ ٿيا مفلوج،
تہ ملڪ اهڙي جو لازم زوال ٿيندو آ.

لڪائي لڙڪ آلا مرڪ سان وري مارڻ،
ڪڏهن فريبي ادا جو ڪمال ٿيندو آ.

ستم ظريفي جو پنهنجا بہ اڄ پراوا ٿيا،
جهان ۾ اهڙو تہ مشڪل مثال ٿيندو آ.

ڪڙيون هٿن ۾ تہ زنجير آهي پيرن ۾،
سماجي رسم سان جاڙڻ جنجال ٿيندو آ.

جيڻ جي آس نہ جنت جي ڪا طلب مون کي،
سدائين تنهنجي ملڻ جو سوال ٿيندو آ.

جو حال آهہ سو گذريو ٿيو وڃي ماضي،
۽ وقت ماضي، وسارڻ محال ٿيندو آ.

سج

اي سج!
آد جڳاد ڪان
مان پورهيت مان مزدور
هن ڏامر جهڙي ڏيهه ۾
ڏور رهي به ڏنگ هڻين ٿو
چيندڙ شعائن سان
ڳاڙها رنگ ڪرين ٿو.
پڻا ساڙين، جيءُ جلائين

ٿنهنجو ڇو
ويرين جهڙو وير آ مون سان؟
آدجڳد ڪان
مان مزدور، مان پورهيت!

سنڌو
ڪاهج

سنڌو ڪاهج هيٺ نه ڪرُ
گهور وطن تان ڌڙ ۽ سرُ

نينهن سچو آ سڪ وطن جي
باقي نينهن ٿي نانگن ٻرُ

ڪاهيندو هل اڳتي اڳتي
هٺ نه پٺتي هڪڙو ترُ

سهٽيءَ وانگر سُرڪي سِرڪي
سير ۾ سرڙو گهوري گهرُ

موذيءَ پنيان ميدانن ۾
قتيل هاٿيءَ وانگر ڦرُ

گوپا تج سو گوڏن هيٺان
جو به مچائي شور ۽ شرُ

ڪنول ! ڏينديءَ ڪا قرباني
تڏهن پسنديءَ پنهنجو پرُ.....

مهاڳ امهاڳ

لکندي مهاڳ
لکجي وڃي جي
امهاڳ
ڀائجانءِ!
آ ٻن لکئين جو سهاڳ!
جي جوڳي ٿوڳي ٻنجي
جيئن جهڙپيو!
تہ بہ تو ڪارڻ، ڪنديس تياڳ.

ٻن ٻن پٿڪي
سڏڪي سڏڪي
پلئہ پوندو ويراڳ.

لکندي جي
لکجي ويو امهاڳ!

اَنڌي رات

تون ازل جو ويري ـ
سوچيان ٿو ڇو پوءِ بہ
مان تنهنجو خيري؟

***

اونڌي انڌي رات ـ
جيون رڳو آرسي
وچ ۾ برسات.

***

سيئي ڪيڏيئي ٿس
رات رنگيني تن کي
موڙ نہ آئي راس!

***

اوڳا! او اوڳا!
ڪيڏا ڪيا منڪ جا.
ماڻهو تہ موڳا.

***

مَت ڪي ڏي رَتُ
رَنگ رچن سنگ پچن
چاهہ تي رڌجي پَتُ

دل ۾ آڳ

ســال گذاريــم جــن ســان گــڏجي
ســاعت ڪــاڻ ســڪائي ويــا.
آءُ اُنهــن جــي مرنــدي جيئنــدي
لقــب اجــايو لائــي ويــا.
زخمــي دل جــو دارون ڪمــڙو،
منهــڙو ميــت مــٽائي ويــا.
گيــت ســان ڏيئــي گهــاءَ هزاريــن
سهســين لاڳ لڳــائي ويــا.
ڪــاتي ڏُڪــان ۽ ڪــاڏي ڊوڙان،
ڪمــڙي وات الائــي ويــا.
ڪمڙيون ڪنديس ڪوڪون ڪارون،
ڏونهيــن درد دڪــائي ويــا.
تــون آهيــن جــو ســيڪي آهيــن،
پــاڻ تــي خلــق کلائــي ويــا.
"ڪنول" شڪايت ڪنهن جي ڪمڙي،
راهــن روهــه رلائــي ويــا.
دل ۾ آڳ لڳــائي ويــا،
نيڻــن ننــڊ ڦٽــائي ويــا.

هيكل وياكل

ساري ساري توبن سذكي
هيكل وياكل هينٹزو هت.. الاوو....

گيون گيت، چيژيون سنگيت
سون سريكي، كرتِ الا وو.....

هيكل وياكل هينٹزو هتِ.... الاوو..

ذرتيء، چند ٹو كو آهي،
جهومر پاٹي جتِ الا وو...

هيكل وياكل هينٹزو هتِ الا وو.....

روح رلايون، منَ ملايون
كئين كمائيون، تتِ الاوو

هيكل وياكل هينٹزو هتِ الاوو...

هر ور ايندو ويندو ايندو
وِچان نه وجهندو يتِ الا وو ....

هيكل وياكل هينٹزو هتِ الاوو

من اندر

ڪومل شيتل چوڏهين رات
جوين جوين، چند وشال!
چوڌس چانڊي، پريم سُهائي
پريت، چند چڪور مثال

***

ديس جو رئيس
پرديس وڃي قيس ٿيو
وري به فخر الهہ
ديس واسين سان پيار ڪري ٿو.

***

دل جي دنيا ڪي.
قبر ڪوٺي دفنائي لتاڙي وئين.
گل جي ورڪا ڪانہ ڪيئي
وري نہ ڪڏهن موٽي آئين

***

من اندر امن پنهنجي نوڀيو
ڪيڪار ڪري چيو،
ها لولاءِ تہ وڙهڻ ٿي
جڳ سڄي سان

غمن جهليو ٻُور

غربت أڪيل راز
وڄندو رهي ٻي سرو
بدحاليءَ جو ساز

***

غمن جهليو ٻُور
سور نوان ڪي سرجيا
سوچون ساڳيون جهور

***

هيڪل رات أماس
ٽمر ٽمر تارا اڪثيون
منهنجو هاڻ اداس

***

اڄ پرين تون اڄ
ڪوريون پنهنجي قلب مان
سارو ڪوڙ ءِ ڪچ

***

رنگين ٻانهن ۾
ٻاپ ڏنن تي ٽڙڪن ٽيون
جوانيون ڪانهن ۾

***

سڀ سان سور نه سلجائڻ!
جهاڳي جهنگ جبل، تون
جوڳين سان ملجائڻ

جيڪر جنگ ڪريان

تو سان جيڪر جنگ ڪريان
تنهنجو گهيرو تنگ ڪريان

تو لئه باهه ٻيڙ ٻڙڪايان
مارن لاءِ نئون ماڳ ٻڻايان

هيٺ هيبيل ماڻهو ڦڙن ۾
جڳ مڳ جيون جوت جلايان

پوءِ ڊِ سچي تو آهه تپائي
آءُ ٻه تنهنجو ڏيل ڏڪايان

نيٺ ته پورهيت جهنڊو کڻندو
تنهنجي ظلم جو علم جهڪايان

تنهنجي ڪوڙ جو طلسم ٽٽندو
قوم لئه حق ۽ سچ ڪمايان

هيڪر جيڪر جنگ ڪريان
تنهنجو گهيرو تنگ ڪريان

ٻاراڻي خواهش

ٻاراڻي سڌ
ننڍ سپنو
ڪر ڪٽي اٿيو
چڙيون هڻڻ، لڳو ضد ڪرڻ
اڀ تان لاهي
چنڊ ڏيو
لاهي سورج
ترڻ تي رکو
پاڻي ڪٽورو
هٿن ۾ جهلي ٿو
ڏسي خوش ٿئي ٿو
سورج جا ڪرڻا
چوڏس چانڊاڻ ۾
منڊيل چنڊ
سندس هٿن ۾ چلي هٿو
ڏسي اولڙو هو
ڪلي خوش ٿئي ٿو
جڏهن
ٻالپڻ جون

پاراڻي خواهش

حدون ٽو اورانگهي
سندرتا لاءِ تانگهي
چنڊ جي چانڊاڻ ڪي
جڪرڻ جي چاهت
گهنگهور ڪارن
وارن ۾ گهيريل
سندر مک، پسڻ لاءِ
جتن هو ڪري ٿو
اچانڪ
آئينو هٿن مان ڪري ٿو
ڪري، ٽڪي پور ٿئي ٿو
هر پور ۾ هو
نهاري ڏسي ٿو
هر عڪس
هن ڪي الڳ اولڙا رولڙا
جي لڳن ٿا
سنڌ پاراڻي
چنڊ سان ياراڻي
ٽڪل پور ٽڪرا
اندر هورا ڪورا
اندر پورا پورا

مِل ته ڪڏهن

مِل ته ڪڏهن
او سائين!
اندر ڪي تنهنجي تات سدائين
هن جيون اندر
جهاتي پائي
مُرڪي مُرڪي
مِلُ ته ڪڏهن!

مچندو مچ

مچندو مچ
صبح ۽ شام،
پنڊي پرندي
شاعر پويان
ذات ڏٺين پويان،
سچن ماڻهن پويان!
پوءِ به ٿيندو
سر يارو سچ
مچندو مچ!

اجا ته مون

ڏانءُ لکڻ جو
اِرڏا گس لتاڙي
پلجي آيو شايد!
اجا ته مون،
نه پڙهڻ سکيو
۽ نه ڪو ڳالهائڻ سکيو.

هلبو وچ ۽ آءُ هلي

ٿون به هلبو وچ
مان به وڃان ٿو
هي ديس نه تهنجو آهي
هي ديس نه تنهنجو آهي.

تو ۾ پيار نه مون ۾ پيار
هيءُ دستور سين ٿئہ آهي.
دنيا ٿئجي وينديءِ
هيءُ مڪان پرائو ٿئي!
هي استان پرائو ٿئي

هلبي آءُ
آءُ هلي ٿون
آءُ هلي!
ڏرتي وسايون
ڏاڍ مٿايون!
سيني هيٺن ڪي
قدم وڌائڻ سيکاريون

ان اپائڻ
گل اپائڻ سيکاريون
پڙهڻ. پڙهائڻ سيکاريون!
روئبا سيکاريون!
آءُ هلي آ.

جن ٽڙيايو توکي، مون کي
تن کي ٽڙيائي، ٽڙيايون
گڏجي گيت خوشيءَ جا ڳايون.
جڳ سڄي ۾ خوشيون ورهايون!
ساٿي سچ سان ساٿ نڀايون

نئين ويڙهه

زهر پيڻ
سوريءَ تي چڙهڻ
گهاٽن ۾ گهمڻ
مون کي سونهي!
مان ئي آهيان،
جاڳائيندڙ
جاڳندڙن جو ساٿي!
جاڳي اٿندا جڏهين
هن ڌرتيءَ جا واسي
وڙهندا، پنهنجي حق لئه لڙندا
پوءِ نه رهندي
ڌرتي ڪنهن جي داسي!
مُک مُک تان
دور ٿي ويندي
هيءَ اُداسي!
ڏاهپ سان ڏيهه واسي
جوان، جوشيلا
پورهيت _ ڪلاڪار
ڪٽي نڪرندا نڪور پيالا
مُرڪي پيئندا
آزاديءَ جا
پُر پيالا

مذاق

هڪ پيري تو چيو هو
هل ته هلون هن پار
ملي پوندو ڪو پٽر
مذاق ۾ اُن ڪي روئاڙيون
مذاق ۾ اُن ڪي ڪلايون
شايد اُن ڪي دل نه هوندي
دل تي هٿ رکي تو چيو هو
شايد هن ڪي آس نه هوندي
امنگ نه هوندي شايد
تڙپي لڇي مُرڪي
تتي پوندو، پاڻي تي پوندو.
پٽر هوندي به اسان جي
مذاق سمي نه سگهندو!
پوءِ، تو ائين ئي ڪيو ۽ ائين تو ڪرين
پر ڪيسين؟
پر ڪيسين تائين.

ويل وِيلَ کي ڪير ورائي

جڏهن سارنگ سز وڳا ها
آئيا نرالا رنگ پرين ها
ويل وَيلَ کي ڪير ورائي،

ميت سواءِ مون جُهومر پائي
بهار جا ارمان وڏايا.
هو دور ويا آءُ ويچهو آيس.
ويل ويل کي ڪير ورائي.....

هر سو بس پڙلاءَ هئا
نه بهارون نه سارون سز هئا.
ميساريل نشان، تتل خواب هئا.
ويلَ ويل کي ڪير ورائي.....

نه منزل جو پتو نه ڪي روح جون رڙيون
هر پاسي اونڌهه ء انڌوڪار هئا.
دنيا ويران دل آباد هئي
ويل ويل کي ڪير ورائي....

ڪي ماڻهو چڱا

موت جا پنڇي
پر پکيڙي
ڪوڪاري ٻاڪاري
ڊوڙون پائن
اُڀَ ڌرتيءَ توڙين
ڳولهين ـ ٽانگهين
چوڏس ـ چوواٽا
ڪي ماڻهو چڱا
ڪي ماڻهو چڱا!

هليو وچ

ڪـــڙا قـــرب وارا ڳنـــڍيائي هليـــو وڃ،
سـنگهر ظلم جـا سـپ ڇنـائي هليـو وڃ،

محبت جـون مرليـون وڄـائي هليـو وڃ،
ســتل جـــڳ وارا جڳـــائي هليـــو وڃ.

اجهـــاميل شمـــع کـــي جلائـــي هليـــو وڃ،
جهـــالت کـــي رڃ ۾ رلائـــي هليـــو وڃ.

وڻڻ جي نه ڪر تون، ڏئي تون هليو وڃ،
سـبق تـون سـخا جـو سـٽائي هليـو وڃ،

ڪيـل قـول وعـدا تـون پـاڙي هليـو وڃ،
وڇوڙيـــل دليـــن کـــي ملائـــي هليـــو وڃ.

مســـافر پنهنجـــو گهـــر بنـــائي هليـــو وڃ،
ڪنـــول ســـاڻ هتـــڙو ملائـــي هليـــو وڃ.

سوچ تري آئي

سوچ تري آئي
او مَن! تنهنجي لتڙيڻ جي
مُند وري آئي!

***

نه ڪا ذات، نه ذات
ميل آهي، بس وو
سڀ جي سوغات!

***

لڳي اُتم پياس
پاڻُو هه پنڌ
سنڌو ـ بي قياس.

***

راڳي ڳائي گيت،
منهنجي انگ انگ ۾،
چيڙيا چڙهي سنگيت!

***

سجاڳيءَ جو سڏ ٿيو ٿئي
اُت سورمي
سجاڳيءَ جي سُتي پيءُ

مُند ته اُهائي

وڄون وسڻ آئيون
اچو اچوڙي سائيو!
عيد رُت ماهائيون.

***

مند ملهار وري آئي
منهنجي، رُت جي ڪانه سري
تنهنجي ڪيئن سري آئي.

***

مند ته اُهائي
جيون جوڀن ۾
ڪيڏي ـ سُهائي!

رنگ برنگي گل ٽڙيا
ڏرتيءَ تي ساوڪ آ ڇانئي،
ڏس ته ڪيڏا، ڀونر مڙيا!

من ۾ ٻري مچ
جرڪي جرڪي جوت ڏئي
سندر سارو سچ.

***

ڪڪڙن هنيو ڏسُ
آڌيءَ ويل اُماس ۾
نينگر لاٿو هَسُ؛

جيون آ الزام

جيون سارو آ الزام
ڪنهن لئه روح جو جام
نه ڪنهن لئه موت جو پيام
تو ڪنهن کي گلي لڳايو.
ڇڻ سيني تي پيڙ مچايو!

مرندين به نه هت خاڪ نه ملندئي!
جيئرو هوندين به، جان نه ڇڏائيندي
هيءَ ڪتورن جي نگري آ
ڪنهن کان ڪنهن کان، پلئه ڪندين تون

تنهنجي نسل جي نگري آ!
تو لئه پاڻ بچائڻ مشڪل
هر پل ساهه پيئڻ جو پل آ
مري نه سگهندين!
جِي به نه سگهندين
هر پل قيامت
هر پل شامت !!

تبديلي

اي دوست!
اسان جي پرڻ سان،
اسان جي جلڻ سان،
انقلاب جي شروعات ٿيندي!
جي ائين آهي ته پوءِ،
اچ ته پاڻ ٻئي جلي،
اهڙي شروعات ڪريون.
اچ
پنهنجي ايندڙ نسلن ڪاڻ
روشن ڪا راهه ڪريون.
جلي جاڳي انقلاب جي شروعات ڪريون.

نگري نئين

سچ بچائڻ لاءِ
نگري ڪا نئين جوڙ

نئين ڪلا ڪا جوڙ
ڪائڻ جو ڪنڌ موڙ

اوندهه منجهه نسل پنهنجو
لاٽ واٽ ڏانهن موڙ!

سچ بچائڻ لاءِ
او ساٿي
نگري ڪا نئين جوڙ

نيڻ نماڻا

اُٿيا وار حال پراڻا
توبن هاءِ وٺاڻ ويڳاڻا
هاءِ هي تنهنجا نيڻ نماڻا

نيڻ ڪٺي ٿا جڏهن نهاريو
موت ڪان اڳ ٿا مون کي ماريو
من ۾ چوليون تن وساڻا
هاءِ هي تنهنجا نيڻ نماڻا

آهيون اصل کان تنهنجا ديوانا
پاڻ نه ڏاها پاڻ نه دانا
سالڪ سمجهو نڪي سياڻا
هاءِ هي تنهنجا نيڻ نماڻا

راهن ڀٽڪيل منزل ماريل
ڪنهن جا نه ساٿي، ڪنهن جا نه ساريل
نڪي مارو نه ڪي اباڻا
هاءِ هي تنهنجا نيڻ نماڻا.

نيڻ نماڻا

پورا سپنا، آس اُجهاڻيل
پاپي ڏيهه جا ڳمايل، ڳماڻيل
دل جا سارا ديپ اجهاڻا
هاءِ هي تنهنجا نيڻ نماڻا

حڪم اوهان جي هلڻو آهي
بانهي سڏائڻ سوکو ناهي
ڌرتيءَ دَرَ جا آهيون وڪاڻا
هاءِ هي تنهنجا نيڻ نماڻا

ڪنول مهل ۾ مرڻو آهي
سورمي سڏائڻ سوکو ناهي
سوٽ جون ڏکيون پنهنجا ماڻا
هاءِ هي تنهنجا نيڻ نماڻا!

جيئڻ خاطر

نئين بغاوت، نئين بغاوت
ننڊ منجهان آزاد آ ٿيٺو
من تي جبر ڪري او ساٿي
هر مرحلو طئي آ ڪرڻو
جيئڻ خاطر، خوش رهڻ خاطر.

نئين سجاوٽ _ نئين سجاوٽ!
آئيني کي اگهٺو آهي،
هر ڪو داغ ته ڌوئڻو آهي،
نڪور چهرو ڪرڻو آهي!
جيئڻ خاطر _ جيئڻ خاطر!
ڪجهه ڪرڻ خاطر _ خوش رهڻ خاطر!

سوچ نڪوري _ سوچ نڪوري!
اونداهين ۾ رهڻو آهي!
روشنين ڏي وڌڻو آهي
ظالم هڪالي ڪڍڻو آهي!
جيئڻ خاطر جيئڻ خاطر
ڪجهه ڪرڻ خاطر، خوش رهڻ خاطر

مقصد

سفر ڪندي
ريگستان جو ساٿي نظر ايندو آ
ڏاڍو وڻندو آ
پوتر ۽ پيارو لڳندو آ

ذهن جو ساٿي،
رڻ پٽ ۾
هلندو آ
زندگي کي امر بنائڻ لاءِ
زندگي کي پوتر بنائڻ لاءِ.

سهڻو دیس

سهڻو ديس ـ منهنجو ديس
سنڌو ديس ـ منهنجو ديس

اجرڪ ٽوپي ٽونگي پٽڪو
سوسي گربي منهنجو ويس
سنڌو ديس ـ منهنجو ديس

سنڌو ديس ـ سنڌو ديس.
سنڌ جي سونهن مزدور هاري
ناري سونهي لال لبيس

مرڪي مرڪي ڏاها سورهيه
پاڻ ملهائين ديس بديس
سنڌو ديس ـ منهنجو ديس.

پيار مان پوکن پوکون هاري
اوچڻ جن جو ڪٿو، ڪيس
سنڌو ديس ـ منهنجو ديس.

شَڪُ

باٽ اونده
نيٽن مئي پريل
ماڻهن تي نشو نند جو
پويون پهر رات جو.
خيالن ۾،
پير پير ۾، هٿ هٿ ۾!

توڙي ڪري
قسمت ٿني
نشو ٿئو
جام پگهو
مئي هاري
ڪماڙيون چمڪيون
دوڙا ڦوٽاريا
هيڏانهن هوڏانهن
ماڻهو سارا
ريتن جا ڪيائون ڪانَ اُيا

ڪومل سهٽي!
ڪاري ٿي وئي
پهرين رات ئي نه ڦبي!

عورت ڇا آهي

ڪنهن وڻشيا جي
عورت جاڳي،
ڳوندر ڳند ڳناهه ڇاهي؟
ماءُ جي پيٽ مان
جنم وٺي پوءِ
هر ڪا عورت
وڻشيا ناهي.

بس!
سماج جو، سُٺُ منجهيل
عورت يورپ، ايشيا ناهي
عورت ڪائي وڻشيا ناهي

"عورت"
پوءِ آخر ڇا آهي؟
ڏاڏي حوا يا امڙ مريم
پوتر ناتا جڙيل جنهن سان
لال ڪنوار يا...
ڪاري ڪنهن سان؟...

ديپ جلايان

درد ديپ جلايان ها
پاڻ کي امر بنايان ها.

تن اندر تقدير جون چوليون
وچڙيل وير ملايان ها.

درد ديپ جلايان ها..

سنڌڙيءَ جي، سيندور ڪري،
مٿي سينڌ لڳايان ها.

درد ديپ جلايان ها..

هر سو ڪئين آلاپ اداس،
من کي ساز وڄايان ها.

درد ديپ جلايان ها..

ڌرتيءَ ساڻ ازل کان ناتو
ناتو نينهن نڀايان ها.

درد ديپ جلايان ها..

جيجل ڌرتيءَ ماتا لئه
پنهنجو ڪنڌ ڪپايان ها.

درد ديپ جلايان ها..

جيجان سنڌ سورا تنهنجا
وائيءَ ۾ ورنايان ها.

درد ديپ جلايان ها..

ڳڌجي بُکَ مِٺايون

ڏيهہ ڏکويل آهہ، وڏون!
همت ڪريون !
رڳو ستمر آ
امن نہ آهي،
آمر آهن
جابر آهن
جن
من ڪومايا، ڳل ڪومايا
ڌرتي ساڙي، ماٺهو مارايا
هر سُو ڇانيل آهہ اُداسي

او سائين! ،
هيڏنهن هوڏنهن
پيٽ بکايل
ڌرتي ساري آهہ ڏُکايل
آءُ تہ ڳڌجي
بک مِٺايون
ڏک مِٺايون
وارو ڪريون
همت ڪريون.

هيرن جو كشكول

هي جو منهنجو جهول آ
هيرن جو ڪشڪول آ

جاچي پل لڙڪ اوهان
جيون رنگ رتول آ.

هيڏي هوڏي پيو ڦري،
روح ته منهنجو زول آ.

چاهت ۾ آچا رکيو؟
جو هرسو چوئول آ.

ڇهرا ڪاڻا ڀڪڻا،
زخمن تي ته ٽول آ.

پيرو پيڇندا ڦري گهري
ڇو جو ذرتي ڳول آ.

منهنجي تڙپ

منهنجي تڙپ
امن لاءِ پُڪار
پيار لاءِ پڪار

ماحول جي ديوار ۾ ڪُتل
ڪو ڪو ءِ ڪنڊو
هيٺ، رُڳهَہ ۽ رولو
مٿان سج جو ٻرندڙ گولو،

مندر ۽ مسجد ۾
ڪي چرڙات ٻُڌون ٿا

هر ڏس فتنو ۽ ويڙهاند ڏسون ٿا
منهنجي تڙپ.
امن لاءِ پڪار،
پيار لاءِ پڪار!

تو پناري

مرشد تو پناري، هيءَ گندي گندري
تون پار مون پڄائجان،
تون عرض سڀ اگھائجان

وڃان وهلور ٿي مان
زندگي وڃائڻ ڪانپوءِ
ذرو نه هٽان مور ٿي مان،
منهنجو تون ئي تون آن
پوپٽ جي رنگن ڪان به وڌ پيارو
رات جي راڻيءَ ڪان به وڌ معطر
آهين جو تون ڏٽيءَ جو پلارو

تون پار مون پڄائجان
تون عرض سڀ اگھائجانءِ
مرشد تو پناري، هيءَ گندي گندري
نِمٽي نماڻي، سياءَ ٿي قلندري

منهنجو من گهري اُمنُ

جبلن سان سر ٽڪرائي
رتورت ٿيندو
لهرن ۾ تڙپي تڙپي
ڪنڌيءَ ايندو

گهاٽي ۾ پيڙ هجي
هٽندو هيءَ صدا
او جابرو!
او خبيثو!

منهنجو من گهري امن
منهنجو من گهري اُمنُ
منهنجو منُ
گهري اُمنُ!

ڏيھہ ڏکن جو

جوت جواني سارين جو تو
ھنجُون ايڏيون هارين جوتو
جڏڙو جيءُ جيارين جو تو
ڏيھہ ڏکن جو تئي ڙي بابا
ڏيھہ ڏکن جو تئي ڙي بابا

چھنگون سور جون سُورين جو تو
جيءُ رڻڪ سان جھورين جو تو
موتي خاڪ ۾ تورين جو تو
ڏيھہ ڏکن جو تئي ڙي بابا
ڏيھہ ڏکن جو تئي ڙي بابا

چاھہ سان ڪنھن کي چاھين جو تو
پاڻ تان ليڙو لاھين جو تو
ڳاھہ ڪندين جو ڳاھين جو تو
ڏيھہ ڏکن جو تئي ڙي بابا
ڏيھہ ڏکن جو تئي ڙي بابا

ڪنھن سان نينھن نيائين جو تو
نوھہ کي پارس لائين جوتو
بئي کي پنھنجو پائين جو تو
ڏيھہ ڏکن جو تئي ڙي بابا
ڏيھہ ڏکن جو تئي ڙي بابا

ڏيهه ڏکن جو

ڳالهه ويل کي ڳوليِن ڇو ٿو
پاڻ رڻن ۾ روليِن ڇو ٿو
حالِ ڪوڙن سان ڪوليِن ڇو ٿو

ڏيهه ڏکن جو ٿئي ٿي بابا
ڏيهه ڏکن جو ٿئي ٿي بابا

ڇو نه پکين جان اُڀ ڏي اڏرين
ناحق بند ماں ڇو نه ٿو نڪرين
آزاديءَ ڏي ڇو نه ٿو اُسرين

ڏيهه ڏکن جو ٿئي ٿي بابا
ڏيهه ڏکن جو ٿئي ٿي بابا

رُتبو حُسين جو

رهبر ڏارين ڌور ڪيو
ايڏو ڇو مجبور ٿيو!
حق گهرڻ تي، ڦاسي ڦٽڪو
قاتل جو دستور ٿيو!

ساماڻو سقراط نئون
سوريءَ چاڙهڻ رات نيو
پاڻ اونداهه ۾ منور ٿيو
اناالحق منصور ٿيو

ازل کي ڪمڪاءُ نه ٿيو
ويرين لاءِ لقاءُ ٿيو
ماٺي رتبو حسين جو
ڪيڏو موت حَسين ٿيو

ملڪن ۾ مشهور ٿيو
ڏاڍ به چڪنا چور ٿيو
موت نه جنهن کي ماري سگهيو
ماڻهن منجهه شعور ٿيو

قيدي هڪڙو ضمير جو
سنڌ جي مٽيءَ خمير جو
ڳوهيل پر فولاد هيو
سنڌڙيءَ جو اولاد هيو.

تنهنجي ذات ذوهاري آهي

هاٺي ويٺي پوڳ سکي
تنهنجي ذات ذوهاري آهي
ذات جا ڏيئا ٻاريئي، پوءِ ٻه
چوڏس انڌ انڌاري آهي.

سر جو سانگو لاهي پاهي
ڪوڙ ڪيرائي پٽيون ڊاهي
جاڳرتا جا سڏ اونائي
ذات جو چڏيئي ڪنڌ نوائي
ذات جا ڏيئا ٻاريئي پوءِ ٻه
چوڏس انڌ انڌاري آهي
هاٺي ويٺي پوڳ...

جيون داءُ لڳائي چڏيئي
وات تي ڪيئي ماري گڏيئي
لوڪ ڏنو ڪو، ويڙهو ويڙهه وڙهي پيو
هيڪل وياڪل ناري آهي
ذات جا ڏيئا ٻاريئي پوءِ ٻه
چوڏس انڌ انڌاري آهي
هاٺي ويٺي پوڳ...

تنهنجي ذات ذوهاري آهي

خالي نيڻ اُجهاڻل آسون
ذات رسي وئي، پوءِ به جياسون
جيئڻ جهڙو سوڳ سکي
ذات جا ڏيئا ٻاريئي پوءِ به
چوڌس انڌ انڌاري آهي
هاڻي ويٺي پوڳ.......

لوڪ ستي پوءِ
ڪا نه ڪُسي وئي
ذرڙيون هٽي رات رسي وئي!
شڪ ۾ هوءِ به ڪاري آهي
ذات جا ڏيئا ٻاريئي پوءِ به
چوڌس انڌ انڌاري آهي
هاڻي ويٺي پوڳ...

من منجهه جو پيٽ اجايل
رڄ ۾ جيئڻ ڪا هرڻي گهايل
جيون جڻ ڪو روڳ سکي
تنهنجي ذات ذوهاري آهي
هاڻي ويٺي پوڳ......

تنهنجي ذات ڏوهاري آهي

تاريخي سڀ ورق ورائي
آڳريون وڍائي قلم ڪرائي
رت سان ڪوتائون سرجائي
جنگ ازل ڪان جاري آهي
ذات جا ڏيئا ٻاريئي پوءِ به
چوڏس انڌ انڌاري آهي
هاڻي ويئي پوڳ...

سڄي سيج ڪنول ڪوماڻا
من منڊل ۾ نيڻ اُجهاڻا
جاڳڻ جوڳ آجوڳ سڪي.
هاڻي ويئي پوڳ سڪي
تهجي ذات ڏوهاري آهي
ذات جا ڏيئا ٻاريئي پوءِ به
چوڏس انڌ انڌاري آهي.

هلندا هلجو

جوتي ور ور جرڪائيندا
ويرينِ کي وڏ تڙپائيندا.
هلندا هلجو. هلندا هلجو

گيت آزاديءَ جا جت سرجن.
ان پاسي رخ ڪريو ساجن
هلندا هلجو. هلندا هلجو
هلندا هلجو. هلندا هلجو

ٽانڊاٽا جت ٽا ٽمڪن
ان پاسي کڄجو قدم تي قدم
راهه ۾ ساهه نه سهڪائجو
هلندا هلجو. هلندا هلجو

وڄندا گرجندا.
ويتر ڪڙڪندا ڪڙڪجو
هانءُ نه هارجو پيلي
هلندا هلجو. هلندا هلجو

هلندا هلجو

سهندا سهجو سپ سور ناسور
ويتر وتيئرا ڪٽجو قدم

مور نه موٽ ڪائجو
هلندا هلجو هلندا هلجو

چنڊڻ جي ڪرت ڪاتا ڪريو
نينهن نيائڻ جي هر هر ڳالهه ڪريو
پڙ ۾ پاونگ، گمڙجو جو ۽ وڙهجو
هلندا هلجو، هلندا هلجو

جوتي ور ور جرڪائيندا
ويرين ڪي وڏ تڙپائيندا
هلندا هلجو هلندا هلجو

او ذرتي ماتا

او ذرتي ماتا، او ذرتي ماتا!
وچن وٺي ڇڏ،
هيءَ حياتي،
سوچ ۽ لوچ
تو لئه، تنهنجي نسان لئه!
او ذرتا ماتا!
وچن وٺي ڇڏ،
هيءُ سسي
۽ هي ساهه،
تو لئه تنهنجن مزدورن لئه!
او ذرتي ماتا
وچن وٺي ڇڏ،
هر خواهش هر ارمان
تو لئه، تنهنجي مسکينن لئه!
او ذرتي ماتا!
وچن وٺي ڇڏ
جندڙي ڏک سهندي،
تنهنجو ننگ رکندي
تو لئه، تنهنجن سانگين لئه!
او ذرتي ماتا!
وچن وٺي ڇڏ،
جوت سان جوت
جاڳائيندي،
ڪاري رات کٽائيندي
تنهنجي لئه تنهنجن ٻچڙن لئه
ٻرنديس، ٻرنديس، ٻرندي رهنديس!
او ذرتي ماتا، او ذرتي ماتا!

ذات ڏوهاري

جدائيءَ جو عذاب

جدائيءَ جو جاني!
گهڻو زهر پيتو اٿم.
مري جي، اڻانگو سفر ڪاٽيو ٿم!
ٽڪر ڪاهه ٽڪر ساڻ ڪاڏو اٿم!
هلي آءُ هاڻي، نه ڏس تون عذاب!
جدائيءَ جي هڪڙي گهڙي
ڏس ته ڪيڏي ڏکي آ!
ڏسي واٽَ تنهنجي پرين!
سُور ناسور ٿي ويا!
ڏسڻ لاءِ هڪڙي جهلڪ
گهڻو رول ڀڄي
رُلي راهه ٿم!

شڪايت نامو

چنڊ! تنهنجي من ۾ ناهي ڪابه مهر،
مان جلان، جاڳان ۽ تون تڙپائين ٿو!

اي ڪڪر! تو ۾ اميدون آسرا
پر نه ترَ تي بوند ڪا برسائين ٿو!

اي تکا طوفان سوچيو ٿئي ڪڏهن؟
ڪئن غريبن جا اَجها ڪيرائين ٿو!

باهه جي گولي جيان اڀرين ٿو سج!
ڪَلَ پورهيتن جي چالئه ڪائين ٿو!

پوڙ ۾ منهنجا ٻچا ٻي گهر ٿيا؟
چوهَه مان مهراڻ چو چرڪائين ٿو!

اچو ته ڳايون

اچو ته ڳايون
گيت خوشي جا
ڪمزي ڪل
ڪنهن ٻئي پل
ڏکن جو ديو
وات پٽيو بيٺو هوندو.... سرت پريا
سر سنگيت سمورا
ڳڙڪائڻ لاءِ !

آواز

نيري مانُي ڪنهن چادر مان،
سيتل سپنن جي ساگر مان،
موتي جيڪي ميڙيا هئا مون،
تن کي ڪير وکيريۓ ويو.

من ماٽر جي گونجارن مان،
ڇيڙيل سازن جي تارن مان،
نغما جيڪي ڇيڙيا هئا مون،
تن کي ڪير وکيري ويو.

پاڻي ڏيئي پوکيم سنڑا،
پيار جي گلشن جا هي گلڙا،
سورن ساڻ سهيڙيا هئا مون،
تن کي ڪير وکيري ويو.

نازڪ نازڪ نينهن نظارا،
عرش تمنا جا هو تارا،
نيڻن منجهه نکيڙيا هئا مون،
تن کي ڪير وکيري ويو.

ساهه سان لائي سانوڻ سيارا،
سک جي گلشن جا کي پارا،
ڪلندي ڪنهن لئه ڪيڙيا هئا مون،
تن کي ڪير وکيري ويو.

مون ڪجهه چاهيو

مون ڪجهه لکڻ چاهيو پر...
ظالم سماج ڪجهه به لکڻ نه ڏنو.

مون ڪجهه اورڻ چاهيو پر...
هنن ڪنور انسانن ٻڌڻ نه چاهيو.

مون پنهنجا امنگ اپارڻ چاهيا پر...
وحشي درندن منهنجن ارمانن کي دفنائڻ چاهيو.

مون زبان سان ڪجهه ٻولڻ چاهيو پر...
تنگدل انسانن منهنجي چپ کي ڪاٽڻ چاهيو.

مون سنڌو لاءِ سرفروش ٿيڻ چاهيو پر......
بيدردن مون کي بت فروش بنائڻ چاهيو.

مان آهيان ماءُ

مان!
جرئت جي
هٿيارن جي
آهيان سردار!

اچ!
جرئت همت جا
تو کي ڏيان ڏاڻ!

مان قوم جي
سپوتن جي آهيان ماءُ.

اچ سرويچ!
ڏيان توکي ساهه
ڏيان توکي ماهه!

او سائين

آءُ اسان وٽ ويهه
او سائين!
ڇڏي سارو ڏيهه!
سندر تون، سانول تون!
او سائين
منهنجو ميت ۽ رانول تون
او سائين!
سون به تون ۽ سچ تون،
او سائين!
من مندر ۾ اڄ تون!
مون کي پيار ۾ ونگ تون،
او سائين!
منهنجو جيون رنگ تون!
ساهه به تون ۽ چاهه به تون
او سائين!
منهنجو آن ويساهه به تون،
سونهن ـ نگر جي سونهن به تون
او سائين!
وندر به تون ته ورونهن به تون
منهنجو من تون ـ تن تون
او سائين!
جيوت جوت گگن تون!
رند به تون ۽ پنڌ به تون
او سائين!
سرهو من آڳنڌ به تون!
راڳ به تون، ويراڳ به تون
او سائين!
منهنجو ماڳ ـ مُهاڳ به تون!
پاڳ سپاڳ سهاڳ به تون
جسم به تون ۽ روح به تون
شام به تون ته صبوح به تون

لهرن لڪ لبيس

منهنجو من چاهي
اچان، توڏي! او پرين!
لاڳاپا مِٽ لاهي.

***

نئين نسل جوُ پيغام
وٺبو ويري تو کان
جنم جنم جو انتقام.

***

جيڪي هيڪل ڌُڪندا آهن،
رڳو ۽ رڳو پنهنجي ئي خاطر
هارائيندا، ڪٽندا آهن!

***

ذرتيءَ جو جن سک سانزيو،
تن لاءِ اچو،
باهه پيڙ ٻاريو!

***

لهرن لڪ لبيس
ور ور من - ساگر تي
ڪهڙا ڳولهين ويس!

اندر منهنجو اڌ

اندر منهنجو اڌ ، اڌيون ٽڙي!
ڪونه سجهي ڪو ڏڳ!
اندر منهنجو اڌ اڌيون ٽڙي...!

ڪنهن سان ريجهه رهائيون ڪريان،
واٽ جهلي تو جڳ !
اندر منهنجو اڌ، اڌيون ٽڙي!

سک ڪيا ساڙوليءِ دُنيا،
سانپيم سورن سڳ،
اندر منهنجو اڌ، اڌيون ٽڙي!

سَر جي پيار پلا ڪيئن مَن ۾،
گهوٽ ڪراڙو ڪڳ...
اندر منهنجو اڌ، اڌيون ٽڙي!

ڪونه سجهي تو ڏڳ!
اڌيون ٽڙي.....
اندر منهنجو اڌ.....

علم هڪ فارمولو

علم هڪ فارمولو آ
جيڪو اصل ۾
ابوجهن جي بهتري لاءِ جڙيو آهي!
اچ! ان فارمولي کي استعمال ڪرڻ جون،
هزئي پيچيده واٽون سکون!

علم هڪ سچ آهي،
جو اصل ۾،
ازل کان ابوجهن جيو آهي
اچ! هاڻي اُن جون واٽون ڳولهيون
هر انياءَ آڏو سچ چوڻ سکون!

علم سچ جي واٽ آ،
علم حق جي لاٽ آ.

ساهه
سپيئي
سنڌ تان
گهوريو

پٽ جو ڏاگهو پريت اسان جي
ناهه چنڊ جي ريت اسان جي
جڳ جڳ ۾ آجيت اسان جي
پتر وانگي پيو سڀ پوريون
ساهه سپيئي سنڌ تان گهوريون.

دل ۾ جاڳي آس هي نئڙي
تنهنجي سنڌڙي منهنجي سنڌڙي
گهوريون جنهن تان جان ۽ جندڙي
سور به هن جا ساهه ڏي سوريون
ساهه سپيئي سنڌ تان گهوريون.

عزم ارادا پڪا اسان جا
قول ڪي ناهن ڪچا اسان جا
رت سان هٿڙا رتا اسان جا
ماس گهري ته به ڪاتيءَ ڪوريون.
ساهه سپيئي سنڌ تان گهوريون.

پيون پياريون سڪ جي سُرڪي
موت ملهايون مُرڪي مُرڪي
ڪنڌ ڏين جي ڪُرڪي ڪُرڪي

اور نه ڪائي تن سان اوريون
ساهه سپيئي سنڌ تان گهوريون.

ساهه سپيئي سنڌ تان گهوريو

جهڙا تهڙا ماڻهو ناهيون
اسان ئي سنڌ جي عظمت آهيون
ناحق ڏاهيون، حق کي ڏاهيون
چار رڳو جي چپڙا چوريون
ساهه سپيئي سنڌ تان گهوريون.

هوش وڌايون جوش وڌايون
راهه نئينءَ تي قدم ڄمايون
ترڪيون هٿي طوفان هٽايون.
مٽي ماتا جي رت سان توريون
ساهه سپيئي سنڌ تان گهوريون.

اوکي اهنجي، سهنجي ٿيندي
دنيا تنهنجي منهنجي ٿيندي
جيت پڪان پڪ پنهنجي ٿيندي.
ڏکڙا ويندا، ٿورو ڏوريون
ساهه سپيئي سنڌ تان گهوريون.

سنڌڙي ناڻءُ ڪنول جيئن ڪومل
ساهه ۾ سانڊيل مٽڙي جيجل
جان به گهوريان جنهن تان هر پل
هن سان پاتل پُٽ جون ڏوريون،
ساهه سپيئي سنڌ تان گهوريون.

ذات ڏوهاري

منهنجا ساٿي

جگن ڪنان
جگن توڙين
پنڌ ڏکيو
وات اٿانگي
پوءِ به
قلم ۽ ڪاڳر
سُرندو ۽ سُر
رنگ ۽ برش
سوچون، لوچون
ذات ۽ ذانءُ
منهنجي سهيڙ ـ سموهڙ جو
سڀ پرڪاش!
جيسين دنيا دائم آهي
قائم آهي سنڌ ساٿ
مور نه ٿيندي ڀاٽ
ٿيندي رهندي جوٽ.
وڌندي رهندي جوٽ
قلم، ڪاڳر سان
سرندي، سر سان
رنگ، برش سان

ايندڙ پل لاءِ

مون سوچيو!
تنهنجو نانءُ
ذرتيءَ جي ذري ذري تي لکان!

مون سوچيو!
تنهنجو نانءُ
پل پل ۾ ڳنهان!

مون سوچيو!
تنهنجو نانءُ
هر ڇهندڙ وجود تي رکان.

ها ائين ئي ڪريان
جي تنهنجو وجود
انسانيت ۽ امن لاءِ ڪارگر هجي ته!

ڪومل بدن

ڪومل، ڪوئرا، گرم گداز بدن
ماس ٿا پٽيو، رهڙيو ۽ روڙيون سندن

بحري باز جي چهنبن، چنبن ڪان تکا
جهڙا ڪانڌيرا، ڪندا، روڙيو، رهڙيو رَندن

ڪومل ڪوئرا گرم گدازبدن
ماس ٿا پٽيو، رهڙيو روڙيو سندن

چِکيا

جاڳائيندڙ جاڳن پيا
آڌيءَ ويلي، سانجهيءَ ويلي
مرڪي پوندو سڀ جو مُکُ!

چڙهڻ

ڏاهپ _ مکڙي ٿيندي گُل
اهڙي ويلا ايندي ايندي
ايندي اهڙي چاڙهَ گهڙي!

چکيا چڙهڻ جي
مرڪي مرڻ جي
مري جيئڻ جي

جاڳائيندڙ جاڳن پيا
جاڳن پيا!

ماڻهن جي ميڙ ۾

آءُ ماڻهن جي ميڙاڪن ۾ هيڪلو
آءُ پنهنجن ۾ رهيس ويڳاڻو گهڻو.

مون کي دوستن ڏنا گهاءُ گهڻا،
جن سان آئون رهيس زمانو گهڻو.

ننڍڙن ننڍڙن زخمن تائين،
گهاءُ پرائو، تنهن گهرو گهڻو.

بس اها ئي ته منهنجي ڪهاڻي آ.
جنهن سان سڄاڻي زمانو گهڻو.

آءُ ماڻهن جي ميڙاڪن ۾ هيڪلو،
آءُ پنهنجن ۾ رهيس ويڳاڻو گهڻو.

محبت جو احساس

پانهون
محبت جو ڦهلاءُ!
جرئت جو جهڪڙاءُ

چپ
مُرڪن جو اُڪلاءُ!
عشق جو رڻ جهاڳيندڙ پياس جو چاهه

اکيون
چولين جو ڇُلڪاءُ
نيل ڪنول گهرائين جو گهاءُ

پرک بنان تون
ڏس نه ساٿي!
ڪوڙن رشتن ناتن جو ڪيڏو انياءُ!
ماٺو پوءِ پلا
ڪيئن ماٺي
ساهن جو هُڳاءُ
محبت جو احساس
تن من جو جهڪڙاءُ
آهي ڪنهن کي ڪو ڪهڪاءُ !

رت ريٽا ڏينهڙا

کيبر سمان راتيون،
جوانيءَ جون جهاتيون.

ءِ رُت ريٽا ڏينهڙا!

ملياسين ور ور ڪري،
ميل ملاقاتيون.

ءِ رُت ريٽا ڏينهڙا!

جيون اوسيئڙو بٽيو،
هُرن هنئين باتيون.

ءِ رُت ريٽا ڏينهڙا!

محبت جي مهراڻ ۾،
چوهه ترن چاتيون.

ءِ رت ريٽا ڏينهڙا!

رُت جي پرڪ، پروڙ ۾
ڪوئل لنوي لاتيون.

ءِ رُت ريٽا ڏينهڙا!

رت ريٿا ڏينهڙا

سـنڌڙي تولئـه سـورما،
سـهندا سـوَ كـاتيون!

ءِ رُتِ ريٿـا ڏينهـڙا!

جوانـيءَ جـون جمـاتيون
كيـر سـمان راتيـون

ءِ رُت ريٿـا ڏينهـڙا!

نذرانو

ڏات جون ڏهہ ئي آگريون
پکڙي جڳ جي ساري جوت
امن پريا جوڙي گيت
ڌرتيءَ پنهنجيءَ کي ڏينديون!

ڏات جا ڏهہ سر
پکڙي جيون سارا
سوين پريا جوڙي هٿيار
ڌرتيءَ پنهنجيءَ کي ڏيندا.

خبر نہ پئي

خبر نہ پئي
اڄي ڪاري انڌر جي
پيار واري پهر جي
محبوبن جي مِڪر جي.

خبر نہ پئي
اهڙيءَ ڪرامت جي
ڇنيءَ لڪيل قسمت جي
تنهنجي منهنجي الفت جي.

خبر نہ پئي
گفتگو بنان عقل جي
اجل جي
ڪاوڙ ۾ ڪنهن "ڪنول" جي!

ڏات جا ڏنگ

ڏات جا ڏنگ سهي ڏاتار
تون مَن رُوڳي، سرجڻهار

رات ڪٽي، پوءِ ٻاڪ ڦٽي
تنهنجي ڪوتا مينگهه ملهار

بحر عميق مان ڳولهي ڦولهي
موتي پوئي ٿاهيئه هار

مڳڻي ڇيڙيو ساز ڪماچ
هڪ ٿيا تند ۽ ڪنڌ ڪٽار

تو ڪان ڏات رُٺي آ ڪاٿي
پوءِ رٺين ڇو پيار اُپار

ڏانءُ به تو سان اڄ ڪري ٿو
پوءِ به لڇين ٿو سانول يار

ڪائنات ڪو ڳجهه

"ڪائنات جي ڪنجي"
ڪو چئي
شاعر هٿ ۾
ڪو چئي
سائنسدان هٿ ۾
ڪو چئي
پورهيت هٿ ۾
ڪو چئي
بانڪ هٿ آ
ائين ته ناهي!
ته ڪائنات جي ڪنجي
اسان سڀن جي مُٺ ۾ آهي
۽ ان ڪي ئي
ڳولهيون پيا صدين کان!

گڏجي اوڪو پنڌ ڪريون

گڏجي اوڪو پنڌ ڪريون
تنهنجي تانگھ، پُڪارَ پيار جي!
هڪڙو پيرو پيھر آئون.
تڙپي ويندي آھيان
ڦٿڪي پوندي آھيان!

او سائين.
ھنن پنجوڙن ۾
ڪوٽن ۾
اٽڪ ڪوٽن ۾
پيارُ ڪيون ڪيئن

اڄُ
جاڳرتا سان پيار ڪريون.
امن جي خاطر جنگ وڙھون
پاڙ وساري
گڏجي اوڪو پنڌ ڪريون!

هڪ مهڪ

چنڊ رات جي ويجهو هوندي
ڪيترو پري آ
جيئن ذرتي ۽ اُپ هڪٻئي کان
ائين تون ۽ مان دور دور
سالن صدين جو فاصلو!
پوءِ به هڪٻئي جي، مهڪ ۾ ساهه کڻون ٿا
اها مهڪ
انسانيت جو راز ته ناهي
جنهن کي
اجا ڪنهن پروڙيو ناهي!

قيدي

ادجڳاد کان قيدي آهيان
قيدي!
ديوار جي پويان ديوارون بي انت
سزا لئه
نه ڪورٽ نه فيصلي گهر
ان لاءِ ته مون ،کي
ڪچڻ لاءِ زبان ڪونهي
لکڻ لاءِ هٿ ڪونهن
سواءِ آزاديءَ جي احساس جي
ڪجهه به ڪونهي مون وٽ

خون جا پياسا گهٽا
هيٰ تحفو، ڪنهن کي ڏيان
ظالمن کي يا جابرن کي
جيڪي پيئڻ به ڄاڻن! جيڪي رتَ پيئڻ به ڄاڻن!

آزاديءَ لاءِ اهي آتا گهٽا
هي احساس جو تحفو ڪنهن کي ڏيان
سورهين کي سرويچن کي، سَپوتن کي
جيڪي لڙڻ به ڄاڻن، جيڪي مرڻ به ڄاڻن.

ڇڏ سر جو سانگو

لڙ سان ڪنهن جو سَنگ نه سياڪو،
اوء ايائڪ او ويراڳي
وهندو گهندو سهندو رهندين
سورن پورن ساڻ جياپو.

ڏاڍا ڏونگر پنڌ اڙانگو
وسني وستي وهم ٿي پسي
تنهنجي حصي ۾ آهي ڪو؟
امرت جهڙو نينهن نياپو؟

وسندو رهندو وڏ ڦڙو
پنڌ پئو ڇڏ سر جو سانگو
ڪارونڀار ۾ وڃ وراڪو
ڏيهه پاپي پيو ڏي ڏوراپو.

ڪوتا گهر ڪي ڪاٽ هٽي ويا
ڪي دسي هر راند ڪٽي ويا،
نعرو هڻ ۽ نيزي چڙهي وڃ
جيون جوئو ڳڪ لاڳاپو.

ساروڻيون

چنڊ، منهنجيون رهاڻيون پراڻيون
زندگي ساري ٿاهيم، هڪڙو دوست
سهڻو سهڻو،
جهڙو ٿلي من تي مور...!

مان هن ڏانهن نهاريان
راتيون جاڳي گذاريان،
هو مون لاءِ ڏينهن سارو
ڪٿي اوسيئڙي ۾!

نه رات سهمي، نه پريت چني
خيالن منهنجن سان پٽڪي،
ديس منهنجي تي ايندو آ!

مارُو مٽڙا

اڀيون سينڌيون ميرا مٽڙا
ڪٽ چنوڙي ڦاٽل ڪٽڙا
عمر ٿڌن ٻه، مارو مٽڙا!

ساسي نِنڊڙا ساندهه ساري
ٻي ٻي ٻوليءَ سان ٻاڪاري
گهنجي مرندا ڇيلا گهٽڙا
عمر ٿڌن ٻه مارو مٽڙا!

تنهنجا محل ۽ تنهنجون ماڙيون
آءٌ انهن کي ڏيان اُماڙيون
ڦولي ڦاڙيون دل جا ڦٽڙا
عمر ٿڌن ٻه مارو مٽڙا!

اسان ابوجهيون اسان اياڻيون
تنهنجيون راڻيون ساهه سياڻيون
هٽڙا جن جا منديءَ رتڙا
عمر ٿڌن ٻه مارو مٽڙا!

مارُو مٺڙا

عمر اسان وٽ مالِ نه ماليون
ڪَنيءَ لٺل هِنِ ٺڪرَ جون پياليون.
واقف ناهيون چاهن وٽڙا
عمر تڏهن به مارو مٺڙا!

اڇن پنهواريون پيرون پٽيون
ڇانءَ ڪپڙ جي ٽن جون ڇٽيون
آليون پنڊيون ليڙون لٽڙا
عمر تڏهن به مارو مٺڙا!

ڪاڙهي ۾ ٿا پاڻ ڪي ڪاڙهيون
روز ٿو رب ڏئي، آٽيون چاڙهيون
پورهيت آهيون تو لئه ڇٽڙا
عمر تڏهن به مارو مٺڙا!!

ڪنول نيڻن ۾ لڙڪ تري پيا
چشمي وانگر چشم ڏري پيا
ياد پيا جڏهن پنهنجا پکڙا
عمر تڏهن به مارو مٺڙا!

او ويري

هٽيـــن تـــو ڏاڍا ڏنـــگ، او ويـــري!
ڪريـن تـو ڪيـڏا رنـگ، او ويـري!

منهنجـــي ملـــڪ ۽ مـــاروئڙن تـــي،
وجهيـن تـو ناحق ونـگ، او ويـري!

پلئـه صديـــن جـــا توڪـــان وٺبـــا،
پـــاڙئون پٽبـــا ســـنگ، او ويـــري!

ڏاهينداســـــين توڪــــــي، چــــڏبو
مـُـور نـه سچ جـو سـنگ او ويـري!

ديس جي شان

پنهنجي ديس جي مٽيءَ آڏو
مستڪ پنهنجو آءُ جهڪايون!

ڪاڪ ڪڪوريل هن مٽيءَ جي
لالي آءُ لبن کي لايون.

پرڏيهه کان ڏيهه امر آ
آءُ نوان ڪي نينهن نڀايون.

ڏيهه اسان جو هي پنهنجو آ
ان کي ڳايون، جهُمر پايون.

هيرا موتي تِج اُن آڏو
هن مٽيءَ جو مُلهه نه پايون.

هي ديس اسان جو پنهنجو آ
اچو وطن کي امر بڻايون.

شان اسان جو مان اسان جو
هي ديس اسان جو پنهنجو آ

سنڌڙي منهنجي ماءُ

سنڌڙي منهنجي ماءُ
تون ئي سورج تاءُ

تنهنجو مُنهڙو مرڪي، ٻهڪي
رسي نه لوڪي گهاءُ !

سنڌڙي منهنجي ماءُ!

تنهنجي خوشين خاطر مٽڙي!
منهنجي جواني داءُ !

سنڌڙي منهنجي ماءُ!

نديا وڏا سي ياڻر ٻنجن،
تن ۾ ڪين پرچاءُ !

سنڌڙي منهنجي ماءُ!

دوکي جو دستور نه رهندو،
مٽبو انڌ انياءُ!

سنڌڙي منهنجي ماءُ!

چوڌر آ چاندڪ چمن ۾،
گل ڦل ـ هيرَ هگاءُ !
سنڌڙي منهنجي ماءُ!

سنڌڙي منهنجي ماءُ

ديس دروهي، ڏوهي ڊوهي،
مور نه ٿيندو ياءُ!

سنڌڙي منهنجي ماءُ!

توسان جرڪن جيءَ جهروڪا
لڪبي نه ڪو ساوا!

سنڌڙي منهنجي ماءُ!

تنهنجو سڏ ورنايان آئون،
گهوريا توتان ياءُ!

سنڌڙي منهنجي ماءُ!

تون ئي سورج تاءُ.
سنڌڙي منهنجي ماءُ.
سنڌڙي منهنجي ماءُ!
آهيان تنهنجي آءُ.
سنڌڙي منهنجي ماءُ.

اکر اکين سان

ڪٽيل جڀَ پنهنجي جي آهي ته چاهي
اکر سڀ اکين سان اڇاري وياسين.

مٿل ۽ ستل يار آهن ته چاهي.
اُتي جڳ سڄي کي جياري وياسين.

اسان جا نميل نيڻ آهن ته چاهي
پرين پو به سڀ ڪجهه نهاري وياسين.

ٿرن جي تتل واري آهي ته چاهي
اسان قافلي کي قطاري وياسين.

غمن منجهه گهيريل جي آهيون ته چاهي،
سکن منجهه سڀ ڪجهه وساري وياسين.

رُڪاوان اڏيل ڪوٽ آهن ته چاهي،
اهي ڪوٽ ڦهري پگهاري وياسين.

اسين هيٺا پورهيت جي آهيون ته چاهي،
اسين ڏيل ڏاڍن جا ڏاري وياسين.

وڄون وسڻ آيون

وڄون وسڻ آيون
اڄو اڄو ڙي!سنڌ سان
ساٿي نينهن نڀايون!

وڄون وسڻ آيون
اڄو اڄو ڙي !ڳڙا
پرهه جهول ورهايون!

وڄون وسڻ آيون
اڄو اڄوڙي! اونڌهه ۾
ديپڪ ڪي نه جلايون!

وڄون وسڻ آيون
اڄو اڄو ڙي! جيجل نه
ڪڏهن ڪنڌ ڪپايون!

وڄون وسڻ آيون
اڄو اڄوڙي! پيٽ تي
شاهه جون وايون ڳايون!

وڄون وسڻ آيون
اڄو اڄو ڌرتيءَ تي
پنهنجو سيس نمايون!

پاتال جا موتي

پاتال جا موتي!
سيني جي پاتال جا موتي!
زندگيءَ جي بهار جي ماڪ،
ڪڏهن ڪڏهن وسندي آ
سنڌو جيان،
سيني کي سيراب ڪندي آ
ائين بهار ڪندي آ.
جيئن صبح سويلو
ماڪ منجهان وهنتل
ڪنول جو گل!

مدهوشيءَ جو عالم

خبر نه پئي،
سج جي اڀرڻ جي
چنڊ جي چمڪڻ جي
تارن ٽمڪڻ جي!

خبر نه پئي،
ڪنهن دوست جي وڇڻ جي
دشمن جي اچڻ جي
۽ وقت گذرڻ جي!

خبر نه پئي!
اڌمن جي، ارمانن جي
فڪرن افسانن جي
رحمت جي امڪانن جي

اسين ته راتين جا راهي
خيالن جا راهي،
سوداَئن جا راهي
پنهنجي گهرن ۾ بند هئاسين!

منهنجي زندگي

منهنجي زندگي ايئن جيئن
خزان جي چٽيل پن تي
بهار جي ڪابه لڪير نه هجي!

پر پڻ
چٽيل پن به ڪڙڪو ڪندو!
ان ڪڙڪي کي سمجهي
جلدي ان پاسي ڪر ڊوڙ
ان پاسي ڪر ووڙ!

اوري آ جاني!

ڳولھي ڪجھہ نہ پاءِ
جيون ڏينھن ٻہ چار ڙي
ويھي ڪين وڃاءِ

***

ھوندس جي لڪندس
اي ڪُڌا سماج! نہ تہ
چڙي ٻيا ويندس.

***

وايو منڊل اُداس آھي.
ڪير ڪلا ڪان منھن موڙي!
ڪير جلادن جا ھٿ ٽوڙي؟

***

رسم، رواج ستم،
دين ڌرم، ڄاڻان نہ مان
ماڻھو آھہ اُتم!

***

اوري آ جاني!
ڳل لڳائي پيار ڪيان
دلڙي آ ديواني.

***

ڪھڙا چمڪن ٻاڳ
نہ ڪو شيشو نہ ڪا آرسي.
دل سھوري داڳ.

***

سوچن جا سيلاب،
جيون ۾ آيا ويا،
ڪيئي انقلاب.

اي ايٿوپيا

اي ايٿوپيـــــا! اي ايٿوپيـــــا
تنهنجـا رهواســي مــرن بکيـا پيـا!

امــن جـا نعــرا هڻــڻ وارا ڪٿــي؟
صلح جون ڳالهيون ڪرڻ وارا ڪٿي؟
حـال جـن تنهنجـا ڪـري هيٺا ڇـڏيا!
اي ايٿوپيـــــا! اي ايٿوپيـــــا!

امــن جــو آلاپ اڄ گـُھٽجـي ويـو،
جنـگ جـي گهمسـان ۾ ٻـُڌجـي ويـو
جـيءُ انسـاني جـهُـرن ڪيئـن ٿـا پيـا!
اي ايٿوپيـــــا! اي ايٿوپيـــــا !

نند مان جاڳو، اکيون کولي ڏسو!
ٻار، ٻـُڍڙا عورتـون ڳولـي ڏسـو،
روپ ڪمـزي ۾ بـکـن کـان پـوءِ بچيـا
اي ايٿوپيـــــا! اي ايٿوپيـــــا!

موت جي منهن ۾ سڄي انسان ذات
۽ ڳپي ڳولا ۾ حيران ڏينهن رات.
ڇا جـُڳن کـان هونـدا هـي ڇڙهيـل ڇکيـا
اي ايٿوپيـــــا! اي ايٿوپيـــــا!

اي ايٿوپيا

عظمتون انسان جون روئن پيون،
بيوسيءَ جا لڙڪ ڳل ڌوئن پيون،
سامراجي قوتن جا ٺڪـــڙا ٻُڌجن پيا!
اي ايٿوپيــــــا ! اي ايٿوپيــــــا!

بم ۽ بارود گولن جو هي ڍيرُ
ذهن انسانيءَ مٿان هيڏو انڌير
اٿمي دونهاٽ ۾ ماٺهو ڌسو جيئن پيا!
اي ايٿوپيــــــا! اي ايٿوپيــــــا!

دوست!

مطلب واري دنيا سان...
پيار نه ڪر
هوءَ ان فريب ۾
توکان اصل جيئڻ جو مقصد ڦري وٺندي
۽ تنهنجي زندگي، پيڙا ۾ ساهه کڻندي رهندي!
اهڙي پيڙا جيڪا توکي چين سان رهڻ نه ڏيندي
۽ تنهنجو وجود ڀٽڪندو رهندو
سڪون جي تلاش ۾
مقصد جي تلاش ۾.

منهنجا پياءُ، جاني پياءُ

منهنجا پياءُ! جاني پياءُ
پاٽي پيءُ! ماني کاءُ.
سنڌ لئه مر! سنڌ لئه جيءُ!
سنڌ جو آهين، سنڌ جو ٿيءُ
منهنجا پياءُ! جاني پياءُ!

منهنجا پياءُ
ان اپاءِ! من چمڪاءِ!
پڙهڻ لکڻ ۾، دل لڳاءِ
سنڌ جا منترا، نغما ڳاءِ
منهنجا پياءُ! جاني پياءُ.

مهنجا پياءُ
قوم جا عضوا ڳنڍي ناهه
نند وڏائي، ويچا ڍاهه
انسانيت جو مان وڌاءِ
منهنجا پياءُ! جاني پياءُ

ماني کاءُ - پاٽي پيءُ!
سنڌ لئه مر - سنڌ لئه جيءُ
منهنجا پياءُ
جاني پياءُ...

جاڳيو آ انسان

او ڪُگ پوڙها
جيون ڪان بيزار تون آهين،
ڪوڙ تي سوار تون آهين،
جنم جنم جي آس لڳائي ويٺو آهين
ڪو نه ماي، جنهن تي
ٿني پوان ۽ ڪڙڪي پوان
سدا ڪيا تو ڪوڙن جا وسڪارا
تنهنجا ڏاڍ، ڏاڍا نيارا

پر هي جيڪو آ نوجوان
سور سهي ٿو انسان
تنهنجن انيائن مان نسري ٿو
اُپ جيان اوچو اُسري ٿو
تون پوڙهو آن
۽ هيءُ نوجوان
نئين دور جو انسان مهان!
تون آڇين ٿو ڪچ
تون ڏاهين ٿو سچ
سچ ڪي ڪڏهن ڏاهي نه سگهندين
ڪاري رات وڌائي نه سگهندين

او پوڙها!

انورا

چاڻو ڏسين مون کي؟
توکي رڳو پيار کپي نه!
ڪجھه لمحن لئه
مان توکي پيار ڏيندس.

وري اهڙا واجهه ٻئي هنڌ وجھندين،
پين جي نيڻن ۾ نهاري
ساڳي صدا هڻندين؟

ڪجھه لمحن لاءِ،
توکي ڪو ٻيو پيار ڪندو
تون هِن هُنَ جي چانورن ۾ ساهه ڪٽندين!

ان لوڀ ۾ ڪڏهين نه
سڀئي چانورا ڪٽي ويندئي
۽ هڪ ٻيرو توکي اها آس ٽيندي
ڪنهن جو چانورو ٻڄان!

ان وقت توکي سڀ چانورا ياد ايندا،
پر، ڪو هڪ به نه هوندو،
۽ توکي پيار جا چانورا ڏنگيندا رهندا
۽ تون اُس جي تلاش ۾ نڪري پوندين،
۽ تون پيار جي تلاش ۾ نڪري پوندين

ڌيءَ

مايوس نہ ٿي ڌيءَ !
ڳوڙهن جا ڍُڪ پيءُ
پيءُ جي خواهش مٿان صدقي ٿيءُ
هن جي ڪرتوتن جي
بي قانون سزا
توکي ئي ملندي ڌيءَ!

وڏڙن جي آ ريت اِها
جنهن سان توکي، مون کي ڪائي پريت نہ آ

مون جيان
پاڻ کي گهُٽو ڏئي جيءُ
وٺو وِهہ جو پيءُ .....

ازلي اُهاءُ

هو ضمير جي ڪنڊڙي ۾
جڳ اڳيان،
ڏاهپ سان، سچ سان،
سرويچ بڻيو بيٺو آ.
سوليءَ سان اکيون اٽڪايو
ڇاتي تاڻيو بيٺو آ.

هر پاسي خاموشي آ،
اهڙا ڪي پل آهن...
بيجا جي سرُ وڃڻ ۾

هو ضمير جي ڪنڊڙي ۾
جڳ اڳيان
سرُ تي
سر ڏيڻ لاءِ
سرويچ بڻيو بيٺو آ!

هيءَ خاموشي
هيءَ وقت جي وٿي
جڳَ جي ضميرن کي جهنجهوڙيندي

ءِ ڪئين پيا سرويچ
ساڳي پنڌ هلڻ لاءِ
جڏهن سر ڪٽائيندا

تڏهن
مچ مچندو
سرندو وڃندو سچ جو

ڪاش محبت ڏيون ها!

حياتيءَ جي ننڍڙيءَ مدت ۾
جڏهن اسين انيڪ محبتون
ورهائي هليا ويندا اسين
تڏهن توهان اهو ضرور چوندا،
جيڪر محبت کي محبت ڏيون ها
جيڪر چاهت کي چاهت ڏيون ها
جيڪر ڪي پل اسان گڏ ويهون ها

حياتيءَ جي ننڍڙيءَ مدت ۾،
چاهڻ جي ڏکمي آس لڳائي
پل به چاهت لاءِ سڪندا رهيا

جڏهن هونه هوندا،
قسم سان توهان کي ياد ايندا
توهان خود چاهيندا، آس لڳائيندا
ڪي پل چاهت ونڊڻ لاءِ
پر افسوس هُو نه هوندا

روح ريجهايو

ڪو رنگ ڪري
منهنجو من ريجهايو
منهنجو من اداس آ!

ساگر کي ريجهائي،
مٿون ميڙ، ايلاز ڪري،
مون پاسي اٿلايو-
خوب لڳي، مون کي پياس آ

واڪرو ڪريو
هُنَ جو رستو ڦيرايو،
اڄ منهنجي رستي ۾
ڪاري رات اُماس آ!

کو گیت نئون

سُرهن مڌر سُرن ۾
آءٌ لکان کو گيت نئون
ارپيان، ڌرتي توکي،
کو ميت نئون
کو گيت نئون

سوڍا ساز وڄائن پيا
آءٌ ٻه ڇيڙيان
سنگيت نئون
او ڌرتي:
آءٌ لکان
کو گيت نئون
کو گيت نئون

من ٿو چاهي

من ٿو چاهي
چاندوڪيءَ لاءِ
ٻڇان آءٌ چڪور
ڌرتيءَ ڪان اُڀَ تُوٽين
اڏام ڪيان
من ٿو چاهي
من ٿو چاهي!

من ٿو چاهي
جُڳ ـ سُرنديءَ جا
سُرَ سهورا
هيڪر جيڪر
پرهه جو پڙلاءُ ٿيان.
من ٿو چاهي
من ٿو چاهي!

من ٿوچاهي
اُڀِ پاسي، هٿ ڊگهيري
سارا تارا، مُٺِ ۾ پڪڙي
سوڀ جي
ڀرين مرڪ مرڪان
من ٿو چاهي
من ٿو چاهي

شاعر ناهيان

تو چيو هو،
هيڪل هوندو آهيان
هيڪل لوڪ سچو لڳندو آ
ويراڳ ئي ويراڳ
جيون جون هڙئي صدائون
لوساتيندڙ لُڪَ جيان.
***
شاعر ناهيان
چميو هيو ڪنهن منهنجن ارمانن کي
چِڙي پيو هو من،
ٻالڪ جي ٻي سمجهه ارمانن جيان!
***
شاعر ناهيان
شاعر ناهيان
تو جهڙو ماٺو آهيان
منجهون دانهون شعر نه سمجهه،
***
ظالم خلاف دانهون سمجهه!
ڪن اڙيلن جون آهون سمجهه
منهنجون دانهون شعر نه سمجهه
شاعر ناهيان توجهڙوماٺو آهيان!

او ظالم!

او ظالم! او جابر!
تو سان گذر نہ ٿيندو
تنهنجي وجود ۾ آگ لڳائي ويندس!
نئين ڪا جوت جلائي ويندس!

او ظالم. او جابر!
توڙي جڪڙين،
ونگ وجهين
توڙي گهائين
انگ انگ منهنجو!

توسان منهنجو روح نہ رلبو
تو سان منهنجو سگ نہ ٿيندو
ڇو جو
ناهيان گيدي
ناهيان ڪانئر!
تنهنجي وجود ۾
آگ لڳائي ويندس!
نئين ڪا جوت جلائي ويندس!

ذات لیئو پاتو

ذات لیئو پاتو
پيهي پنهنجي پاڻ ۾،
پاڻ کي مون ڇاتو.

***

چانڊوڪيءَ ۾ چڪور
ائين جيئن منڊ ماهار ۾
مور نچي ٿو مور

***

اوندهه آهه تہ ڇا ٿيو
ڪرڻا ڪرڻا لفظ لڪان
ٻاري ذات - ڏيو

***

پازيب جي ڇڻ ڇڻ
ڇغليون هٿي ڇرڪائين ٿيون
ڇمڪو ۽ پڻ ڇڻ

***

تون اجزيل ورڻ ڪو
پن ڇڻ جي منڊ ۾
آءُ ڇڳل ڪو پنڙو

منهنجي ووڙ

منهنجي ووڙ ولوڙ کي پرکي
جڳَ ٿو ڪائي
پنهنجي مڙد هئڻ جي ناتي
پيو ٿو سمائي

نہ ڄاڻي جوڙ نيائڻ
ڪمائيءَ جو ويڻو
رينگٽ وڃائي

مان ڇا آهيان ڇو آهيان
مان ٿي ڄاڻان
پنهنجو مان مريادا مان
خوب سڃاڻان

ڪيئي سندر سپنا ارپي
ڇڏيم ھُنَ کي
ننڊ ۽ جاڳ ۾ ساھ سڏڪن
روئن نير نيڻ نهاٽا

منهنجي ذات کي ڏائڻ سمجهي
هو ڇرڪ ڀري ٿو

منهنجي
وونءَ

مون تي ماٺ جا مندر مڙهي
پوءِ هر وار مرڪي پئي ٿو

منهنجي هر تخليق جي
هن تڪليف آ پوکي
سڏي مون کي ٿو لوڻي لوکي

پر جنهن سان سنگ آ منهنجو
تنهن کي پاتم، پر نه چاتم
پائي جيون روڳ

ر جا

گيت

پاڻ لڪائي روئين ٿي
بوندون لڙين ۾ پوئين ٿي!
ايڏو پاپ! ايڏو پاپ!
لُڙڪ وهڻ ڏي! اکڙين مان،
اُهي نچڻ ڏي! اکڙين مان
پلي نه ڪن، ڪِٿ ميلاپ!

موٽ

ڏيھہ ڏکويل آھہ، ورون!
ھمت ڪريون
رڳو ستم آ.
امن نہ آھي،
جابر آھن،
من مرجھايل گل ڪومايل
سارا ماڻھو ڏاڍ ڏڪايل
ھرسو ڇانيل آھہ اداسي!
او ساٿي!

ياد جا ديپ

ياد جا دل ۾ ديپ جلن ٿا،
۽ منهن موڙي ميت ملن ٿا.

ديوانن کي پرواهه ڇا جي
محبت ۾ ئي موت ملن ٿا.

پنهنجن جو نه قدر پيو تن کي،
هر سو ڌارين سور سڄن ٿا.

رنگ رچن هُت محفل ۾، هت،
شمع جيان ارمان جلن ٿا.

عشق لڳو ڪمزي احمق سان،
محبت موتي لڙڪ رلن ٿا.

چر چر چيريون چمڪايون جن،
غم ۾ غلطان نير چلن ٿا.

پنهنجن کرڻن سان

سورج، پنهنجن کرڻن سان
منهنجو اندر اُجاري ٿو.

من پدر کي مهڪائي،
جيوت جڳ، سنواري ٿو.

ڪائو نہ خارون اي يارو،
ڪوي، سڄڻ ڏتاري ٿو.

جهاتي، پائي ڪڪرن مان،
چنڊ ڏسو تہ نهاري ٿو.

جنم جنم جاڳي ڪوساتي،
جاڳ جو سج اُياري ٿو.

غفلت جو هي گجهو هتيار،
کمائتا عضوا ڪاري ٿو.

جيو جي جرئت ساڻ جوان،
تہ موت جلد پڪاري ٿو.

ساز سمورا

ساز سمورا پورا پورا،
ڪمزا سُرَ ستايان توکي.

جيون سازو سڏڪي سڏڪي،
بن بن پنکي پکاريان توکي.

آگم آگم نيڻ وسن پيا،
قزقز ڪيئن نهاريان توکي.

تنهنجو جيون رنگ رنگيلو،
ناحق ڪوهه نهاريان توکي.

چندا! سچي جاکوڙ اجائي،
هَتَ ڪٿي بيهاريان توکي!

گيت ته منهنجا گيت زهر جي،
ڪمزي ست پڏايان توکي.

چَوڏسا

چوڏسا
ڇاپيو وهي ۽ واپري
ڳُنيل _منجهيل
سُتَ _ جيان
هي سماجي سِٽ سٽاءُ
آءُ ڇڻ
پند پاهڻ
اڻ گهڙيل بوتي جيان
پيئي جيان
۽ مران
۽ جيان
۽ مران
۽ ......

چکيا چڙهيو سچ

چکيا چڙهيو سَچُ،
ٻاريئين ڪيڏو مَچُ.

جيئي سنڌ چئي،
سوريءَ ڏي تون اچُ.

جذبا سچو سون،
تن ۾ کوٽ نه ڪَچُ.

عشق نه سوکو ڙي،
آهُ ٻليءَ ۾ پَچُ.

سوڍن سر گهوريو،
تون پڻ تن جئن رَچُ.

ماسڪ منهن چاڙهيو،
اندر ڪارا ڪَچُ.

چکيا چڙهيو سَچُ
ٻاريئين ڪيڏو مَچُ

نگري
سچ بچائڻ لاءِ
نگري ڪا نئين جوڙ

نئين
نئين ڪلا ڪا جوڙ
ڪائنر جوڪنڌ موڙ

ڪا
اوندهه منجهه نسل پنهنجو
لاٽ وات ڏانهن موڙ!

جوڙ
سچ بچائڻ لاءِ
او ساٿي
نگري ڪا نئين جوڙ

سرجڻهار

داروں درد فراق جو پياري ويا
ستل سارا سور اٿاري ويا
آڳ اندر ۾ عشق جي ٻاري ويا
مون کي برن ۾ ٻيهاري ويا.
***

مرڪان ڪِ روئان
ساهہ ڪڇن ٿورا ٿورا
هاءِ اندر، هورا ڪورا
جيون جڳت پورا پورا.
***

او جيڏيون
پيڙا پنڌ ڪرايو
ڪا هلندي مون سان
منهنجو سڳ سهي ڪري!
***

ڏوهاري ڏيهہ ۾
وڏي ويڇي ويا
سپوت ساٽيهہ ۾
ڇا ڪيي ڪٿي ويا؟
***

سرجڻهار چيو:
ڪائنات انسانن لاءِ جوڙي اٿم!
سنئون سڌو چئي ها،
وڏي انهن جي نَڪَ ۾ نوڙي اٿم!

گهڙي سوچ

سپرهاءِ وڌي پرسان
پٿرن تي ويٺل
جهونن ڇانءَ ۾
راتوڪي
ننڊ ۾ هارايل جواري مڙس جي ڏڪاريل زال

صبح سانجهر
سنڌس جهوليءَ ۾
ضعيف ٻڍل ٻار
سج جي ڪرڻي وانگر
ڇاتيءَ مان نڪرندڙ ڪير جي لاٽ ـ
ٻارنڊ منجهه ستل
ماءُ جي سوچ
ڳڻاوڻ جهڙي گهڙي
سهنڊ جهڙي گهڙي.

فن

فهم

قلم

هڪ سور پيو ڳڻ مان لهي نٿو سيبائتو؟
نهوڙيو نيهن، اڳ اڳوڻو، آڳاٽو.

***

روح پيو رتُ روئي ٿي،
ساهه پيو ڪو سوئي ٿي،

ڏيءُ به ٽوڪي، پيءُ به ٽوڪي، تون ماءُ ڇاپو،
نڍيون نٿيون تو نچايون، تو ننگ پنهنجو لڄايو.

***

جنهن جو انت آخر اڇو آ، ايندو جڏهن،
فن فهم قلم فنا نه ٿيندو ڪڏهن.

***

هن ڪي آ؟ ماٺڙ ڪاڻ،
جيڏيون ڪندس جتن هاڻ.

***

هينئون منهنجو هرڻيءَ جهڙو،
ويچار ڏئي تو جل ٿل جل ٿل.

***

موتي پوئي مالها پاتم،
تهان.پوءِ ٽوڪي گهراٽڙي پاتم.

***

هن ڌرتيءَ لئه گيت لکان،
هن ڌرتيءَ جا گهاءَ اگهان.

جوڙا

تنهنجي ڪارڻ اي محبت! ماڻهو، مرون پيدا ڪيا
ڪيڏا ڪونڌر، ڪوي توتي ڪاروان فدا ٿيا

***

دل اندر دريا، بس آهيان رڳو بي زبان،
ذات ۾ ڏک آجو، مون تي گهڻو مهربان.

***

ڳوٺن ۾ شهرن ۾، راهن ۾ رستن تي،
ماڻهن جو ماڻهن سان آهي ڇو ايڏو انياءُ!

پريم ڏياٽيون

پريم ڏياٽيون ٻاريندس،
سارو جڳ اجاريندس.

***

ڪو ساڄهر سويلو آيو هو،
جنم، جيون جنهن پرڀايو هو.

جيون کي ڪو گهيري ويو،
سندر مَن وکيري ويو.

***

جوانيءَ کي جاڳي جوش پڇايم،
تو پٺيان پنهنجو هوش وڃايم

***

هڪ تن تنهاءِ پيو، هي من آهه اداس،
سڀَ سهونديون، پوءِ پي، پاڻيءَ لاءِ پياس.

***

سهاڳڻي، سنڌ سڙي پئي
تنل لئي تي رت ڪڙهي پئي

***

تو مِ آ ڪهڙو حال هلڪڙا،
هي ڪيئن ٽوڙيندين ڪالف ڪڙا!

***

سٽ مان سٽ سرجندي رهي،
ڏکَي ڏُک سان پرجندي رهي.

گيت

ڳالهائين ٿا

سـڄ جـو نعـرو مـاري اچ!
ٻيهـر ٻـارڻ ٻـاري اچ!

***

سـوز صديـن کـان کـن سـڙ ٻـاٽ
ٿيـندا ڳوليـن جـا گهوگهـاٽ!

***

راهـون نـاهن ايـڏيون اڙانگيـون،
جيـڏو تـن کـي تـو آ ٻنـايو!

***

رچنـائون منهنجيـون سـڀ امـر،
جـن ۾ پريـل آهـي زهـر!

***

منهنجـا گيـت ڳالهـائين ٿـا،
گـس کـي نـوان ٻڌائيـن ٿـا!

***

شـهر سـڄو ويـران!
دل مـائهن تـي حيـران!

مان ۾ دونهون

مان ۽ دونهون،
ڪوري ۾ پڃري.
گھر ۽ گھٽيون واسي.
هوا سان اڏام ڪريون ٿا.

***

اڪرن اوٽ اهوجهن سا پيار ڪرين ٿو
ڪاٿي ملي خود، جهوني دور کي خوار ڪرين ٿو
دڙ دلاسي سان، ڪي چار ٽڪا ڏئي
ڪچا چٽا ائين پاڻ تيار ڪرين ٿو.

***

جيون جون خوشيون،
روشنين بخشيون،
۽ انڌيرا
جيون جو ڪو روڳ آهن!

***

جن ڏياٽين ۾
ڪڏهن تو تيل پاريو هو
سي اڄ به ٻرن ٿيون
پر خون سان گڏ......!

***

ضمير جي ڪٺڙي ۾ .
تن ترڙين ٿا، من ترڙين ٿا
حق جي، حق ۾ هر هنڌ
نعرا لڳن ٿا، جهنڊا ڦڙڪن ٿا.

منهنجا لفظ

اي سماج جا ٺيڪيدار
ٻڌي ڇڏ:
توکان اجرو
توکان اگرو
منهنجو آئيندو!
توکان نيارو،
توکان پيارو،
منهنجو پنڌ ۽ منهنجو جيون!
توکان اُجرا منهنجا لفظ،
جيڪي مون لئه واٽ بڻيا!
اونداهيءَ ۾ لاٽ بڻيا
پليل پٿڪيل مسافر کي
۽ توکي
ڏڪ لڳائي سگهندا!
منهنجا لفظ
لوئيءَ لَڄ بچائي سگهندا!

اڪين جا لڙڪ

اڪين جا لڙڪ
سيني جي پاتال جا موتي!
زندگيءَ جي بهار جي ماڪ
جڏهن ڪڏهن پوندي آهي
سارنگ جيان
وڄ وسندي آ، وراڪا ڪري
ترُ بر سيراب ڪندي آهي
ائين بهار ڪندي آهي
صبح جو سويلو
جيئن ڪنول جو گل ڪو.....

ڪجھ شعر

تو پياريو مون پيتو
نينهن جي نهار سان
آس جي ڪيڪار سان
تو پياريو
مون پيتو!

***

جنم جنم فراق
روح منهنجو رولاڪ
ويرم ويرم آ ويراڳ
ڪالهہ هوس
آئون بہ اداس، نراس
تو ئي تہ ٿوڙيا ها
مايوسيءَ جا ڪوٽ

***

جاڳندڙ ڌڪندڙ ڌرتيءَ جا احساس
جُڳن سندا پڙاڏا ٻڌجي گونجن
ڪورين پٽين سندم ماس
پُڇن! "ڪهڙو جوڙيو سنڌين سنڌ جو اتهاس!"

ڪجھ شعر

ذات جو ڪوئي ملھ نہ آھي
ذات ۾ ڏانءُ وڏي شيءِ آھي.
حق ڪارڻ لاءِ سچ ٻولڻ
اھا سوغات وڏي شيءِ آھي.

***

سوچون،
نہ ڪنھن جي چنبي ۾
نہ ڪوٺن ڪڙن ۾
نہ ٻہ پائنجي ٿو
منھنجي ھر ڪا سوچ
جڪڙيل آ ڪنھن چار ۾......!

***

وکريل، وکريل
اجڙيل، پڪڙيل
ڏتڙيل، ڏتڙيل
ڏکيل، ڏکاريل
ھر پل آھہ وڃايل پل
ھن جيون جون اڻ ڳڻ سوچون
آءُ تہ گڏجي سوچيون لوچيون!

ڪجهه شعر

ڪائنات ۾ هلندي رهندي
وڙهبي رهبي
امن ۽ انسانيت لاءِ جنگ
هلندي رهندي
وڙهبي رهبي!

***

علمبردار
اڄ ڇيم!
انسانيت جو علمبردارن کي
پنهنجيون زبانون ڪپرايو
پنهنجا جسم ڏنيرايو
سوريءَ سِرَ
سجرايو
۽ پنهنجا وجود ميرايو!

***

انسانيت جي علمبردارن
پڇي وڃي زبانون بچايون
پڇي وڃي سسيون بچايون
لڪي ويا سڀ ليڪا توڙي

ڪجهه شعر

لڪي ويا هڙ ليڪا لتاڙي
انسانيت جي علمبردارن
نانءُ ڪمايو
ناموس وڃايو.

***

جن ڏياتين ۾
ڪڏهين، تو تيل ٻاريو هو.
سي اڄ به ٻرن ٿيون
پر خون سان گڏ!

***

هلي آ موتيءَ داڻا
مارين تنهنجا ماڻا
ڏينهن لنگهن ويڳاڻا
راتيون هيڪل ساريون
ساهه ڪيا جن ساڻا.

ڪجهه شعر

ساز گهرجي!
ساز گهرجي!
ساز بن آواز سڀ
گهٽيل، ٻُٽيل، اڀاٽڪا
ياسبا آهن!
ساز گهرجي!
ساز جوڙيندڙوءُ
سرن ۾ ساهه وجهندڙوءُ
ساز گهرجي!
ساز گهرجي.

ساز گهرجي!
ساز گهرجي!
ساز بن آواز سڀ
گُهٽيل، ٻُٽيل، اُڀاٽڪا
ياسبا آهن!
ساز گهرجي!
ساز جوڙيندڙوءُ وو
سُرن ۾ ساهه وجهندڙوءُ وو
ساز گهرجي ساز گهرجي.

سهڻا سپنا

ماڻهو جڏهن
ماڻهو جڏهن
سک جا سپنا
چاهيندو ڏسڻ
ساپيان ڪندو
ور ور۔ هر هر
مات موت کي ڏيندو
وحشتون ويرانيون هڪاليندو
ڪل ڪيڪار جون ڪنوڻيون ڪلائيندو
ڪک پن اُجاريندو
سونا سلا اُپاريندو سنواريندو
گُهٽيل گهايل
ردي ريتون رويا
ڪاتي ڪٽر ڦماري
ڪنيون، ڪوجهيون ڪماٽيون
جند پنهنجيءَ جان مان
ڪوري ڪڍندو
ماڻهو جڏهن
ماڻهو جڏهن
سهڻا سپنا
چاهيندو ڏسڻ
چاهيندو ڏسڻ

عڪسي پيار

هڪبئي جا
ازل ازل کان، جنم جنم کان
تون ۽ مان هڪبئي جا آهيون
ويجهو ئي آهيون،
خيالن منجهه، سپنن منجهه

مرڪي ڏسڻ جي
ڳرا تڙي پائي ملڻ جي
پيار، اظهار
جن بڻايو وهنوار
سي ئي ٿيندا نروار

ويل ڪڏهن نمار ينديِ
پيار جي اقرار جي
هينئر به پاڻ آهيون گڏ
سوچن جي، سپنن جي عڪس ۾.

زندگيءَ جو عطيو

پابندي
مجبوري
بربادي
خاموشي
هاءِ! حياتي _ تنهنجو خيال!
علم
عمل
ڏاهپ
۽ تبديلي
اوءِ حياتي! منهنجو خيال!

پرچاءُ

من ۾ تنهنجي ياد،
ڪاهيءَ جهڙي ڳهري
۽ سچ جهڙي سهڻي!

تون سائين، تون سانول، ساجن!
منهنجي من ۾ ميرُ نہ ڪوئي
پکيڙي ويا ڏس! ڳل ۽ پنکڙيون
ڳذري ويا ڪي سانوڻ سيارا!
ڳهرا دل جا ڳهاءَ سمورا!

اڄ تون اوري آءُ
ڏس تہ سهي
مُند وري آئي آ
تون بہ تہ موٽي آءُ!
تون بہ تہ موٽي آءُ!

سجاوٽ

چوگرد
چا تو وهي واپري
گُنيل - منجهيل
سماجي چڪتاڻ
۽ مان بي حس مجسمو!

نه نه نه......
تون ۽ مان
ماڻهن کي سماجي دائرن مان ڪڍي
ڪي جيئڻ جا اڻ مٽ ڍنگ سيکاريندا سي
حيات جا ڪي رهيل خال پريندا سي.

هيڪلايون نہ ڏيو

وڻ ويڙهيءَ جيان
ويون وڪوڙي
هيڪلايون
هيڪلايون نہ ڏيو
هيڪلاين جي گهيري ۾
هُنَ جون يادون
وجود وڪوڙي ويندڙيون آهن!

۽ منهنجي
جرئتن ۽ وسعتن جو طويل سفر
پل لاءِ رُڪجي ويندو آهي،
هيڪلو نہ ڇڏيو
هيڪلاين جي گهيري ۾......!

سنسارُ

تون ٻيي پاڳل،
مان ٻيي پاڳل،
پاڳل آ سنسار، او ساٿي!

تون ٻيي پاپي،
مان ٻيي پاپي،
پاپي آ سنسار، او ساٿي!

تون ٻيي ويري،
مان ٻيي ويري،
ويري آ سنسار، او ساٿي!

دل ٿي چئي

اڄ دل ٿي چئي!
تنهنجي نيڻن تي
تنهنجي نراڙ تي
ذهن جي پاتالن تي
وجود جي مٿاڇري تي
وجود جي انت تي
رت ـ ڦڙن سان
ڪجهه لکان!
تون منزل،
مان متلاشي!

بهار ڪٿان ايندي!

آئينن کي ڪير اُجاري
سينڌ اٽيي ڪير سنواري
خوشيون ڪٿي آهن،
ڏک آ هر پاسي ڏک
سانت مَوت جهڙي
ڪکَ پن آ سنسان
بَهار ڪٿان ايندي
جو مکڙيون ڪِڙنديون
گل ٽڙندا
پکي چهڪندا.

شعور

ذهن
سچ جي ساڙي هيٺان
ڳولهيندو رهيو، ڦٿڪندو رهيو!

هن ڪشادن رستن تي
ڪيڏو نه هجوم آ
هنن تي ڪڪر خوشين جا وسن ٿا.
۽ هي سڀ ٻهڪن ڪلن ٿا

ذهن، تون
اڙانگن، پيچرن ۽ پٿرن تي هلندو هلين ٿو
تنهنجا خيال ڪنهن نئين تبديليءَ جي ڳولها ۾
جسم سڙي رک ٿي ويو آهي
ذهن ڪٿان ڪان ڪٿان پهچي ويو آهي!

پراڻو گيت

پراڻو رينگٽ
وايراڳي آ سارو جڳ
ويراڳي آ سارو جيون
سازن جو هر سُر ويراڳ!
مون ۾ آ ويراڳ
تو ۾ آ ويراڳ!

سانجهه سويرو آ ويراڳ،
هر آکيرو آ ويراڳ
هر ويراڳ منجهان
اُسري نئون ويراڳ!

منهنجي ماءُ

ساڳي آهي رات
ساڳي آ پرڀات
دل جي دانهن تي
چپرو لنوي ٿو.

چيخُون ۽ چرڙاٽ ڪري ٿو
خبر نه آهي
ڇو اهڙا ٻوڪاٽ ڪري ٿو؟

پوءِ به خاموش آهيان
ڪهڙو درد مليو آ هن کي؟
ڪهڙي ملي آهيس سزا؟

شايد منهنجي ماءُ
هن جي لاءِ عذابن جو آ انعام.

خواب

تنهنجو ۽ منهنجو ملڻ
هڪ خواب هو،
لاشڪ! لاجواب هو
ساڳيا سپنا موٽي مور نه ايندا
آس ڪا اهڙي نه رکجانءِ
پنهنجو جيون
ڪل خوشيءِ سان گهارجانءِ!

ملندي وري وڇڙي وجبو
ائين بار بار هر بار ٿيندو رهندو
حقيقت اوکي اڙٻنگ اڙانگي
سچ حق سوڌي، سيني سان ساڻ اٿم
ڪنڊا چيندڙ، گلن سان ساڻ اٿم

تنهنجو منهنجو ملڻ
هڪ خواب هو
لاشڪ هڪ وار هو
سڀ اڳيان نئون نروار هو

هار!

گيت اڻپورا رهجي ويا
تنهنجي آس وڃائي ويٺس
ناحق پاڻ رُلائي ويٺس

ساز وڃي رڪجي ويا سارا
تنهنجو داءُ لڳائي ويٺس
ويتر روڳ وڌائي ويٺس

جيوت وهندڙ ڌارا هئي
گذري به وڃي ها
هر و پرو ڪي پل اڳ ۾
پنهنجو جيءُ جلائي ويٺس!

ذهين انسان

ذهين انسان
پيدا ڪيل. پيڙائن جا
جڏهن لوچين ٿا
سوجهه ٻوجهه سان سوچين ٿا
تڏهن لطيف ٻڻجي ويندا آهن
سچل سامي ٿي ويندا آهن

تڏهن اهي پيڙائون
لڳنديون آهن امر
ڪوتائون استاد، اياز،
امداد، هُدا جون آهن امر
هيڪلايون هر لطيف جون سوڀ آهن
پيڙائون هر ساميءَ جون سچ آهن.
سوچون هر سچوءَ جون مَچُ آهن

ذهين انسان
جڏهن لوچين ٿا
سوجهه ٻوجهه سان سوچين ٿا.

ننڊ آهي موت

ننڊ آهي موتُ،
زندگيءَ جو آ زهر!
مون کي جيئڻ جاڳڻ ڏيو!
ننڊ مان هاڻي ٿيا هوشيار آهيون،
وات تان سنگهر هٽائي،
ڏيو هلڻ
ننڊ نهوڙيو هو، گُهٽيو غفلت هُيو
ڪيڏو ستم، ڪيڏو ستم!
اڄ هلڻ ڏيو! .
جهل جي اونداهين ۾
اڄ ٻرڻ ڏيو
نئين نسل جي لاءِ
هر انياءَ سان
خود لڙو
۽ لڙڻ ڏيو
وات اڄ سالن پڄاڻان آ ملي
لات ڏس هٿ ۾ اٿم!
مون کي وڙڻ ڏيو!
ڪجهه ڪرڻ ڏيو!

اي مسيحا

منهنجي اکين ۾ رڻ
من لڇڻ
وجود جاڳڻ
پيرن هلڻ
شروع ڪيو آ تون ڪٿي آهين
اي مسيحا! تون ڪٿي آهين.

ڏس
ڪهڙو پاسو وٺان
ڪهڙو پيچرو وٺان
جتي تنهنجو وجود
سورج جيان تجلا ڏيندو هجي!
جتي تنهنجو وجود
وڄ وانگي ٻڪندو هجي!
جتي تنهنجو وجود
روز ازل کان
سچ، حق جا ٻارڻ ٻاريندو هجي!
جنهن منجهان پسان
آئيندي جا پيغام!

اي مسيحا

جنهن مان پسان آئون
سوين پريون ساپيائون
ڇهان! ان اميدن جي مينار کي!

اي مسيحا!
آئيندي جو تون، سوجهرو آهين
جنهن گهرائيءَ خاطر جيان.
سوئي تون
امنگن پريون، اٿاهه سمنڊ آهين
بي ستي جيون جي
هر پيچري جي پهچ آهين
ڇو نه ڳولهي لهان؟
اهڙي سگهه، سمپ ۽ سوجهري کي

اي مسيحا!
بي ستي سماج جا مسيحا
توکي پسڻ کاڻ
ابد تائين
پنڌ ڪندس هاڻ

ارپنا

جي چئين ٿو:
"ارپي ڇڏ
پنهنجو پاڻ"
ته هوند
ارپيان آئون
مڙئي رچنائون
ارڏيون امر
هڙئي ڪوتائون!

انڊس پبلشرز جا ايندڙ ڪتاب

A. سنڌي

1.	هي پيٽ هي ڪنارا	سفر نامو	الطاف شيخ
2.	سيگل جو موت	شاعري	جان خاصخيلي
3.	ٻئي درجي جو ڪالم	ڪالم	امير ابڙو
4.	آرٽسٽن جي دنيا	مضمون	امر لغاري

B. اردو

1.	منزل ابهي نهين آئي	ناول	فردوس حيدر
2.	سمندر کي دن، سمندر کي راتين	سفر نامو	الطاف شيخ
3.	خالي هوا يه دل	ڪهاڻيون	فردوس حيدر

C. انگريزي

1.	Land of Midnight Sun	Travelogue	Ameer Abro
2.	Prominent Artists of Pakistan	Profiles	-
3.	Interviews With History	Interviews	Edited by Anwer Abro
4.	Prominent Intellectuals	Profiles	Edited by Rauf Nizamani

ذات ڏوهاري (شاعري) زبيده ميتلو

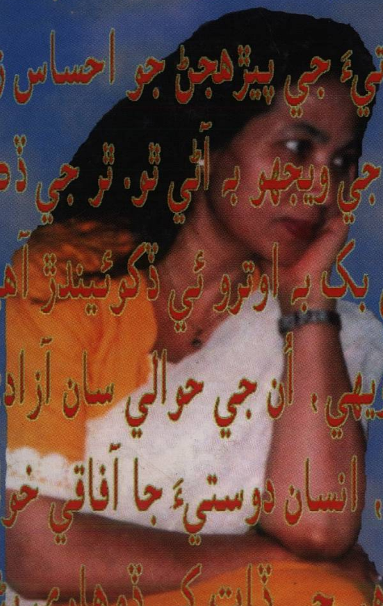

مون زبيده جي شاعري پڙهي ۽ محسوس ڪئي آهي. اهم
ڳالهه اها آهي تہ هوءَ ڌرتيءَ سان سچي آهي. ڌرتيءَ جي
اڀوجهہ ماروئڙن جون پيڙائون هن ڪان شعر چورائين ٿيون.
پنهنجي قوم ۽ ڌرتيءَ جي پيڙهجڻ جو احساس زبيده کي
سموري انسانذات جي ويجهو بہ آڻي ٿو. ٿر جي ڏڪار جيان
ان لاءِ ايٿوپيا جي بک بہ اوترو ئي ڏکوئيندڙ آهي. زبيده
پنهنجي ڌرتيءِ تي ويهي، اُن جي حوالي سان آزادي، امن،
سُک، سڪار، انسان دوستيءَ جا آفاقي خواب ڏسي
ٿي- ۽ اُهي ئي هن جي ذات کي ڏوهاري بڻائين ٿا.

نورالهديٰ شاهہ

INDUS

پَڙهندڙ نَسُل . پَ نَ

The Reading Generation

1960 جي ڏهاڪي ۾ عبدالله حسين ” اُداس نسلين“ نالي ڪتاب لکيو. 70 واري ڏهاڪي ۾ وري ماڻِڪَ ”لُڙهندَڙ نَسُل“ نالي ڪتاب لکي پنهنجي دورَ جي عڪاسي ڪرڻ جي ڪوشش ڪئي. امداد حُسينيءَ وري 70 واري ڏهاڪي ۾ئي لکيو:

انڌي ماءُ ڄڻيندي آهي اونڌا سونڌا ٻارَ
ايندڙ نسل سَمورو هوندو گونگا ٻوڙا ٻارَ

هر دور جي نوجوانن کي اُداس، لُڙهندَڙ، ڪَڙهندڙ، ڪُڙهندڙ، ٻَرندڙ، ڇُرندڙ، ڪِرَندڙ، اوسيئڙو ڪَندَڙُ، ياڙي، ڪاڙُو، ياچوڪَڙُ، ڪاوڙيل ۽ وِڙهندڙ نسلن سان منسوب ڪري سَگهجي ٿو، پَر اسان اِنهن سيني وِچان ”پڙهندڙ“ نسل جا ڳولائو آهيون. ڪتابن کي ڪاڳر تان ڪٽي ڪمپيوٽر جي دنيا ۾ آڻڻ، ٻين لفظن ۾ برقي ڪتاب يعني e-books ناهي ورهائڻ جي وسيلي پڙهندڙ نسل کي وَڌڻ، ويجهڻ ۽ هِڪَ ٻِئي کي ڳولي سَهڪاريِ تحريڪ جي رستي تي آڻِڻَ جي آسَ رکون ٿا.

پَڙهندڙ نَسل (پَـنَ) ڪا بہ تنظيمَ ناهي. اُنَ جو ڪـو بـہ صدر، عُهديدار يا پايو وِجهندڙ نہ آهي. جيڪڏهن ڪو بہ شخص اهـڙي دعويٰ ڪري ٿـو تـہ پَڪَ ڄاڻو تـہ اُهو ڪُـوڙو آهي. نـہ ئي وري پَـنَ جي نالي ڪي پئسا گڏ ڪيا ويندا. جيـڪـڏهن ڪـو اهڙي ڪوشش ڪري ٿو تہ پَڪَ ڄاڻو تہ اُهو بہِ ڪُوڙو آهي.

جَهڙيءَ طَرَح وڻـن جا پَـنَ ساوا، ڳاڙها، نيرا، پيلا يا ناسي هوندا آهن اَهڙيءَ طرح پَڙهندڙ نَسُل وارا پَـنَ بہ مختَلِف آهـن ۽ هوندا. اُهي ساڳئي ئي وقت اُداس ۽ پڙهندڙ، بَرنـدڙ ۽ پڙهندڙ، سُست ۽ پڙهندڙ يا وِڙهندڙ ۽ پڙهنـدڙ بہ ٿـي سگهـن ٿا. ٻيـن لفظن ۾ پَـنَ ڪا خُصوصي ۽ تالي لڳل ڪِلَب Exclusive Club نـہ آهي.

ڪوشش اها هوندي تـہ پَـنَ جا سڀ ڪَم ڪار سَهڪاري ۽ رَضاڪار بنيادن تي ٿين، پر ممڪن آهي تـہ ڪي ڪم اُجرتي بنيادن تـي بـہ ٿِيـن. اهـڙي حالت ۾ پَـنَ پاڻ هِڪَـٻِئي جي مدد ڪَـرڻ جـي اُصـولَ هيـٺ ڏي وَٺُ ڪنـدا ۽ غيرتجـارتي non-commercial رهنـدا. پَنَـن پـاران ڪتـابن ڪـي ڊِجِيٽـائِيز digitize ڪرڻ جي عَملَ مـان ڪـو بـہ مـالي فائدو يا نفعو حاصل ڪـرڻ جي ڪوشش نہ ڪئي ويندي.

ڪتابن ڪي ڊِجيٽائِيز ڪرڻ کان پو ٻيـو اهـم مرحلو وِرهائڻ distribution جو ٿيندو. اِهو ڪم ڪرڻ وارن مان جيڪڏهن ڪـو پيسا ڪمائي سگهي ٿو تہ ڀلي ڪمائي، رُڳو پَنَـن سان اُن جو ڪو بہ لاڳاپو نہ هوندو.

پَنَن کي کُليل اکرن ۾ صلاح ڏجي ٿي تہ هو وَسَ پٽانـدڙ وڏِ کان وَڏِ ڪتاب خريد ڪَري ڪتابن جي ليگڪَن، ڇپائيندڙن ۽ ڇاپيندڙن کي هِمٿائِن. پر ساڳِئي وقت عِلم حاصل ڪرڻ ۽ ڄاڻ کي ڦهلائڻ جي ڪوشش دوران کَنهن بہ رُڪاوٽَ کي نہ مڃن.

شيخ اَياز علمَ، ڄاڻَ، سمجهہَ ۽ ڏاهپَ کي گيتَ، بيتَ، سِٽَ، پُڪارَ سان تَشبيهہ ڏيندي انهن سيني کي بَمن، گولين ۽ بارودَ جي مدِ مقابل بيهاريو آهي. اياز چوي ٿو تہ:

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن، جي ويريءَ تي وار ڪَرن ٿا.

... ...

جئن جئن جاڙ وڌي ٿي جَڳَ ۾، هو بوليءَ جي آڙ ڇُپن ٿا؛

ريتيءَ تي راتاها ڪن ٿا، موٽي مَنجهہِ پهاڙ ڇُپن ٿا؛

... ...

ڪالهہَ هُيا جي سُرخ گُلن جيئن، اڄڪلهہ نيلا پيلا آهن؛

گيتَ بہِ ڄڻ گوريلا آهن........

... ...

هي بيتُ اَٿي، هي بَم- گولو،

جيڪي بہ ڪٽين، جيڪي بہ ڪٽين!

مون لاءِ بنهي ۾ فَرَقُ نہ آ، هي بيتُ بہ بَمَ جو ساٿي آ،

جنهن رِڻَ ۾ رات ڪَيا راڙا، تنهن هَڏَ ۽ چَمَ جو ساٿي آ ـ

اِن حسابَ سان اڄڪلهہ کي پاڻَ تي اِهو سوچي مَڙهڻ تہ ”هاڻي ويڙهہ ۽ عمل جو دور آهي، اُن ڪري پڙهڻ تي وقت نہ وڃايو“ ناداني جي نشاني آهي.

پَنَ جو پڙهڻ عام ڪِتابي ڪيڙن وانگر رُڳو نِصابي ڪتابن تائين محدود نہ هوندو. رڳو نصابي ڪتابن ۾ پاڻ کي قيد ڪري ڇڏڻ سان سماج ۽ سماجي حالتن تان نظر ڪڇي ويندي ۽ نتيجي طور سماجي ۽ حڪومتي پاليسيون policies اٽڪاڻن ۽ نادانن جي هٿن ۾ رهنديون. پَنَ نِصابي ڪتابن سان گڏوگڏ ادبي، تاريخي، سياسي، سماجي، اقتصادي، سائنسي ۽ ٻين ڪتابن کي پڙهي سماجي حالتن کي بهتر بنائڻ جي ڪوشش ڪندا.

پڙهندڙ نَسُل جا پَنَ سيني کي **چوء، چالاءِ ۽ ڪينئن** جهڙن سوالن کي هر بَيانَ تي لاڳو ڪرڻ جي ڪوٺَ ڏين ٿا ۽ انهن تي ويچار ڪرڻ سان گڏ جوابَ ڳولڻ کي نہ رڳو پنهنجو حق، پر فرض ۽ اٽڪر گهرج necessity unavoidable سمجهندي ڪتابن کي پاڻ پڙهڻ ۽ وڌ کان وڌ ماڻهن تائين پهچائڻ جي ڪوشش جديد ترين طريقن وسيلي ڪرڻ جو ويچار رکن ٿا.

توهان بہ پڙهڻَ، پڙهائڻ ۽ ڦهلائڻ جي اِن سهڪاري تحريڪ ۾ شامل ٿي سگهو ٿا. بَس پنهنجي اوسي پاسي ۾ ڏِسو، هر قسم جا ڳاڙها توڙي نيرا، ساوا توڙي پيلا پن ضرور نظر اچي ويندا.

وڻ وڻ کي مون ياڪي پائي چيو تہ ”منهنجا ياءُ
پهتو منهنجي من ۾ تنهنجي پَنَ پَنَ جو پڙلاءُ“.
- اياز (ڪلهي پاتم ڪينرو)